

OTROK
IN KNJIGA

84

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

84

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številka na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Blanka Bošnjak, dr. Meta Grosman, mag. Darja Lavrenčič Vrabc, Maja Logar, dr. Tanja Mastnak, dr. Vanesa Matajč, dr. Peter Svetina in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Meena G. Khorana, Lilia Ratcheva - Stratieva in Dubravka Zima

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana oktobra 2012

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Lektoriranje: Darka Tancer-Kajnih

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovški trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovški trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA

Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA

RAZPRAVE – ČLANKI

Dragica Haramija
Univerza v Mariboru
Pedagoška fakulteta in Filozofska fakulteta Maribor

VLOGA PTIC V OTROŠKI KNJIŽEVNOSTI

Zaradi obširnosti teme – ob preučevanju animalistike v slovenski otroški književnosti se je namreč pokazalo, da je pestrost literarnih oblik, tem in motivov, povezanih z živalmi, zelo velika – smo v posameznem segmentu preučevanja (glede na starostno stopnjo bralca, tematologijo, žanrsko pripadnost tekstu in pojavnost ptičjih likov) poskušali omeniti nekatera najpomembnejša besedila iz slovenske folklorne in avtorske otroške književnosti. Najobširnejše je poglavje o književnih vrstah, v katerih se animalistične teme pojavljajo, v prispevku pa je tema zožena zgolj na predstavitev vloge ptic v mladinskih književnih besedilih, zastopanost ptičjih vrst ter simbolov, ki jih ptičje vrste predstavljajo. Kljub temu da otroški bralec morebiti še ne zaznava alegorične strukture animalističnega (ptičjega) literarnega lika, je ta karakterna poteza ob preučevanju animalistike zelo pomembna.

Due to extensiveness of the topic – the study of animalistics in the Slovene children's literature having shown a rich diversity of literary forms, topics and motifs, related to animals – we are only mentioning some of the foremost texts pertaining to the Slovene folk and authorial children's literature (with regard to reader's age group, thematology, genre and appearance of bird characters). The most extensive chapter deals with literary genres containing animalistic topics, although the topic of the article itself is narrowed down to the presentation of the role of birds in children's literature, to the presence of bird species and symbols, representing these species. Although a child may not yet be able to perceive the allegorical structure of animalistic (bird) literary character, this character trait is highly important in the study of animalistics.

0 Uvod

Termin animalistična književnost še ni povsem utrjen.¹ Pomeni nam tisti del preučevanja mladinske literature, ki se tematološko in/ali po književnih likih

---

¹ Velja opozoriti na članek Jožice Čeh Steger (2011: 95–98), ki odpira terminološki problem neenotnega poimenovanja v tovrstnih literarno-teoretičnih razpravah: ekokritika, literarna ekologija, ekologija literature, kulturna ekologija. Ne glede na poimenovanje se ta dokaj nova veda ukvarja odnosom človek – žival (Čeh Steger 2011: 95): »Človek si od nekdaj deli naravni prostor z živalmi in stopa z njimi v različna razmerja, ki se gibljejo v razponu od izkoriščanja, sovražnosti, nasilja, zanemarjanja do prijateljstva, občudovanja in spoštovanja živali kot moralnih subjektov.«

uvršča med literarna besedila, povezana z živalskim svetom.² Ob analizi slovenskih folklornih (ljudskih) in avtorskih besedil, ki jih smemo prištevati v animalistično književnost, se je pokazalo, da so med divjimi živalmi najpogostejši liki zveri: lisica (lisjak), volk in medved. Pomembno mesto v zastopanosti imajo tudi žuželke: čebela, čmrlj, mravlja, muren, muha, pajek. Poleg zveri se pojavljajo tudi drugi sesalci, npr. miš, jež, pa tudi veverica in zajec. Med neavtohtonimi živalskimi vrstami so omenjeni velblod, opica in najpogosteje lev. Med domačimi živalmi se omenjajo mačke, psi, kokoši in petelini, kozel ali koza ter osel. Redki so stiki med domačimi in divjimi živalmi, posebej zanimivo pa se zdi, da telesni ustroj še ne pomeni vnaprejšnje zmage (plenilci niso vselej zmagovalci). Kot biološka vrsta so najobširneje zastopani **ptiči**, med njimi najpogosteje **orel, golob, vrabec, vrana, lastovka, štorklja, kragulj**.

Živali se pojavljajo v vseh književnih zvrsteh mladinske literature. Največ jih najdemo v otroški poeziji in nekaterih proznih vrstah, v dramatikih jih je malo, zato smo to področje pri nadaljnji obravnavi izpustili. Na prvem mestu po pojavnosti ptice kot glavnega literarnega lika je basen, sledita ji živalska pravljica ter pravljica z oživljeno igračo, ki je živalski lik, nato pa še povedka, kratka fantastična zgodba in kratka realistična zgodba.

1 Obravnava izbranih besedil

V otroški in mladinski književnosti je vloga ptic zelo različna, zato smo preučevanje zastavili v skladu z vnaprej zastavljenimi kriteriji: glede na starostno stopnjo bralca, tematologijo, žanrsko pripadnost tekstu in pojavnostптичьih likov (glavni, stranski literarni liki).

Vloga ptic v otroški književnosti: ptice so v otroški književnosti velikokrat personificirane, njihova logika ravnanja se približuje otrokovemu izkustvenemu svetu. Vloga ptic je prilagojena razmeram, v katerih je delo nastalo: v folklorni književnosti gre za ruralni svet, pastirstvo, sožitje človeka in živali v njihovem naravnem okolju; v novejši književnosti, kjer je književni prostor večinoma urbano okolje, se personificirane živali prilagajajo mestnemu načinu življenja: hodijo v šolo, trgovino, k zobozdravniku, trpijo zaradi pomanjkanja časa in odtujenosti.

Animalistična tema, animalistični motivi v mladinski književnosti: animalistična tema s personifikacijo likov pogosto upodablja človeško družbo, pri animalističnih motivih pa imajo živali večkrat ohranjene živalske lastnosti. Oboje je odvisno predvsem od književne vrste, v kateri iščemo tovrstne teme in motive. V otroški književnosti je očitno včasih lažje predstaviti neko temo skozi živalski literarni lik, čeprav je popolnoma jasno, da gre za prikaz človeškega sveta: npr. vse vrste drugačnosti (telesna hendikepiranost, spolna usmerjenost, rasna pripadnost, verska pripadnost, politično mnenje), ločitev staršev, različni strahovi, npr. pred

---

² Leta 2007 je izšel pod pokroviteljstvom Instituta za etnologijo v Zagrebu prvi del razprav z naslovom *Kulturni bestiarij* (ur. Suzana Marjanić, Antonija Zaradija Kiš), leta 2012 je izšel drugi del z naslovom *Književna životinja* (glej literatura Haramija). Naslov bestiarij (bestia – zver) se navezuje na srednjeveški tip naravoslovno-leposlovnih besedil, to so bila dela, ki so vsebovala opise živali, vsaka živalska vrsta pa je bila tudi pospremljena z naukom. Iz povedanega sledi, da ima vsako bitje pomen, kar pa je vir simbolov.

temo, vodo, višino, živalmi).³ Kadar je literarno delo neposredno usmerjeno v živalsko tematiko, govori o življenju živali, njihovem bivanjskem prostoru, navadah in navezanosti na ljudi.

Ptica kot glavni ali stranski literarni lik: V pričujoči razpravi smo upoštevali besedila, v katerih je žival glavni literarni lik in je njena vloga večplastna. Kadar je žival stranski lik, večinoma ohranja svojo primarno živalsko lastnost.⁴ Na Slovenskem se v otroški književnosti v največji meri pojavljajo domače živali (psi, mačke, kokoši, petelini, ovce) in gozdne živali (predvsem žuželke, ptice, zveri, glodalci), zelo redko tudi neavtohtone živali (npr. opica, slon, zebra, žirafa).

Ob analizi literarnih del, kjer so upoštevani zgoraj navedeni kriteriji delitve, se je pokazalo, da ptice kot personificirani literarni liki nastopajo predvsem v lirski poeziji, basnih ter folklornih in klasičnih živalskih pravljicah, v realistični književnosti pa ptica praviloma ohranja svojo naravno vlogo in je pogosto spremljevalka človeka.

Pod ptičjo preobleko se torej pogosto skrivajo človeške lastnosti. Tovrstne pesmi in proza velikokrat govorijo o življenjskem ciklu oz. odraščanju in zorenju. V otroški književnosti, v kateri je glavni lik ptica, izstopa v vseh književnih zvrsteh igriva pravljичnost.

2 Obravnava izbranih besedil

2.1 Poezija

V slovenski književnosti se lik živali pojavlja že od folklorne (ali ustne, narodne, ljudske) književnosti naprej, besedila iz ljudskega slovstva pa sodijo v lirsko in epsko otroško poezijo. Tovrstne pesmi, ki imajo običajno ohranjeno tudi melodijo, so namenjene predvsem majhnim otrokom.⁵

V folklorni književnosti so pogoste pesmi o domačih živalih (npr. *Izidor ovčice pase, Ringa, ringa, raja, Petelinček je na goro šel, Pastirica kravce pase, Moj očka ima konjička dva*), hkrati pesmi včasih ubesedujejo tudi kmečka opravila. Drugi sklop pesmi govori o divjih živalih, v katerem je opazno velika zastopanost ptičjega

---

³ Zelo zanimiv prikaz družbenih razmer najdemo npr. v delih Toona Tellegena *Zabava na Luni* (1999) in *Mala nočna torta s plameni* (2004). Pravljice so umeščene v gozd, kjer živijo živali, in sicer po ena svoje vrste: vrabec, ptičji tajnik, mravlja, veverica, pajek, medved, kača, bolha, nosorog, čriček, listna uš ... Njihova posebnost je v tem, da so enako velike, kar posledično pomeni, da telesni stroj ne igra nobene vloge, temveč so živali prikazane skozi psihologijo njihovih medsebojnih odnosov in ravnanj.

⁴ S tega stališča se zdi smiselno opozoriti na serijo o psu Pikiju, ki jo je napisal Eric Hill (*Piki obiše kmetijo*, 1991, *Piki gre v šolo*, 1991, *Piki na sejmu*, 1994, *Piki dobi sestrico*, 1994, *Piki gre na zabavo*, 1994, *Piki peče torto*, 1994, *Piki in prijatelji*, 1997 ...), kjer je dvojna vloga živali nedvoumna: Piki, njegova mama, oče in njegovi prijatelji so – čeprav so živalski liki – personificirani in predstavljajo življenje ter norme v človeškem svetu; naključne živali (stranski liki), ki jih v delih srečamo (npr. ptič, mačka) pa ohranjajo živalske lastnosti.

⁵ Janez Bitenc, eden pomembnejših slovenskih skladateljev za otroke, je v drugi polovici dvajsetega stoletja napisal in uglasbil preko 450 pesmi, veliko jih je tudi o živalih. Njegove pesmi so večinoma izšle skupaj z notnimi zapisi; nekatera besedila so bila kasneje uvrščena tudi v antologije.

sveta (npr. *Tri ptičice*, *Škrjanček poje*, *žvrgoli*, *Pleši, pleši, črni kos*, *Ena ptička priletela*) in avtohtonih gozdnih živali (npr. *Lisička je prav zvita zver*).⁶ Marija Stanonik (1999: 171) v delu *Slovenska slovstvena folklor*a piše o živalskih folklornih pesmih takole: »Te pesmi še niso kaj prida raziskane, zato je mogoče reči le to, da se v njih pod živalsko preobleko pogosto skrivajo človeške lastnosti, kolikor ne gre za igrivo pravljličnost. Pogosto opevajo ptičje svatbe.« Seveda se prvi del citata navezuje predvsem na epsko ljudsko poezijo, najpogosteje na verzificirane basni, ki jih je sicer več v literaturi za odrasle. Pri lirski folklorni poeziji, kamor sodijo pesmi letnega cikla, pesmi človeškega življenjskega kroga in pesmi interesnih skupin, obravnavane otroške pesmi z animalistično temo sodijo največkrat med pesmi življenjskega cikla.

Za vzorec besedil avtorske otroške poezije je bila izbrana antologija *Sončnica na rami*, ki jo je uredil Niko Grafenauer. To je najobširnejši izbor slovenske otroške in mladinske avtorske poezije; tretja, dopolnjena izdaja, ki predstavlja naš vir, je izšla leta 1996.⁷ Že Fran Levstik, eden začetnikov slovenske otroške posvetne poezije, je v svojih pesmih namenjal veliko pozornosti odnosu med otrokom in živaljo ali pa zgolj živalim (*Črno kravo, molzo našo, Vrana poje: korenjak, Kolina, Psiček laje: hov, hov, hov*), med njimi so tudi pesmi o pticah. Oton Župančič se živalske tematike loteva s stališča pastirstva (*Dedek Samonog, Pastirčki*). Slednje je posredno povezano z animalistiko, v kateri nastopajo domače živali, med njimi krave in koze, deloma pa se posveča tudi avtohtonim divjim živalim, o katerih piše z veliko naklonjenostjo, postavi pa jih v njihovo naravno okolje (*Rac, rac, racman, Žabe, Stari Medo, Vrabc*i in *strašilo, Postovka*). Župančičeva *Zlata ptička* odstopa od vzorca drugih njegovih animalističnih pesmi, saj gre za pravljlično tematiko zlate ptice, izpolnjevalke želja. Znamenit je tudi avtorjev cikel o dečku Cicibanu, ki ubesedi razmerje med otrokom in živaljo (npr. *Ciciban – cicifuj, Ciciban in čebela*). Srečko Kosovel se v otroški liriki pogosto navezuje na domače živali (*Naša bela mačica, Naš prašiček, Sultanček na vlak*u). V uspavanki *Večer* (objavljeni v zbirki *Medvedki sladkosnedki*) pa se z verzom »Ptički in travice spijo /.../« (Kosovel 2004: 28) dotakne tudi ptičjega sveta. S stališča pojavljanja živali so v prvi polovici dvajsetega stoletja zanimivi še naslednji avtorji: Karel Širok, Anica Černejeva (*Račka, Petelinček, Goska*) in Branko Rudolf (ponarodela pesem *Huda mravljica* vzpostavil poseben tip nonsensne poezije). Zanimiv pristop je uporabil Matej Bor, ki v pesmi *Krava v trgovini* sooča ruralni in mestni svet. Precej pesmi je Bor napisal tudi o pticah (npr. *Sračje sodišče*). Med avtorji, ki sodijo v povojno mladinsko književnost, je animalistična tematika različno prisotna. Tone Pavček ima v otroški poeziji kar precej pesmi o pticah (npr. *Intervju, Po svatbi, Televizija v Mestnem logu, Juri Muri v Afriki* in *Juri Muri drugič v Afriki*). Dane Zajc je pisal poezijo večinoma za majhne otroke in je upovedoval teme o živalih v njihovem naravnem okolju (*Vevecica – pekarica, Bela mačica*), nekatere pa sodijo med nonsensne živalske pesmi (npr. pesem z naslovom *Aro govori o psu, ki sadi klobase*).

⁶ Vsi navedeni primeri so iz knjige *Barčica: slovenske ljudske pesmi za otroke*.

⁷ Opozoriti velja še na tri antologije, v katerih je najti veliko pesmi z živalskimi liki:

- *Biba spet leze: 300 pesmi za male in velike otroke*. Zbral in uredil Primož Hieng. Brezovica pri Ljubljani: Harlekin No. 1, 2005.
- *Povej mi pesmico*. Zbrala in uredila Tatjana Šumnik. Ljubljana: Debora, 1997.
- *Primi pesmico za rep: mali cvetnik slovenske mladinske poezije*. Zbral in uredil Igor Saksida. Maribor: Obzorja, 1995 (Zbirka Mlada Obzorja).

Kajetan Kovič se skoraj v vseh svojih literarnih delih, v poeziji in prozi, ukvarja z živalmi. Značilna je njegova pesem *Medvedja šola*, v kateri ne govori o pravih medvedih, temveč o medvedih (plišastih) igračah. S to pesmijo avtor premakne animalistično temo na Slovenskem v povsem novo smer, kar se pozneje še večkrat pokaže v prozi (najpomembneje v knjigi *Moj prijatelj Piki Jakob*). Kovičeva pesem *Naš maček* sodi v okvir pesmi o domačih živalih, avtor pa piše tudi nonsensne pesmi, npr. *Kočija*. Veliko živalskih pesmi za predšolske otroke je napisal Miroslav Košuta (*Kje stanuješ, mala miška?, Zaseda za medveda*). Ervin Fritz je, ob že prej objavljenih posameznih pesmih o živalih, leta 2007 izdal pesniško zbirko *Vrane*, v kateri so vse pesmi posvečene tem pticam.⁸ Avtor jih opazuje z ljubeznijo in ugotavlja, da so vrane po krivici izpostavljene negativni simboliki in da so v marsičem podobne ljudem.

Med avtorji, ki v antologijo še niso uvrščeni, saj so svojo pisateljsko pot začeli pozneje, je gotovo potrebno izpostaviti Lilo Prap (Lilijano Praprotnik Zupančič), mednarodno uveljavljeno ustvarjalko avtorskih slikanic, ki je tri slikanice posvetila živalim, in sicer *Male živali*, *Živalske uspavanke* in *Zakaj?* V *Živalskih uspavankah* je objavljenih 14 uspavank, namenjene so živalskim mladičem, da bi lažje zaspali, izjema je le prva pesem *Uspavanka za čuke*, ki je budnica. Avtoričino glavno jezikovno stilno sredstvo je tokrat onomatopoiija, saj upoštevanje onomatopoičnega oglašanja zaznamuje tudi karakterne lastnosti posamezne živali in pomen upovedenega.

2.2 Proza

2.2.1 V basni nastopajo personificirane živali, ki v celoti prevzemajo vloge ljudi. Basni so po svoji notranji zgradbi epska besedila, »vendar z didaktičnim pomenom, kar se pogosto kaže kot posebej izrečen nauk na koncu teksta. Motivno in tematsko se naslanja na like in dogodke iz živalskega in rastlinskega sveta, ki jih personificira, vendar so mogoče tudi basni s človeškimi osebami ali celo bogovi.« (Kos 1995: 161–162). Kos definira basen bistveno širše kot npr. Matjaž Kmecl, ki poudarja predvsem to, da je basen »didaktična vrsta z živalmi, ki se obnašajo kot ljudje.« (Kmecl 1995: 297). Res je, da imajo živali v basni vnaprej dano oz. določeno vlogo (lisica je zvita, volk krvoloč, zajec strahopeten ...), po čemer se basen npr. razlikuje od živalske pravljice. Tudi v drugih definicijah se omenjajo podobne lastnosti basni, te je Stjepan Blažetin (2003: 10) v članku *O basnama* povzel takole: »1. V basni so glavni literarni liki živali. 2. Živali imajo človeške lastnosti. 3. Basni so alegorične. 4. Pojavljajo se v folklorni in avtorski književnosti.« Ravno to, da ima basen alegorični karakter, se zdi njena najpomembnejša lastnost, saj vsaka basen vsebuje dve plasti: eksplicitno, na kateri gre za zgodbo o živalih, in implicitno, ki govori o ljudeh in človeški družbi. Vnaprej določena karakterna lastnost živali in njeno črno-belo slikanje omogočata alegoričnost celotnega besedila: lastnost posamezne živali je ena sama in vedno enaka. Že z omembo živalskega literarnega lika torej bralec razbira vlogo lika, šele v naslednjem nivoju to lastnost prenese na človeško družbo.

---

⁸ Pesniška zbirka *Vrane* seveda ni objavljena v antologiji Sončnica na rami, a je zaradi kakovosti vredna posebne omembe, saj je avtor leta 2008 zanjo dobil nagrado večernica in bil nominiran za desetnico 2008.

Med slovenskimi ljudskimi basnimi je opaziti dve skupini živali, domače in avtohtone divje živali. Za osnovo analize slovenske otroške folklorne basni smo vzeli knjigo *Slovenske basni in živalske pravljice* (1975), ki jo je uredil Alojzij Bolhar.⁹ Ob analizi se je pokazalo, da so med divjimi živalmi najpogostejši liki zveri: lisica (lisjak), volk in medved (*Medved in lisica*, *Lisjak in vrabec*, *Volk in pes*). Kot biološka vrsta so najboljširneje zastopani ptiči, med njimi pa najpogosteje orel, golob, vrabec, vrana, lastovka, štoklja, kragulj (npr. *Ptičji zbir*, *Trije golobi*, *Vrabec in lastovka*, *Kragulj in vrane*). Posebej zanimivo se zdi, da telesni ustroj še ne zagotavlja vnaprejšnje zmage (plenilci niso vselej zmagovalci). Nekatere basni, ki so uvrščene v Bolharjevo zbirko, niso avtohtono slovenske, bile so le zapisane kot ena izmed različic (med njimi je najznamenitejša basen *Muren in mravlje*). Večina basni ima ohranjeno izrazito dvodelnost: prvi del predstavlja zgodbo (fabulo), drugi del pa je najpogosteje zapisan v obliki pregovora, je naravnan vzgojno-poučno in bi ga moral bralec zaradi splošno sprejetih moralnih stališč upoštevati.

Začetnik avtorske basni na Slovenskem je Valentin Vodnik, njegova najpomembnejša basen je *Kos in brezen*. Za vzorčni primer starejših avtorskih basni smo uporabili zbirko *Slovenske basni* (1967), ki jo je uredil Bogomil Gerlanc. V njej je med drugim objavljena tudi že omenjena Vodnikova basen v epski pesniški obliki.¹⁰

V sodobni otroški književnosti basen ni preveč razširjena vrsta, med njenimi avtorji pa je potrebno izpostaviti Miroslava Košuto,¹¹ in Slavka Pregla. V Preglovih besedilih gre za alegorično poigravanje z jezikom in večpomenskostjo besed, npr.: »Kos je ravno kosil, ko je zagledal koso, da kosi.« (Pregl 2001: 46). Preglu je uspelo ustvariti zbirke basni, ki temeljijo na komiki, četudi mestoma upovedujejo tragične ali življenjsko pomembne teme. Besedila praviloma niso dvodelna, pač pa je nauk potrebno izluščiti iz zgodbe.

2.2.2 Živalska pravljica

Za živalsko pravljico je značilno, da je nosilec dogajanja žival, vendar v pravljici – za razliko od basni – karakterne lastnosti živali niso tipizirane.

Pri vseh folklornih pravljicah gre za enodimenzionalno formo, saj se plast čudežnega in plast realnega združujeta v nedeljivo celoto. Književni liki so lahko realni ali fantastični, oboji pa so močno polarizirani, pri živalski pravljici je vsekakor v ospredju antropomorfna drža animalističnega literarnega lika. Črno-belo slikanje literarnih likov sproži predstavo o eni pomembni lastnosti književnega lika, le-ta pa je močno potencirana, kar velja tudi za živali v živalski pravljici. Literarni liki

---

⁹ Pri zbirki *Slovenske basni in živalske pravljice* (1975), ki jo je uredil Alojzij Bolhar, je potrebno pripomniti, da je urednik uvrstil med basni tudi nekatere razlagalne povedke, ki smo jih analizirali pri poglavju o pripovedki/povedki.

¹⁰ Basni so pisali še Fran Levstik (*Jež in lisica*), Simon Jenko (*Lev in lisica*), Josip Stritar (*Osa in čebela*), Anton Aškerc (*Delfin in morski polž*), Dragotin Kette (*Osel in kužek*), Dušan Mevlja (*Kako je jež lisici podkuril*). Vidnejši prozni ustvarjalci basni so bili Anton Martin Slomšek (*Jež in lisica*), Janez Trdina (*Stara in mlada lisica*), Dragotin Kette (*Čebelica in čmrlj*, *Mravlji*), Josip Ribičič (*Pes in mačka*, *Polž in pes*), Ivan Potrč (*Basen o nespameinih kraljičkih*) in Janez Švajncer (*Jablana in murenček*).

¹¹ Miroslav Košuta je v zadnjih letih izdal tri zbirke basni, in sicer *Basni kratke sape* (2000), *Trije velblodi* (2001) ter *Nove basni kratke sape* (2003).

so imenovani po poklicu, družbenem položaju ali kakšni drugi lastnosti, družbeno hierarhijo iz človeške družbe prevzemajo tudi živalski liki. Lastna imena so zelo redka, pravljичni liki vsebujejo eno poudarjeno pozitivno ali negativno lastnost. Personificirane živali načeloma človeku pomagajo, če se ta drži nekih pravil, sicer znajo biti do njega zelo negativno nastrojene. Pri folklornih pravljicah z živaljo kot glavnim literarnim likom smo črpali gradivo iz že omenjene zbirke *Slovenske basni in živalske pravljice* (1975), pri čemer ugotavljamo, da je pestrost zastopanih živali v primerjavi z basnijo bistveno manjša: največkrat se pojavljajo medved, lisica, volk, petelin in zajec. V zbirki so zastopane le realne živali, ki imajo antropomorfnu podobo. Večji izbor živalskih pravljic je najti v zbirki *Slovenske narodne pravljice* (1997), ki jo je uredil Alojzij Bolhar. Poleg že omenjenega tipa pravljic s personificirano živaljo se pojavljata še dva tipa živalske pravljice: z izmišljenim živalskim likom in z metamorfozo človeka v žival ter obratno (ptice se v tej vlogi ne pojavljajo). Na Slovenskem sta najznamenitejša izmišljena živalska lika zlatorog in zlata ptica (v zbirki *Slovenske narodne pravljice* je objavljena pravljica *Zlata ptica*). Oba nastopata v različnih pravljичnih in mitoloških variantah, skozi vse zgodbe pa ohranjata svoji osnovni lastnosti.

Klasična umetna pravljica z živaljo kot glavnim literarnim likom je v slovenskem prostoru prisotna od začetkov mladinskega slovstva ob koncu 19. stoletja. Klasična umetna (avtorska) pravljica se od vzorca ljudske enodimenzionalne pravljice ne loči bistveno, najopaznejša je razlika pri poimenovanju literarnih likov z lastnimi imeni. Pri klasičnih pravljicah z animalistično tematiko živali niso vselej naslovni liki, imajo pa vodilno vlogo, kot na primer v pravljici Frana Levstika *Kdo je napravil Vidku srajčico* (v pravljici nastopa tudi vrstno neopredeljeni ptič, ki srajčko sešije). Nekaj živalskih pravljic najdemo v zbirki Frana Milčinskega *Pravljice* iz leta 1911, a so te bolj modifikacija že znanih ljudskih pravljic, prav nobena pa se ne navezuje direktno na ptiče. Najobsežnejši del pravljичnega opusa Svetlane Makarovič predstavljajo klasične živalske pravljice. Njeni živalski liki imajo pogosto antropomorfnost, vključno s personifikacijo. Pri nekaterih pravljичnih likih avtorica ohranja tipizirano vlogo, ki jo ima žival že v folklornem slovstvu: srake so kradljivke (*Sraka pevka*), šoje klepetulje in opravljivke (*Šoja trguje z medvedovo kožo*, šoja v pravljici *Veveriček posebne sorte*). Skozi živalsko pravljico avtorica pripoveduje o življenju in pomembnih etičnih vrednotah, kar je včasih morda manj boleče, kot bi bila predstavitev problema skozi človeški literarni lik. V *veveričku posebne sorte* je npr. izpostavljena občutljiva tema hendikepiranosti. Mladi bralec jo lahko podoživi ob veveričjem mladičku, ki mu kos pove dragoceno življenjsko modrost: da moramo poskusiti, kaj znamo in česa se lahko naučimo. Največkrat imajo živali/ptice lastnosti otrok: so razvajene (*Razvajeni vrabček*) in radovedne (*Sovica oka*), lahko pa opravljajo pomembne poklice, kot na primer DDZZ (doktor detel, zobni zdravnik iz *Sapramiške*). Mojca Osojnik je v avtorski slikanici *Kako je gnezdila sraka Sofija* (2005) zanimivo kombinirala »ustaljene« lastnosti srake (te prepoznamo predvsem v basnih), kot so prevelika radovednost, kraja svetlečih predmetov in nespametnost, z netipičnimi, torej individualiziranimi lastnostmi glavnega (tudi naslovnega) literarnega lika. Sraka se namreč odloči, da ne bo imela kakšnega navadnega gnezda kot druge ptice, temveč zgradi svoje prebivališče kot človeško hišo, pri čemer pa ne upošteva, da potrebuje vrata: v delovni vnemi namreč ne pusti nobene odprtine, tako da jo morajo iz nepredvidenih težav rešiti druge živali.

Sodobna umetna pravljica se kaže v dveh različicah: z živaljo kot glavnim literarnim likom ali pa z živaljo kot oživljeno igračo. Pravljič, v katerih bi bila oživljena igrača živalski lik, v slovenski književnosti ni prav dosti, najbolj znan primer je delo Kajetana Koviča *Moj prijatelj Piki Jakob* (1972). Medved Piki Jakob je popolnoma personificiran, čeprav se njegova vloga mestoma »skrči« na lik igrače. Ob preučevanju tega dela se je pokazala zanimivost, da živalska lika maček in kanarček živalske lastnosti v celoti ohranjata (kanarčka maček požre, zato Piki ugotovi, da včasih mačke tudi žvižgajo).

2.2.3 Povedka

Povedke so krajša prozna besedila, ki so, za razliko od pravljice, bolj povezane s svojim okoljem. Živalske povedke večinoma prištevamo med aitiološke, saj razlagajo določeno živalsko lastnost. V zbirki *Slovenske basni in živalske pravljice*, kjer so umeščene kar med pravljice, najdemo precej pojasnil o živalskih lastnostih ali o odnosih med živalmi (npr. zakaj ima zajček kratak rep).

2.2.4 Kratka fantastična zgodba

V sodobni slovenski mladinski književnosti se z likom ptic najpogosteje ukvarjata Marjan Tomšič v zbirki *Kar je moje, je tudi tvoje* (2004) in Mate Dolenc v zbirkah *Zabloda laboda in druge zgodbe* (2006), *Polnočna kukavica in drug zgodbe* (2008), *Kraljičini lipicanci in druge zgodbe* (2009) in *Maščevanje male ostrige* (2010). Ustvarila sta poseben tip kratke zgodbe, ki glede na svojo osnovno motivacijo sodi v realistično prozo (živali imajo ohranjene svoje biološke lastnosti), a v stiku med človekom in živaljo se vzpostavijo elementi fantastičnega: avtorja razumeta govorico živali, zato se te z njima pogovarjajo. V Tomšičevih tovrstnih zgodbah nastopajo kot glavni ali stranski liki skoraj praviloma ptice (plavček, sinica, šoja, kragulj ...), ki živijo v svojem naravnem okolju. To je neizprosno, kajti preživetje – se pokaže – ni odvisno od človeka, temveč od naravne prehranjevalne verige: pripovedovalec pozimi hrani sinice, te so zato bolj debele in posledično počasneje letijo, zaradi česar jih kragulj lažje ujame. V pripovedovalcu gloda »velik dvom. Kaj je prav in kaj ni prav. Kaj je v skladu z zakoni narave in kaj ni?« (Tomšič 2004: 65). Dolenc v štirih kratkoproznih zbirkah prav tako omenja več vrst ptic, ki pa imajo povsem individualizirane lastnosti, npr. galeb se pogovarja z ladjo Galeb, črni labod Nero se zaljubi v pedalin, kukavica pa sploh ni prava kukavica, temveč tista iz stenske ure.

2.2.5 Kratka realistična zgodba

Za realistično zgodbo je značilno, da ne vsebuje fantastičnih elementov, zato imajo v njej tudi živali ohranjene zgolj realne lastnosti. Vzorčni primer tovrstnega besedila je delo Miklavža Komelja *Kako sta se gospod in gospa pomirila* (2009). Glavna literarna lika sta gospod in gospa brez lastnih imen, ki lahko predstavljata slehernika. Živela sta v prav prijetnem stanovanju v mestu, strašno pa so ju motili golobi, ki so posedali na njunem balkonu. Odločila sta se, da bosta golobe od tam za vselej pregnala. Vse dni sta stražila svoj balkon in jih odganjala. Ko sta bila od tega že popolnoma izmučena, sta se odločila, da gresta vsaj za en dan na izlet, »pa

naj se medtem z balkonom zgodi karkoli» (Komelj 2009: 12). Takrat pa se zgodi komično-ironični preobrat. Odpotujeta namreč v Benetke, kjer ugotovita, da so jima golobi pravzaprav pri srcu. Od takrat jih ne podita več, ampak celo skrbita za njihov zarod.

3 Sklep

Ob preučevanju animalistične mladinske književnosti v okviru raziskovalnega projekta Kulturni bestijarij¹² je bil izveden podrobnejši pregled slovenskih mladinskih besedil, ki se navezujejo na živali: lahko so glavni ali stranski liki, njihova vloga je lahko realistična ali pa nastopajo personificirano, seveda je njihova vloga odvisna predvsem od književne vrste, v kateri je žival književni lik. Posebej zanimivo je razmerje med človekom in živaljo,¹³ ki v mladinski književnosti nikakor ni antropocentrično, celo nasprotno: otroci in živali so prijatelji, se razumejo, so nekako enakovredni. Pokazalo se je, da so ptice tista biološka vrsta, ki so v slovenski mladinski književnosti zelo pogosto zastopane. Ptice v realistični književnosti ohranjajo svoje lastnosti, v fantastični književnosti pa so antropomorfne ali celo personificirane, v tovrstnih primerih pa pogosto pridobijo simbolne pomene.

Golob je danes najpogostejše simbol miru, golobica pa simbolizira ljubezen, saj je že v grški mitologiji povezana z Afrodito. V krščanstvu je golob simbol svetega duha.

Lastovka je ptica, ki je povezana z metamorfozo, in sicer se v povedkah v lastovko spremeni sončeva nevesta Nasta ali Lasta, na Slovenskem pa je pogosto povezana tudi s selstvom, odhodom od doma. Lastovke, piše Germ (2006: 109–112), vedno gnezdiijo pod isto streho, kar prinaša srečo, če pa gnezdo zapustijo, bo nesreča pri hiši. Zelo zaupajo ljudem, saj so to ptice, ki živijo najbližje človeškim prebivališčem.

Orel, kragulj in sokol (postovka) so najpogostejše omenjene ptice ujede, plenilci. Orel je kraljevski ptič, pogosti simbolni spremljevalec bogov (npr. spremljevalec Peruna in Zeusa, slednji se včasih spremeni v orla, čeprav je pogostejša njegova metamorfoza v bika), je simbol vladarjev in njihove moči, prevzame ga tudi krščanstvo, kjer simbolizira duhovno moč in oblast. Germ (2006: 148) piše, da »lahko orel nemoteno zre naravnost v sonce – lastnost, ki jo pripisujejo tudi levu kot kralju živali«. Poudari velja, da so v antiki verjeli, da orla ne more ubiti strela. Vsekakor je to ptica, ki zbujajo spoštovanje že s svojim videzom (močni kremplji, velike peruti, ukrivljen kljun, prodoren pogled) in močjo, saj med vsemi avtohtonimi pticami leti najvišje. Sokol je – podobno kot orel – simbol moči vladarjev, hkrati pa pomeni zvestobo, saj vedno prileti nazaj na sokolarjevo roko. Germ v *Simboliki živali* (2006) zapiše, da je ta ptica tudi simbol junaštva, drznosti in svobode.

Sova (čuk) je pogosto znanilec smrti, pameten in razsoden. V stari Grčiji je bila simbol Atene, boginje modrosti, v sodobnosti je, po zgledu Atene, pogosto

---

¹² Raziskovalni projekt je potekal od marca 2007 do marca 2011, nosilka projekta je bila red. prof. dr. Antonija Zaradija Kiš z Inštituta za folkloristiko v Zagrebu.

¹³ Branislava Vičar (2011: 99) ugotavlja: »Kulturni antropologi so pokazali, da je zamisel človeške prevlade nad drugimi živalmi sestavni del vseobsežne ideologije človeškega obvladovanja in polastitve narave, katere korenine segajo globoko v tradicijo zahodne miselnosti.«

povezana z znanostjo in književnostjo. Germ (2006: 200–202) opozarja, da ima sova pogosto tudi negativno konotacijo, in sicer je v krščanstvu izpostavljena njena temna plat, je nočna ptica in zato simbolizira nevernike. Lahko pa je negativna tudi zato, ker ne uvidi, kar je »jasno, kakor beli dan« (Germ 2006: 202) in postane simbol kratkovidnosti ter zaslepljenosti.

Sraka v slovenski mladinski književnosti nima najbolj prijetnih lastnosti, je kradljivka, se dere, privlači jo blišč, ob vsem tem pa v zgodbah najpogosteje reagira tako, da je evidentno nespametna.

Štorklja sodi po biološki vrsti med močvirnike in je ena naših najbolj znanih ptic selivk. Je tudi prinašalka otrok in sreče, saj se vrne v naše kraje pomladi, ko je narava prijaznejša, tudi plodnejša. Z njenim prihodom so zimske tegobe in pomanjkanje premagani, nastopi nov letni cikel (Germ 2006: 2007–209).

Vrana je simbol zla, naznanja nesrečo, žalost in smrt.

Zlata ptica lepo poje ali pa ima čudovita peresa, ki imajo čudežno moč, lahko je tudi izpolnjevalke želja.

Ob preučevanju ptic v mladinski književnosti so se pokazale štiri vrste pojavnosti animalističnih likov:

- Ohranjene živalske lastnosti, brez sledov človeškega, tovrstna besedila sodi v sfero realnega, v njih ptice tudi niso simboli ali kakorkoli drugače uporabljene v metaforičnem pomenu.
- Antropomorfne živali se pojavljajo takrat, kadar govorijo, nimajo pa drugih človeških lastnosti.
- Personificirane živali so pogosto povezane s preslikavo človeškega sveta na živalski svet. Skozi personificirano žival spoznavamo življenjska stališča in etične resnice, kar je včasih najbrž lažje ali vsaj manj boleče kot predstavitev problema skozi človeški literarni lik.
- Bajeslovne živali, med pticami izstopa zlata ptica, ki ima mitološke značilnosti.

Ptice imajo pogosto tudi v mladinski književnosti metaforični pomen, in sicer (Tresidder 2005: 71) predstavljajo svetlobo in naglico; svobodo, ker lahko letijo in se torej gibljejo med nebom in zemljo; v mitologiji predstavljajo prvinsko moč; predstavljajo dva pola: svetlobo – temo ali duhovno – telesno; predstavljajo dušo, so večinoma glasnice dobrega.

Viri

Mate Dolenc, 2006: *Zabloda laboda in druge zgodbe*. Ljubljana: Mladika.

Mate Dolenc, 2006: *Polnočna kukavica in druge zgodbe*. Ljubljana: Mladika.

Ervin Fritz, 2007: *Vrane*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Niko Grafenauer (ur.), 1996: *Sončnica na rami*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

Miklavž Komelj, 2009: *Kako sta se gospod in gospa pomirila*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 426).

Kajetan Kovič, 1972: *Moj prijatelj Piki Jakob*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ljudska. 1975. *Slovenske basni in živalske pravljice*. Ur. Alojzij Bolhar. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata ptica).

- Ljudska, 1997. *Slovenske narodne pravljice*. Ur. Alojzij Bolhar. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata ptica).
- Svetlana Makarovič, 2008: *Svetlanine pravljice*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Stane Mažgon (ur.), 2004: *Barčica: slovenske ljudske pesmi za otroke*. Ljubljana: Erimas.
- Mojca Osojnik, 2005. *Kako je gnezdila sraka Sofija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2000: *Živalske uspavanke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Marjan Tomšič, 2004: *Kar je moje, je tudi tvoje*. Ljubljana: Mladika.

Literatura

- Stjepan Blažetin, 2003: O basnama. *Zlatni danci 8: Basne*. Osijek: Pedagoški fakultet, 9–14.
- Jožica Čeh Steger, 2011: Tematizacija živali v luči literarne ekologije. *Slovenski slavistični kongres: Slavistika v regijah – Maribor*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. Ur. Boža Krakar Vogel. 95–98.
- Tine Germ, 2006: *Simbolika živali*. Ljubljana: Modrijan.
- Dragica Haramija, 2012: Uloga životinja u žanrovima slovenske dječje književnosti. *Književna životinja. Kulturni bestijarij 2. dio*. Ur. Suzana Marjanič in Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada (Biblioteka: Nova etnografija). 853–877.
- Monika Kropelj, 2008: *Od ajda do zlatoroga: slovenska bajeslovna bitja*. Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva.
- Boris Merhar (izb. in ur., spremna beseda), 1961: *Slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Kondor; 45).
- Marija Stanonik (izb. in ur., spremno besedilo), 1999: *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS (Zbirka Klasje).
- Jack Tresidder (ur.), 2005: Birds. *Complete dictionary of symbols*. San Francisco: Chronicle Book. 71.
- Branislava Vičar, 2011: Polom človeštva: rekonstrukcija človekovega odnosa do živali v Kunderovi *Neznosni lahкости bivanja*. *Slovenski slavistični kongres: Slavistika v regijah – Maribor*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. Ur. Boža Krakar Vogel. 99–102.

Milena Mileva Blažič
Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani

INTERTEKSTUALNOST V MLADINSKIH BESEDILIH KRISTINE BRENKOVE

Opazna značilnost mladinskih besedil Kristine Brenkove (1911–2007) je intertekstualnost. Pisateljica, tudi pomembna urednica in prevajalka mladinske književnosti, je pogosto črpala snov za svoja dela iz slovenskega in svetovnega ljudskega izročila. V njenih besedilih pa so tudi številne medbesedilne prvine, ki se navezujejo na kanonska avtorska besedila slovenske in svetovne mladinske književnosti.

Članek aplicira teorijo intertekstualnosti slovenskega znanstvenika Marka Juvana na dela Kristine Brenkove, zbrana v antologiji *Obdarovanja: izbrana kratka proza* (2001).

Intertextuality is a significant feature of the children's books by Kristina Brenkova (1911–2007). The writer, also a renowned editor and translator of children's literature, often drew themes from the Slovene and world folk tales. Her texts contain many intertextual elements relating to the canonical authorial texts of the Slovene and world children's literature.

The article applies the theory of intertextuality of the Slovene scientist Marko Juvan to the works written by Kristina Brenkova, collected in the anthology *Obdarovanja: izbrana kratka proza* (2001).

Uvod

Iz biobibliografije Kristine Brenk (1911–2009) je razvidno, da so avtorico v medvojnem ali začetnem obdobju (1932–1939) njene ustvarjalne poti zanimala različna področja: mladinska književnost (objavljati je začela v reviji *Vrtec*, in sicer avtorski pravljici *Deklica z vresja*, 1932–3, in *Ivje*, 1936–7); ples (*Študija o plesu*, 1936; *Plesna umetnost pri Slovencih*, 1936; učila se je sodobni ples pri Meti Vidmar), psihologija in pedagogika (doktorat znanosti *Fran Milčinski – vzgojnik*, 1939), dramatika (*Burka o jezičnem dohtarju*, 1935; dramska šola Mihaele Šarič; študij teorije gledališča v Pragi pri Mili Melan, sodelovala je v Dramatičnem društvu in se zavzemala za ustanovitev slovenskega mladinskega gledališča), jeziki (francoščina, nemščina, češčina in slovaščina), slikarstvo (pisala je prispevke za *Naš rod*).

V obdobju po drugi svetovni vojni, v času urednikovanja na Mladinski knjigi (1949–1973), je Brenkova osredotočila svoj interes na mladinsko književnost, in sicer kot avtorica (izbor njenih del je izšel v antologiji *Obdarovanja*, 2001), pre-

vajalka (npr. Felix Salten: *Bambi*, 1953; Harriet Beecher Stowe: *Koča strica Toma ali življenje črncev v suženjskih državah Amerike*, 1954; Astrid Lindgren: *Pika Nogavička*, 1958 idr.) in urednica (revija *Ciciban*, knjižne zbirke Čebelica, 1953; Zlata ptica, 1956; Velike slikanice, 1967 idr.).

V tretjem obdobju, ki zajema čas od formalne upokojitve leta 1973 do njene smrti leta 2009, je Brenkova še vedno literarno ustvarjala, objavljala in vzdrževala razvejano mrežo sodelovanja in dopisovanja, kar je razvidno iz njene rokopisne zapuščine, ki jo hranijo v Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) v Ljubljani.

Za njeno ustvarjanje in delovanje so morda najbolj opazne naslednje stalnice: zanimanje za ljudsko izročilo, socialna in čustvena empatija ter intertekstualnost.

Metodologija

V pričujoči razpravi, aplikaciji teorije intertekstualnosti Marka Juvana (*Intertekstualnost*, 2000) na dela Kristine Brenkove, zbrana v antologiji *Obdarovanja: izbrana kratka proza* (2001), so uporabljene analitično-deskriptivna in analitično-interpretativna raziskovalna metoda ter metoda kvalitativne besedilne analize (ključne besede v kontekstu).

Juvan v svoji knjigi *Intertekstualnost* opredeli tri poglobitvene načine medbesedilnega predstavljanja oz. sklicevanja, in sicer **prenos**, **posnetek in opis**. Intertekstualnost razume kot lastnost teksta, da vzpostavlja razmerje z drugim(i) tekst(i) oziroma da se vanj vpleta drug tekst ali več drugih tekstov [Juvan 2000: 11].

Intertekstualnost v antologiji *Obdarovanja*:

Na prvi ravni medbesedilnega predstavljanja/sklicevanja – na ravni **prenosa**, Kristina Brenk uporablja:

- Citatne figure na ravni jezikovnega izraza (citira npr. verze iz otroške ljudske pesmi):

Mamica, mamica, to vam povem,
štrukljce skuhajte, tiste rada jem.
(*Obdarovanja* 2001: 174)

Parafraze:

Muca Copatarica jih je sprejela mirno in dostojanstveno, kot bi jih že ves dan pričakovala.
(*Obdarovanja* 2001: 104)

Jaz sem pogumni Strah, enkratni in zmerajkratni Strah. Sem strah Jakob Veliki, imenovan Grozni. (*Obdarovanja* 2001: 144)

Pregovori, rekla:

Sicer pa vem o sreči zvrhano rešeto pregovorov in ti lahko zdrdram tako predavanje, da bi ga bil lahko vesel vsak profesor. Le poslušaj, Delfina:

Sreča človeka le sreča, ujeti se pa ne da.
Sreča je opoteča.

Sreča je okrogla.
Rodi me, mati, srečnega.
Sreča na razpotju sedi.
Sreča se ne da za nos voditi.
Srečen je, kdor svoj poklic doseže.
Srečen si, ako si ne želiš, česar imeti ne moreš in doseči ne znaš.

»Zadosti za danes, naj še kaj za drugi teden ostane,« je sama sebi rekla profesorica lisica in globoko pa prepričljivo zazdehala.

»Srečen si, ako si ne želiš, česar imeti ne moreš,« je ponovila in nato:

»Jaz pa si že dolgo želim, da bi slišala peti rajsko ptico.« (Obdarovanja 2001: 112–3)

– Citatne figure na ravni besedilnega sveta:

Potem je lisica pred slovesom stopila še h knjižni omari. Delfina ji je stala ob strani in videla med drugimi prav tako staro knjigo, kot jo je imela babica v svoji knjižnici. Knjigo o lisici Zvitorepki. Tu je bila še knjiga o prvem poletu človeka na Luno, knjiga o Mary Poppins z letječim dežnikom, povestice o zlati vodi, knjiga Neznalčkovih dogodivščin, zgodbe o porednem Ostržku in pa knjižica o medvedu Puju in njegovih dogodivščinah. (Obdarovanja 2001: 110)

Tole je pa Lažnivi Kljukec, Lažnivi Kljukec, je hitela čenča. Rad bi se poročil z menoj ... [...] Zato sem pa Lažnivi Kljukec, da lažem, se je odrezal Kljukec. (Obdarovanja 2001: 161, 164)

Priti morata do velikega svetilnika ob morju, od tam pa bosta krenila v domovino Mamke Bršljanke. Če vama more kdo pomagati, je to le Mamka Bršljanca. (172)

Tudi naslovi so intertekstualni, npr.: *Bambi za mamo, Mačkine copate, Pri dedu Vsevedu, Pri mucu Copatarici, Riba faronika, Strahek, imenovan Jakob Grozni, V domovini Mamke Bršljanke, Živi na gori Zlatorog*, idr.

Andrej je zagledal Bambija v izložbenem oknu. Zgneten iz rjave glinje je srnjaček slonel sredi zvezkov, pisanih šolskih map in sivih radirk in nalivnih peres. Andrej je stal pred oknom in pritiskal nos na motno šipo, po kateri so polzele rosne kaplje. Bambi se mu je zdel neizmerno lep, prav tak, kot je bral o njem v knjigi »Bambi, življenjepis srnjačka«. (Obdarovanja 2001: 42)

– Mitske like, zgodbe, situacije:

Z zvezde večernice se je spustila bleščeča, tanka zlata vrv in jim zanihala prav pred nosovi. Na vrvi je visela zlata tehtnica. (Obdarovanja 2001: 100)

»Jaz pa si že dolgo želim, da bi slišala peti rajsko ptico.« (Obdarovanja 2001: 112–3)

Zanimivo bi bilo raziskati tudi asociativno bližino in oddaljenost med pravljico *Snežna kraljica* H. Ch. Andersena in pravljico *Ivje* Kristine Brenk (1936–7).

– Citatne zvrsti na ravni jezikovnega izraza in besedilnega sveta: v fantastični pripovedi Kristine Brenk *Srebrna račka – zlata račka* (1975) lahko npr. najdemo variacijo teme iz fantastične pripovedi *Čudovito popotovanje Nilsa Holgersona* (1906/7) švedske pisateljice Selme Lagerlöf, prve ženske dobitnice Nobelove nagradne za literaturo (1909):

Sedi na moj hrbet in sfrčala bova hitreje kot raketa. Sfrčala bova hitro kot misel. Hitrejšega od misli sploh ni!

Matic se je začutil lahkega kot peresce. Ni vedel, če je račka zrasla ali pa se je on pomanjšal: zlahka je sedel na njen hrbet in že sta kar skozi zaprto okno sfrčala proti nočnemu nebu. (Obdarovanja 2001: 143–4)

Na ravni medbesedilnega predstavljanja – na ravni **posnetka** – lahko v mladinskih besedilih Kristine Brenk najdemo:

- citatne figure na ravni jezikovnega izraza (izrazne reminiscence, npr. muca Brezdomka, poredni Ostržek, Mary Poppins z letečim dežnikom, povestice o zlati vodi, knjižica o medvedu Puju in njegovih dogodivščinah) in besedilnega sveta (npr. lik godca v *Deklici Delfini in lisici Zvitorepki*, ki je znal gosti le na eno struno)
- citatne zvrsti, predvsem motivno-zgradbeno analogijo oz. pripovedno aluzijo (npr. Delfina in Zvitorepka v hiši Mojce Pokrajculje je motivno-zgradbeno analogna rezijski ljudski pravljici *Tri botre lisičice*. *Deklico Delfino in Lisico Zvitorepko* pa lahko motivno in zgradbeno povežemo tudi z mlajšim, mednarodno uveljavljenim delom novozelandskega avtorja *Legenda o jezdecu kitov*, 2004 (Witi Ihimaera: *The Whale Rider*, 1987) in starim mitskim motivom jezdenja delfinov.

Šla je proti delfinu, ki se je umiril na valovih, kot sedež na vrtiljaku. Nežno se je spustila na beli usločeni hrbet. Delfin je varno in neznansko hitro zaplaval prek valov nasproti bleščeči, neznanj svetlobi. [...] Le kako bom v teh ogromnih vratih našla ključavnico za mali zlati čudoviti ključ?« je zaskrbelo deklico na delfinovem hrbtu. A ključavnica je bila v vratih čisto pri tleh in delfin je mirno pristal prav ob nji. (*Obdarovanja* 2001: 136)

Tretji način medbesedilnega predstavljanja je **opis**. Avtorica na ravni citatne figure oz. jezikovnega izraza uporablja številne kratke oznake pisateljev, literarnih del, literarnega sloga in literarnih vrst, npr.:

V sobi pa sloni Andrej z mamo nad novo knjigo »Irske pravljice«. (*Obdarovanja* 2001: 10)
Nocoj bomo zaspali brez povestice [...] (*Obdarovanja* 2001: 100)
Nesla bom zlata jajčka in v vsakem bo zlata pesmica [...] (*Obdarovanja* 2001: 192)

Ko sem bila majhna, je naša babica ležala podnevi in ponoči v svoji postelji. Imela je poleg sebe prelepo črno vezano knjižico z zlato obrezo.

»Preberite mi kakšno povest«, sem jo prosila.
Potem mi je včasih prebrala:

*Strašen dan bo dan plačila,
Zemlja se bo v prah zdrobila,
priča David in Sibila.*

Pesmica se mi je zdela nadvse lepa in koj sem jo znala na pamet in tudi prevela se je lepo. (*Obdarovanja* 2001: 229)

Le, da Angela ni vedela, da je desetnica, ker ni prebrala pravljice o desetnici. Jaz sem vedela, da je desetnica, ki se lahko pogovarja z drevesi in pticami in travami, z ljudmi pa težje. (*Obdarovanja* 2001: 235)

Kristina Brenk s številnimi intertekstualnimi referencami tematizira tudi poetološko tematiko:

Potem je lisica pred slovesom stopila še h knjižni omari. Delfina ji je stala ob strani in videla med drugimi prav tako staro knjigo, kot jo je imela babica v svoji knjižnici. Knjigo o lisici Zvitorepki. Tu je bila še knjiga o prvem poletu človeka na Luno, knjiga o Mary Poppins z letečim dežnikom, povestice o zlati vodi, knjiga Neznalčkovih dogodivščin, zgodbe o porednem Ostržku in pa knjižica o medvedu Puju in njegovih dogodivščinah. (*Obdarovanja* 2001: 110)

Književne osebe Kristine Brenkove veliko berejo, tudi sanjajo in sanjarijo v povezavi z branjem oz. s knjigami in njihovimi literarnimi junaki, npr.:

Potem se mi je neke noči sanjalo, da so na našem podstrešju čarovnice in da vneto predejo na starem kolovratu. Strašno! Nič več nisem hodila na podstrešje. Kaj bo, če srečam tam gori pravo čarovnico? Takrat sem živela v velikih stiskah, saj nisem vedela, če so čarovnice v resnici ali žive le v pravljicah. Le kdo bi si jih izmislil, če jih nikoli ni bilo? Moje sanjske čarovnice so bile oblečene v temno sive halje in kapuce so si potegnile čez glave. Skrivale so svoje dolgonose, brezzobe obraze. Na rokah in nogah so imele dolge ukrivljene nohte, bile so čemerne, zlovoljne, nikomur niso pogledale v oči in niso govorile, temveč le sikale in vreščale Taka je bila čarovnica, ki je napovedala Trnuljčici njeno strašno usodo. Le zakaj ni na našem podstrešju dobrih vil, vsaj ena bi bila lahko podstrešna dobra vila! (Obdarovnja 2001: 241–2)

Intertekstualnost, ena izmed glavnih značilnosti sodobne književnosti, je z medbesedilnim sklicevanjem revitalizirala iz ljudskega in avtorskega izročila tiste prvine, ki so se skozi čas ohranile, ker vsebujejo nekaj univerzalnega, občečloveškega in imajo torej sposobnost aplikacije.

Prvine intertekstualnosti v mladinskih delih Kristini Brenk najdemo iz:

- slovenskega ljudskega izročila: Mojca Pokrajculja, Mamka Bršljanka, Pravljica o Desetnici, Rajska ptica, riba faronika, Zlatorog
- slovenske književnosti: *Abecednik* (P. Trubar), *Martin Krpan* (F. Levstik), *Muca Copatarica* (E. Peroci) idr.

Res je, učiteljica je bila zelo pametna, kot morajo biti vse učiteljice. Čutila je moj nemir in ker je vsak dan pri nas kosila, je vedela, da sem že lansko leto prebrala abecednik in Mohorjev koledar in Martina Krpana. (*Obdarovnja* 2001: 248)

- svetovnega ljudskega izročila: npr. iz irskih, nemških in drugih pravljic
- svetovne mladinske književnosti: *Lažnivi Kljukec* (Lindgren) *Ostržek* (Collodi) *Bambi* (Salten), *Alica v čudežni deželi* (Carroll), *Medved Pu* (A. A. Milne), *Čudovito popotovanje Nilsa Holgersona* (S. Lagerlöf), *Neznalčkove dogodivščine* (N. Nosov), *Strahek* (O. Preussler) idr.

Brenkova je v svojih delih poustvarila tudi številne pravljичne motive, evidentirane v mednarodnem ATU indeksu pravljичnih tipov, ki so sicer mozaično sestavljeni v celoto. Npr.:

1. ATU 897 – motiv sirote – oz. motiv desetnice (prijateljica Angela)
2. ATU 705A in ATU 762 Motiv jerbaščka z otrokom v potoku (arhetip otroka sirote)
3. ATU 872 Motiv sorojencev
4. ATU 145A idr. Motiv časa – trikratno zvonjenje v zvoniku
5. ATU 291A, ATU 550 idr. Motiv zlate gosi
6. ATU, 1882 1889E Motiv zlate vrvi (Jakobova lestev) oz. boginje Holde
7. ATU 219E Motiv zlatega jajca
8. ATU 1536B, 2019 idr. Motiv godca (na eni struni)
9. ATU 610 Motiv zlatega peresa
10. ATU 736 Motiv zlate tehtnice
11. ATU 2260 Motiv zlatega ključ(k)a
12. ATU 1446 Motiv kruha (sirota Kruhek)

Poleg intertekstualnih so v mladinskih besedilih Kristine Brenk prisotne tudi različne kulturne povezave, kot npr. v naslednjem citatu:

Ko boš zagledala hišico Mojce Pokrajculje, me prebudi, prosim, je naročila lisica in si pokrila glavo s tankim čipkastim šalom. Take šale nosijo gospe na starih španskih slikah. (*Obdarovanja* 2011: str. 128)

Zaključek

Kristina Brenkova je s svojim avtorskim, prevajalskim in uredniškim delom razvijala infrastrukturo slovenske mladinske književnosti in spodbujala njeno kakovost. Za njena literarna besedila je značilna izrazita intertekstualnost, ki se navezuje na ljudsko in avtorsko izročilo iz slovenske in svetovne (mladinske) književnosti. Mnoge od teh knjig v času ustvarjanja Kristine Brenk še niso imele statusa kanonskih besedil.

Viri in literatura

Kristina Brenk, 2001: *Obdarovanja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Marko Juvan, 2000: *Intertekstualnost*. Ljubljana: DZS.

Darja Lavrenčič Vrabec idr., 2011: *Obdarovanja*. Simpozij o ustvarjalnosti in življenju Kristine Brenkove. Ljubljana: Mestna knjižnica, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo.

Nike K. Pokorn
Univerza v Ljubljani

DIALEKTIČNOMATERIALISTIČNA INDOKTRINACIJA MLADINE PREK PREVODOV¹

Članek prikazuje, kako je slovenska družba v socialističnem obdobju sistematično ideološko preoblikovala prevode otroških in mladinskih del. Posebna pozornost bo dana prevodom, ki so nastali v prvem desetletju po koncu druge svetovne vojne, še posebej pa prevodom del *Bambi* in *Otok zakladov*. Prikazno bo tudi, kako ideološko spremenjene prevode še vedno ponatiskujemo in jih uvrščamo v učbenike za slovenski jezik in književnost.

The article argues that censored translations can survive the collapse of the ideology that has created them; they continue to circulate in the society long after the downfall of the ideology that has dictated the changes of the target texts. This claim was checked by looking at Slovene Socialist translations of children's literature.

In Socialist Slovenia, the dominant Communist political discourse more or less openly imposed its own understanding of the world in all areas of education in the first years after the war and consequently also changed the translations of children's classics, including Felix Salten's *Bambi* and Robert Louis Stevenson's *Treasure Island*, by adapting them to the new dominant materialistic worldview. In order to see whether these adapted translations are still in circulation all approved textbooks and readers for the study of literature within the course of Slovene language for the school year 2010/2011 in primary schools were looked at more closely.

Na okrogli mizi leta 1983, posvečeni prevajanju otroške literature, je Ivan Minatti, dolgoletni urednik zbirk *Sinji galeb*, *Biseri* in *Zlata knjiga*, pomembnih knjižnih zbirk za otroke pri Mladinski knjigi, priznal, da je kot urednik včasih tudi neposredno posegel v način prevajanja besedil, ki jih je objavljajal:

Kot urednik Karla Maya sem moral seči po priredbi. May ima v svojih knjigah mnogo velikonemštva, sentimentalnega katolicizma. Bistvo njegovih zgodb pa je akcija. Ko smo začeli s temi prevodi, smo kot založba dali prevajalcu namig, smer, kaj naj skuša omiliti ali naj preprosto izpusti. Prepričan sem, da s tem nismo napravili Mayu nobene škode glede kvalitete njegovega dela. (Minatti 1984: 69–70).

---

¹ Skrajšana različica tega članka je bila objavljena v publikaciji 48. *Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture*. Podrobnejša analiza prevajanja otroške in mladinske literature v obdobju socializma v Jugoslaviji pa bo objavljena v delu *Post-Socialist Translation Practices: Ideological Struggle in Children's Literature* pri založbi John Benjamins (Amsterdam/Philadelphia).

Ta citat razkriva temeljne značilnosti ideoloških posegov v prevode otroške literature na Slovenskem po drugi svetovni vojni.

Kljub morda drugačnemu pričakovanju bralca prevod nikoli ni zgolj prenos pomena izvirnika v ciljni jezik: na eni strani je že sam pomen izvirnika nekaj, kar je pluralno in se izmika popolnemu in dokončnemu zajetju (Derrida 1989): vsak prevajalec in vsak bralec po svoje interpretira izvirnik in ga določa na samosvoj način ob razumevanju izrečenega v jeziku (Gadamer 2001: 313–317). Na drugi strani pa je prevod obenem vedno tudi odraz vrednot in ideoloških ter poetoloških pozicij ciljne družbe (Lefevere 1992). Prevajalec sam ali pa pod vplivom drugih akterjev, ki tvorijo literarno polje, ne samo ubeseduje izvorno besedilo v drugem jeziku na vedno drugačen način, temveč lahko tudi izrazi nekaj drugega, kot izvorno besedilo v resnici je (Ricoeur 2004: 2006: 28). Zato analize prevodov pogosto razkrivajo manipulacije, kulturne predsodke in namerne preoblikovanja izvirnika, še posebej jasno pa se ti posegi ciljne družbe kažejo v prevodih otroške in mladinske literature (gl. Puurtinen 1992, Du-Nour 1995, Fernandez Lopez 2000, Malmkjaer 2003, 2004, Desmidt 2006, Oittinen 2006, Mazi-Leskovar 2011). Zdi se, da so v vseh družbah in obdobjih ravno dela, ki so namenjena otrokom in mladini, tisti žanr, kjer so skrite priredbe pri prevodu dovoljene in so posegi v besedilo celo zaželeni. Vzrok za dopuščanje takšnih posegov po vsej verjetnosti izhaja iz prepričanja, da otroška literatura, in sicer tudi dela, ki niso odkrito didaktična, ne sme škodovati razvoju otroka ali mladostnika v idealnega državljana ali posameznika – ker pa pojem idealnega odraslega človeka ni nespremenljiv, ampak se skozi čas in iz družbe v družbo spreminja, so prevodi otroške literature zelo pogosto jasni odsevi ideologije posamezne kulture ciljnega jezika.

Če se zazremo v slovensko zgodovino, lahko takšno poseganje ciljne družbe najdemo v vseh obdobjih prevajanja otroške in mladinske literature: najdemo jo v obdobju prvih prevodov, ki so nastajali v 19. stoletju (npr. v močno skrajšanih prevodih *Gulliverjevih popotovanj* Jonathana Swifta nikoli ne najdemo opisa, kako je Gulliver z uriniranjem pogasil požar v palači (Swift 1894)), kot tudi v času pred drugo svetovno vojno: na primer, prevod *Winnetouja* iz leta 1931, ki ga je naredil teolog Jehart, izpušča vse odlomke, v katerih je Winnetou kritičen do osvajalskih krščanskih misijonarjev, in poudarja odlomke, v katerih je opisana Winnetoujeva spreobrnitev v krščanstvo (May 1931). Tudi sodobna družba večkrat v predelanih prevodih popravi elemente, ki se ji zdijo moteči za mladega bralca. Morda najizrazitejše pa se takšno poseganje ciljne družbe, ki skuša zakriti ali potlačiti vse teme in elemente, ki niso v skladu z ideološkimi imperativi družbe, kaže v slovenskih prevodih otroških in mladinskih del, ki so nastali v prvem desetletju po koncu druge svetovne vojne, torej v času nastajajoče socialistične družbe. V obdobju od 1945 do 1955, ki ga je zaznamovalo izrazito pomanjkanje papirja, črnila in tiskarn (gl. npr. poročilo Komisije za tisk pri SZDLS iz leta 1952, AS 531, a.e. 139), je bilo namreč v slovenskem prostoru vseeno ponovno prevedenih 14 mladinskih in otroških besedil, ki jih sodobna stroka označuje kot klasična dela otroškega in mladinskega leposlovja:

1. *Uncle Tom's Cabin* avtorice Harriet Beecher Stowe (prevedeno leta 1853, 1888, 1918, 1932, 1934, ponovno prevedeno leta 1954)

2. Pravljice Hansa Christiana Andersena (prevedeno leta 1863, 1869, 1923, 1928, 1940, 1944, ponovno prevedeno leta 1950)
3. *Robinson Crusoe* avtorja Daniela Defoeja (prevedeno leta 1876, 1904, 1915, 1920, 1923, 1924, 1925, 1936, 1945, ponovno prevedeno leta 1946)
4. Pravljice bratov Grimm (prevedeno leta 1880, 1887, 1903, 1930, 1932, 1935, 1938, 1944; ponovno prevedeno leta 1953–1958)
5. *Gulliver's Travels* avtorja Jonathana Swifta (prevedeno leta 1894, 1907, 1926, 1942, ponovno prevedeno leta 1951)
6. *The Prince and the Pauper* avtorja Marka Twaina (prevedeno leta 1910, ponovno prevedeno 1953)
7. *Treasure Island* avtorja Roberta Louisa Stevensona (prevedeno leta 1920, ponovno prevedeno leta 1950)
8. *Adventures of Tom Sawyer* avtorja Marka Twaina (prevedeno leta 1921, ponovno prevedeno leta 1947)
9. *Michel Strogoff* avtorja Julesa Verna (prevedeno leta 1923, ponovno prevedeno leta 1955)
10. *Pinocchio* avtorja Carla Collodija (prevedeno leta 1926, 1943, ponovno prevedeno leta 1951)
11. *Winnetou* avtorja Karla Maya (prevedeno leta 1931, ponovno prevedeno leta 1952)
12. *Pünktchen und Anton* avtorja Ericha Kästnerja (prevedeno leta 1937, ponovno prevedeno leta 1955)
13. *Bambi* avtorja Felixa Saltna (prevedeno leta 1938, ponovno prevedeno leta 1953)
14. *The Second Jungle Book* avtorja Rudyarda Kiplinga (prevedeno leta 1943, ponovno prevedeno leta 1951)

Pri pregledu teh prevodov sta bili izločeni deli *Kraljevič in berač* in *Gulliverjeva popotovanja*, saj so bili vsi predvojni prevodi tako radikalno okrajšani in predelani, da besedilna primerjava s kasnejšimi prevodi ni bila mogoča. Ostalo je tako le 12 del: od teh dvanajstih je bilo ugotovljeno, da le pri treh prevodih ni prišlo do ideoloških premikov: pri Kiplingu, Twainu in Collodiju. Predsocialistična Kiplingova *Knjiga o džungli* je bila okorno prevedena, polna hrvatizmov, medtem ko so povojni prevodi te odmike od jezikovne norme odpravljali. Ponovna prevođa *Toma Sawyerja* in *Ostržka* pa sta nastala zaradi popolnoma drugih razlogov: v obeh primerih se zdi, da sta bila problematična za novo socialistično družbo predvsem prevajalca.

Poglejmo si najprej primer *Ostržka*, ki sta ga pred letom 1945 prevedla dva prevajalca: prvi je delo prevedel leta 1926 Joža Lovrenčič (1890–1952), znan predvojni katoliški pesnik, ki se ni odzval na pozive OF po kulturnem molku in je v očeh nove oblasti tudi kolaboriral z okupatorjem, ker je med vojno postal ravnatelj gimnazije v Gorici. Leta 1946 so ga prisilno upokojili in obsodili na dve leti prisilnega dela (gl. Lovrenčič 2010). Drugi prevajalec pa je bil selezijanski duhovnik Josip Meze (1882–1951), ki je *Ostržka* prevedel leta 1943. Nobenega od teh prevodov po vojni niso ponatisnili, temveč so leta 1951 objavili nov prevod Alberta Široka²

---

² Če ni drugače navedno, so vsi biografski podatki o prevajalcih povzeti po leksikonih *Osebnosti: Veliki slovenski biografski leksikon* (2008) in *Slovenski biografski leksikon* (1925–1991).

(1895–1985), ki je po vojni deloval v okviru Ministrstva za šolstvo in kasneje postal eden izmed urednikov na novo ustanovljeni Mladinski knjigi v Ljubljani.

Pri *Tomu Sawyerju* je zgodba še malce bolj zapletena: prvi prevod tega klasičnega besedila Marka Twaina je nastal leta 1921, vendar je bil prevod poln arhaizmov. Ponovno je bil preveden leta 1947, tik po zaključku vojne. Prevedla ga je Milena Mohorič, predvojna pisateljica, komunistka, članica OF in partizanka. Po osvoboditvi je postala namestnica ministra v prvi povojni vladi, a so jo leta 1949 obsodili kot informbirojevko in jo zaprli. Po tem dogodku so Mileno Mohorič izbrisali iz javnega življenja: njena prozna dela se nikoli ne omenjajo v zgodovinah slovenskega slovstva, ne najdemo je v antologijah iz tega časa (Sturm-Schnabl 1997/1998, Kralj 2010: 160–169) in celo njen prevod *Toma Sawyerja*, ki je jezikovno tekoč in zvest izvirniku, ni bil nikoli več ponatisnjen. Na novo je delo prevedel leta 1960 Janez Gradišnik in njegov prevod je bil med letoma 1960 in 1994 ponatisnjen kar devetkrat.

Pri pregledu ostalih devetih del (tj. pravlјice bratov Grimm in Hansa Christiana Andersena, *Bambi*, *Koča strica Toma*, *Robinson Crusoe*, *Otok zakladov*, dela Karla Maya, Ericha Kästnerja in Julesa Verna) pa se izkazalo, da so bili vsi ti prevodi ideološko popravlјani v besedilu samem. In prav pri vseh se je izkazal za problematičen en sam vidik izvirnih besedil.

V prvih letih po vojni se je namreč na Slovenskem ideološka bitka vodila predvsem na področju dialektičnomaterialistične indoktrinacije mladine in je potekala večinoma prek šolskega sistema in založniške politike. Arhivsko gradivo raznoraznih partijskih komisij in komisij SZDL – od ideološke, prek komisije za tisk in agitacijo, za idejna vprašanja kulture, za družbeno-politične odnose in idejno-politične probleme, za politično in idejno vzgojno delo, za politično propagando in informativno dejavnost do komisije za založniško dejavnost in tisk pri CK ZKS in SZDLS – kaže, da je bila ost ideološkega boja desetletja, vendar pa najodločnejše v prvih dvajsetih letih po koncu vojne, naperjena skoraj izključno proti religioznemu, krščanskemu pogledu na svet. Socialistično obdobje na Slovenskem se je v skladu z Marxovim prepričanjem, da ukinitve religije kot iluzorne sreče ljudstva zahteva njegova resnična sreča (Marx 1843), zavezalo k temu, da bo pomagalo ljudstvu pri odrekanju tem iluzijam. In ker je bilo tedanje vodstvo mnenja, da se mora partija sistematično truditi, da odtegne mladino vplivu cerkve, so na seji Politbiroja CK KPS leta 1950 zapisali sklep:

Vera je najvažnejše vprašanje ZMS³, s starimi ne bomo veliko dosegli, razen v partiji. (seja Politbiroja CK KPS, 20. 11. 1950)

Tako lahko prav v vseh teh povojnih ponovnih prevodih najdemo sistematično izločanje krščanskih elementov, in to v besedilih, kjer je teh elementov komaj kaj, kot tudi v tistih, ki jih krščanstvo bistveno zaznamuje.

Vzemimo za primer *Bambi* avstrijskojudovskega pisatelja Felixa Saltena. Izvirnik vsebuje malo religioznih elementov, najdemo pa odlomke, ki poudarjajo trpljenje in krutost življenja v gozdu:

V gozdu je tiho, toda vsak dan se pripeti kaj strašnega. Nekoč so napadle vrane mladega sina prijatelja zajca, ki je ležal bolan, in ga okrutno umorile. Dolgo so poslušali, kako je

---

³ ZMS – Zveza mladine Slovenije je bila ustanovljena leta 1945 in je vključevala vse otroke v Sloveniji.

otožno jokal. Prijatelj zajec je bil ravno na poti in ko je zvedel za žalostno novico, se ni in ni mogel potolažiti.

Drugič spet je pribežala veeverica z zevajočo rano na vratu. Ugriznila jo je kuna. Po čudni sreči ji je veeverica ušla. Od bolečine ni mogla govoriti, le drvela je skozi gozd z veje na vejo. Vsakdo jo je lahko videl. Drvela je, kakor bi pobesnela. Včasih se je za hip ustavila in sedla, obupano je dvignila prednji šapici, v strahu in bolesti se je prijela za glavico in tedaj se ji je po belih prsih ulila rdeča kri. Celu uro je tako begala, nato se je naenkrat zgrudila, udarila topo ob veje in padla mrtva na sneg. Takoj so priletele srake in začele svojo gostijo. (Salten 1953: 66)

Takšni opisi krutosti so bili sprejemljivi za otroško književnost v času socializma, najdemo jih tudi v prevodih pravljic bratov Grimm, kjer golobčki kljujejo oči in mačehe plešejo v razbeljenih železnih coklih (npr. v prevodih *Pepelke* in *Sneguljčice*), tako v prevodu *Bambija* kot Grimmovih pravljic pa se prevajalci v prevodih izogibajo prisotnosti religioznega pogleda na svet. Pri *Bambiju* je religioznost prisotna na koncu povesti, ko skuša stari srnjak svojemu sinu Bambiju razkriti poslednjo skrivnost življenja. Živali v gozdu in na kmetijah namreč malikujejo človeka in mu pripisujejo Božje značilnosti. Starec pa pokaže Bambiju mrtvega divjega lovca in ga spodbudi k naslednjemu spoznanju:

»Bambi,« fuhr der Alte fort, »erinnerst du dich an das, was Gobo gesagt hat, an das, was der Hund gesagt hat, an das, was sie alle glauben ... erinnerst du dich?«

Bambi vermochte nicht zu antworten.

»Siehst du wohl, Bambi,« sprach der Alte weiter, »siehst du nun, daß Er daliegt, wie einer von uns? Höre, Bambi, Er ist nicht allmächtig, wie sie sagen. Er ist es nicht, von dem alles kommt, was da wächst und lebt, Er ist nicht über uns! Neben uns ist Er und ist wie wir selber, und Er kennt wie wir die Angst, die Not und das Leid. Er kann überwältigt werden gleich uns, und dann liegt Er hilflos am Boden, so wie wir anderen, so wie du Ihn jetzt vor dir siehst.« Eine Stille war.

»Verstehst du mich, Bambi?« fragte der Alte.

Bambi erwiderte flüsternd: »Ich glaube ...«

Der Alte gebot: »So sprich!«

Bambi erglühte und sprach bebend: »**Ein anderer ist über uns allen ... über uns und über Ihm.**«

»Dann kann ich gehen,« sagte der Alte. (Salten [1923] 1930: 246–247; poudarek dodan)

V slovenskem prevodu Kristine Brenk iz leta 1953, ki je drugače zelo zvesto preveden, pa najdemo na prvi pogled zelo majhen izpust:

»Bambi,« nadaljuje Starec, »ali se spominjaš, kaj je dejal Gobo, ali se spominjaš, kaj je dejal pes in kar vi vsi verjamete? Ali se spominjaš?«

Bambi ne more odgovoriti.

»Poglej, Bambi,« nadaljuje Starec, »poglej, da leži Človek prav tako na tleh kakor kdo izmed naših. Poslušaj, Bambi! Človek ni vsemogočen, kakor pravijo. Iz Človeka ne izhaja vse, kar raste in živi. Človek ni nad nami. Človek je poleg nas in je tak, kakršni smo mi, kajti Človek pozna prav tako kakor mi, strah, stisko in trpljenje. Človek je lahko premagan kakor mi in tedaj leži, prav tako kakor mi, nebogljen na tleh, leži tako, kakor ga zdajle vidiš pred seboj.« Dolgo molčita.

»Ali me razumeš?« povpraša Starec.

Šepetaje odgovori Bambi: »Razumem ...«

Starec ukaže: »Tedaj govori!«

Bambi se razvname in strastno odgovori: »**Človek ni nad nami ... Človek ni vsemogočen ...**«

»Potem lahko odidem,« reče Starec. (Salten 1953: 145–146, poudarek dodan)

S tem izpustom v prevodu se poslednji nauk Bambijevega očeta spremeni: namesto da bi mu prenesel spoznanje o relativnosti vsega bivajočega napram transcendentni navzočnosti in mu odkril podrejenost vsega stvarstva, vključno s človekom, presežnemu in nedosegljivemu Bogu, v slovenskem prevodu Bambi spozna le, da je človek, tako kot vsa ostala živa bitja, zapisan smrti in končnosti. Bambijevo spoznanje v slovenščini je torej demistifikacija človeka in spoznanje o njegovi končnosti, v izvirniku pa Bambi poleg demistifikacije človeka obenem prizna tudi obstoj nekoga, ki presega tako živali kot človeka.

Podobno kot pri *Bambiju* tudi v izvirnem *Otoku zakladov* najdemo le redke odlomke, ki se vežejo na religiozno življenje. Reference na religijo najdemo le v tistih odlomkih, ki se vežejo na Bena Gunna, starega pirata, ki so ga njegovi pajdaši pustili na otoku za kazen, ker jih ni privedel do zaklada. Ko se z njim sreča glavni junak, Jim Hawkins, je do njega prijazen. Ben Gunn se mu najprej pobaha, da je sin pobožne matere:

»Jim, Jim,« says he, quite pleased apparently. »Well, now, Jim, I've lived that rough as you'd be ashamed to hear of. Now, for instance, you wouldn't think I had had a pious mother – to look at me?« he asked.

»Why, no, not in particular,« I answered.

»Ah, well,« said he, »but I had – remarkable pious. And I was a civil, pious boy, and could rattle off my catechism that fast, as you couldn't tell one word from another. (Stevenson 1995: 120)

Potem pa mu potoži, kako težko mu je bilo samemu na otoku, kjer ni pokopališč ne cerkva:

»Ah! and there's the cetemery« – cemetery he must have meant. »You see the mounds? I come here and prayed, nows and thens, when I thought maybe a Sunday would be about doo. It weren't quite a chapel, but it seemed more solemn like; and then, says you, Ben Gunn was short-handed- no chapling, nor so much as a Bible and a flag, you says.« (Stevenson 1995: 124–125).

Prav na koncu romana izvemo, da je Ben Gunn zelo hitro pognal svoj del zaklada in da sedaj zopet berači, vendar pa obenem navdušeno poje v cerkvi:

As for Ben Gunn, he got a thousand pounds, which he spent or lost in three weeks, or, to be more exact, in nineteen days, for he was back begging on the twentieth. Then he was given a lodge to keep, exactly as he had feared upon the island; and he still lives, a great favourite, though something of a butt, with the country boys, and a notable singer in church on Sundays and saints' days. (Stevenson 1995: 277)

Slovinci imamo to delo v celoti prevedeno le trikrat, in sicer v letih 1920, 1950 in 1994. Skrajšanih in predelanih izdaj imamo več, vendar te verzije, ki pogosto obsegajo le 15 strani, ne nudijo dovolj besedila za primerjavo z izvirnikom (npr. Stevenson 1971; 1988; 1997). Prvi prevod iz leta 1920, ki je delo Janka Mulačka, in zadnji prevod iz leta 1994 Igorja Majarona vsebujeta vse zgoraj navedene odlomke, ki se nanašajo na religiozno življenje. Prvi povojni prevod, ki ga je leta 1950 naredil prevajalec Pavel Holeček in je bil dosedaj največkrat ponatisnjen, in sicer tudi v obdobju pred in po zamenjavi političnega sistema (1956, 1966, 1975, 1980, 1983, 1997), pa razkriva več vsebinskih premikov. Mati ni več pobožna, temveč »poštena« in »krepostna«:

»Jim, Jim,« je govoril in je bil očitno zadovoljen. »No, Jim, živel sem grdo, tako pregrešno, da bi te bilo že sram, ko bi me moral samo poslušati. Ali bi mi, na primer, mogel zdajle verjeti, da sem imel dobro, pošteno mater, ko me tule vidiš, kakšen sem?«

»Ne, res skorajda ne bi mogel,« sem odgovoril.

»Vidiš,« je rekel, »pa je bila zelo zelo krepostna žena. In jaz sem bil dober dečko in sem znal zdrdrati svoj katekizem tako hitro, da bi bil komaj ločil besedo od besede.« (Stevenson 1950b: 96)

Tudi odlomek, v katerem Ben Gunn opisuje, kako je molil na posebnem kraju, je skrajšan, Ben Gunn pa slovenskim bralcem sporoča, da se je na ta kraj zatekal, ko se je preveč dolgočasil:

»Ah, in tu je popokališče,« – mislil je seveda pokopališče – »ali vidiš gomile? Semle sem včasih prišel, kadar mi je bilo preveč dolgčas – bil sem pač velik siromak.« (Stevenson 1950b: 100; 1956: 119; 1983: 92)

Podobno je spremenjen tudi zadnji odstavek, kjer je izpuščeno, da je Ben Gunn postal redni član cerkvenega občestva:

Še vedno je živ in zdrav in razen tega malo čudaški; zato ga ima vaška mladina silno rada, ker mu lahko kdaj pa kdaj malo ponagaja. (Stevenson 1950: 213)

Dejstvo, da se je prav ta prevod ponatisnil še leta 1997 (izšel je pri Mladinski knjigi), kaže, da slovenski založniki morda niso vedeli, da so se prevodi za otroke v socialističnem obdobju, še posebej tisti, ki so nastali v prvem desetletju po vojni, sistematično prilagajali vladajoči ideologiji in se temu primerno popravljali.

Ta politika izločanja verskih izrazov iz literature (in tudi filma) je bila uradno preklicana šele leta 1983 (AS 1589, a.e. 697), ko se je praksa izpuščanja religioznih elementov na Komisiji predsedstva CK ZKS za informativno in propagandno dejavnost označila za moralno in pravno nesprejemljivo ter škodljivo, ker načenja vprašanja integritete varstva avtorskega dela in avtorske pravice. Kljub tej načelni sodbi so ideološko prečiščeni prevodi za otroke in mladino nastajali še po tem datumu, še pogosteje pa se je nekritično ponatiskovalo zgodnejše, cenzurirane prevode. In ker imamo zelo malo kritičnih analiz socialističnih prevodov in se javnost ne zaveda premikov, ki so se načrtno dogajali v tem obdobju, besedila, ki so bila prevedena v tem obdobju, še vedno krožijo v Sloveniji.

Za šolsko leto 2010/2011 je bilo na primer za pouk književnosti v okviru predmeta slovenščina potrjenih 36 učbenikov. Čisto vsi od teh 36 učbenikov vsebujejo prevode, dve tretjini (24 oz. 67 %) učbenikov vsebuje cenzurirane prevode, vendar so med temi prevodi tudi dela, v katerih bi lahko prevodne premike šteli tudi med kulturne ustreznice, npr. prevode, v katerih je praznovanje božiča zamenjano s praznovanjem novega leta, božične počitnice pa z zimskimi počitnicami (kar na primer najdemo v *Piki Nogavički* (gl. Pokorn 2008)), ali pa tista dela, ki jih imamo v slovenščini le v enem samem prevodu. Če izločimo takšne prevode, vseeno še vedno najdemo 16 učbenikov (skoraj polovica oz. 44 %) z ideološko predelanimi prevodi, čeprav sedaj v slovenskem prostoru obstajajo tudi novejši prevodi, ki odpravljajo te ideološke premike (gl. Pokorn 2010). Splošno bralstvo in strokovna javnost se večinoma ne zavedata, da so bila ta besedila spreminjana, še posebej zaradi tega, ker takšnega sistematičnega ideološkega poseganja v prevode ne zasledimo istočasno tudi pri prevodih literature za odrasle. Čeprav so sedaj na tržišču dostopni tudi ideološko nespremenjeni prevodi teh istih besedil, je to nezavedanje

ideoloških posegov po vsej verjetnosti poglavitni razlog, da prevode, ki so bili ideološko spremenjeni v povojnem obdobju, še vedno ponatiskujemo, beremo, izposojamo in jih uvrščamo v osnovnošolska berila in učbenike za slovenski jezik in književnost.

Doslednost izločanja in premeščanja religioznih elementov v prevodih otroške literature (gl. tudi Mazi-Leskovar 2011, Orel Kos 2007) kot tudi v ponovnih ponatisih izvirne slovenske mladinske literature (gl. Svetina 2009a, 2009b, 2011a, 2011b) je bila odraz jasno izražene, čeprav javnosti skrite usmeritve politike povojnega vodstva Slovenije in Jugoslavije, ki se je izrazila na primer na seji Politbiroja CK KPS leta 1950 v naslednjem sklepu: »sistematično [se] truditi, da odtegnemo mladino vplivu cerkve.« (Seja Politbiroja CK KPS, 20. 11. 1950, Drnovšek 2000: 253). V skladu s takšno politiko se je torej izvirnike in prevode potem dosledno prirejalo in izdajalo. Čas je, da te ideološke premike razkrijemo in prevode iz tega obdobja tudi kritično presodimo.

Viri

Karl May, 1931: *Winnetou*. Prev.: dr. Anton Jehart. Maribor: Tiskarna sv. Cirila.

Felix Salten, [1953.] 1970: *Bambi*. Prev. Kristina Brenkova. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Felix Salten, 1931: *Bambi: Eine Lebensgeschichte aus dem Walde*. Berlin, Vienna, Leipzig: Paul Zsolnay Verlag.

Felix Salten, 1938: *Bambek*. Prev.: Vinko Lavrič. Celje: Družba sv. Mohorja.

Robert Louis Stevenson, [1882.] 1995: *Treasure Island*. World's Greatest Classic Books. Corel Corporation.

Robert Louis Stevenson, 1920: *Otok zakladov*. Prev.: Ivan Mulaček. Ljubljana: Omladina.

Robert Louis Stevenson, 1950: [1956, 1966, 1975, 1980, 1983, 1997.] *Otok zakladov*. Prev.: Pavel Holeček. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Robert Louis Stevenson, 1971: *Otok zakladov*. Prev.: Olga Šiftar. Murska Sobota: Pomurska založba.

Robert Louis Stevenson, 1988: *Otok zakladov*. Prev.: Blaž Telban, Marjeta Smole. Sarajevo: Nišro »Oslobodenjek«. (Ljubim klasike).

Robert Louis Stevenson, 1994: *Otok zakladov*. Prev.: Igor Majaron. Ljubljana: Karantanija.

Robert Louis Stevenson, 1997: *Otok zakladov*. Prev.: Saša Pečelin. Kranj: Učila Kranj.

Jonathan Swift, 1894: *Potovanje v Liliput*. Prev.: Vinko Bregar. Ljubljana: Janez Giontini.

Arhivsko gradivo

Arhivi Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije (Zveze komunistov Slovenije)

AS 1589, a.e. 697

Arhivi SZDLS

AS 537, a.e. 139

Reference

- Izidor Cankar et al. (ur.) 1925–1991: *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, elektronska verzija <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:header/VIEW/>
- Isabelle Desmidt, 2006: A Prototypical Approach within Descriptive Translation Studies? Colliding Norms in Translated Children's Literature. J. Van Coillie and W. P. Verschueren (ur.): *Children's Literature in Translation: Challenges and Strategies*. Manchester/New York: St Jerome. 79–96.
- Darinka Drnovšek in France Dolinar (ur.), 2000: *Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS (1945–1954)*. Viri, Objava arhivskih virov, 15. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Miryam Du-Nour, 1995: Retranslation of Children's Books as Evidence of Changes of Norms. *Target* 7/2. 327–346.
- M. Fernandez Lopez, 2000: Translation Studies in contemporary children's literature: comparison of intercultural ideological factors. *Children's literature association quarterly*. 29–37.
- Vicenc Filipičič (ur.), 2010: *Katalog učbenikov za šolsko leto 2010/2011, Osnovna šola*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Hans-Georg Gadamer, 2001: *Resnica in metoda*. Prev. Tomo Virk. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, zbirka Labirinti.
- Lado Kralj, 2010: Danes so njene kratke zgodbe pozabljene. Milena Mohorič, *Zgodbe iz tridesetih let*. Ljubljana: Beletrina. 154–169.
- Martina Križaj Ortar et. Al, 2005: *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja: Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
- André Lefevere, 1992: *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London/New York: Routledge.
- Jože Lovrenčič, 2010: *Ves vaš ljubeči očka : pisma hčerki Nini*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Kirsten Malmkjaer, 2003: What happened to God and the angels? An exercise in translational stylistics. *Target* 15/1. 37–58.
- Kirsten Malmkjaer, 2004; Censorship or error: Mary Howitt and a problem in descriptive TS. Gyde Hansen, Kirsten Malmkjaer and Daniel Gile (ur.): *Claims, changes, and challenges in translation studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 141–156.
- Karl Marx, 1843: Introduction to A Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right. Karl Marx in Deutsch-Französische Jahrbücher, February, 1844. (<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1843/critique-hpr/intro.htm>), (dostop 22. 10. 2008).
- Darja Mazi-Leskovar, 2011: *Mladinska proza na tej in oni strani Atlantika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 78).
- Ivan Minatti. 1984. Okrogla miza »Posvetovanje o prevodni mladinski književnosti: Iz razprave ob referatih.« *Otrok in knjiga* 12 (19): 65–75.
- Riitta Oittinen, 2006: No Innocent Act: On the Ethics of Translating for Children. J. Van Coillie and W. P. Verschueren (ur.): *Children's Literature in Translation: Challenges and Strategies*. Manchester/New York: St Jerome. 35–45.
- Silvana Orel-Kos, 2001: Let divjih labodov med nebesi in peklom. Martina Ožbot (ur.): *Prevajanje Prešerena, prevajanje pravljic*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 289–309.

- Nike K. Pokorn, 2010: »Pravljice brez nezdravih primesi osladnega pobožnjakarstva : (ob bok potrjevanju izbora učbenikov v osnovni šoli).« *Literatura (Ljublj.)*, 22/231–232. 1–13.
- Tiina Puurtinen, 1992: Dynamic style as a parameter of acceptability in translated children's books. K. Kaindl, F. Pöchhacker and M. Snell-Hornby (ur.): *Translation Studies: An Interdiscipline*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins. 83–90.
- Paul Ricoeur, 2004: *Sur la traduction*. Paris: Bayard.
- Martina Šircelj, 1961: *Bibliografija slovenskih mladinskih del od 1945–1958*. Manuscript, available in Bibliographical division of the National and University Library in Ljubljana, Slovenia.
- Tončka Stanonik in Lan Brenk (ur.), 2008: *Osebnosti: Veliki slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Katja Sturm-Schnabl, 1997/98: Ženska kot avtorica in lik v novejši slovenski književnosti. *Jezik in Slovstvo* 43, <http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat1/043/33c03.htm> (dostop 27. 8. 2010)
- Peter Svetina, 2009a: Mladinska književnost med meščanstvom in socializmom: dve zgodbi ene Bratovščine Sinjega galeba. *Jezik in slovstvo* 54/5. 15–31.
- Peter Svetina, 2009b: Še pomnite, tovariši ali pogled na slovensko mladinsko literaturo. *Literatura* 21/222. 1–8.
- Peter Svetina, 2011a: Mladinska književnost in socializem: strukturne spremembe v mladinskem romanu na Slovenskem v letih 1945–1955. *Otrok in knjiga* 38/80. 22–29.
- Peter Svetina, 2011b: Pionirji na promenadi: slovenska mladinska književnost med obema vojnama in oblikovanje literarnega kanona po drugi svetovni vojni. Peter Svetina (ur.): *Pionirji na promenadi*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 551–598.
- Lawrence Venuti, 1995: *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London/New York: Routledge.

Peter Svetina
Univerza v Celovcu

MLADINSKA KNIŽEVNOST IN KRŠČANSTVO ali zakaj se komu kaj upira

Prispevek tematizira problematiko vedno znova perečega problema sprejemanja oziroma odklanjanja nekaterih knjig, predpisanih za nacionalno tekmovanje iz materinščine. Osrednji del prispevka se posveča vprašanju vzgojnosti v slovenski (mladinski) literaturi 19. stoletja (Stranič, Cigler, Slomšek) ter Stritarjevi kritiki vzgojno zastavljenih literarnih likov. Članek opozori na razvoj slovenske mladinske literature v času med obema vojnama, ki izstopi iz konteksta vzgojne in nabožne literature, a vseeno tematizira krščanski svet. Večji del te literature (in seveda s tem povezan razvoj) po drugi svetovni vojni ne dobi mesta v literarnem kanonu. Avtor je mnenja, da je morda lahko prav prekinjeni razvoj dela mladinske literature po drugi vojni eden od razlogov za vedno znova ponavljajoče se polemike ob izborih knjig za tekmovanje iz materinščine.

The article thematizes the issue of the recurrently pressing problem of approval and, respectively, refusal of certain books, making obligatory reading at the national competition in the command of mother tongue. The emphasis is on the issue of educationality of the Slovene (children's) literature of the 19th century (Stranič, Cigler, Slomšek) and on Stritar's critique of educationally conceived literary characters. The article deals with the history of Slovene children's literature in the period between the two world wars which does not comply with the context of educational and pious literature, although it thematizes the Christian world. A major part of this literary genre was not listed into the literary canon after the World War Two. The author believes that the interrupted development of part of children's literature after the Second World War may have contributed to the continuously recurring debates on book selections for the mother tongue competitions.

Književnost za mladino je na Slovenskem začela nastajati iz verskih in pedagoških nagibov. Sprva pri protestantih, nato pri katoličanih. Od prve polovice 19. stoletja naprej lahko govorimo o vse intenzivnejšem (in kontinuiranem) pisanju knjig za otroke in mladino.

V knjižici *Pesme za kmete ino mlade ljudi*, ki jo je leta 1821 objavil primorski duhovnik Valentin Stanič, sta jasno razvidni obe pobudi. *Jutranja pesem* nagovarja bralca k pobožni molitvi, v *Pesmi deklice, katera je v šolo hodila*, pa učenka sama pripoveduje o prepotrebni šolanja:

Čast Bogu! Se gozd razmeva,
zver rujove hvalo mu!

Duša poj v' začetku dneva
Alelujo stvarniku!
(*Jutranja pesem*, Stanič 1971: 43)

Sim v' šolo hodila, * vučila terdo,
kar znam bi ne dala * za lepo zlato!
Kaj nuca lepota, * denarji, blago,
če v' serci in glavi * pa prazno bi blo.
(*Pesem deklice, katera je v šolo hodila*, Stanič 1971: 65)

V zavesti sodobnega bralca pa sta iz prve polovice 19. stoletja zagotovo bolj prisotni Ciglerjeva povest *Sreča v nesreči* (1836), ki ni bila namenjena samo mladini, ter Slomškova dokaj obsežna knjiga *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* (prvič je izšla leta 1842).

Cigler v povesti popisuje življenjske usode treh Svetinov, očeta in dveh sinov, nekje ob robu je v zgodbo vpletena tudi mama Neža, ki pa v pripovedi nima osrednejšega mesta. Vsi trije Svetini, vseskozi stanovitni in pobožni, se skozi pripoved povzpnejo po socialni lestevici in na koncu se na silo ločena družina spet snide. Sporočilo povesti je, da so stanovitnost, poštenost, skromnost in vera v Boga temelj tuzemske in onstranske sreče. Oba sinova in oče Svetin so zgledni junaki, ki v vseh preizkušnjah ostajo stanovitni in pobožni. Njihov govor in njihov notranji monolog je tudi v najtežjih trenutkih zbran in duhovno (tudi jezikovno) privzdignjen:

Ko je Svetin to obsodbo [obsojen je bil k smrti, s sekiro mu bo najprej odsekana desna roka, nato pa še glava, op. P. S.] slišal, ga je obšla smrtna bridkost. Skoraj je omedlel od strahu; ves prepaden ni vedel, kam bi oči obrnil. V sodni hiši je bila na steni podoba Jezusa, na križ pribitega, pred katero so prisegli, kadar je bilo prisegati treba. V to podobo milo pogleda in v srcu reče: »O Jezus! Ti si zame veliko več prestal, ki si bil bolj čist ko sonce; tebi k časti hočem svojo muko pretrpeti. Ti sam veš, da sem nedolžen v tej reči, v kateri me sodijo. Daj mi milost, da ne omagam, ampak do konca v tvoji ljubezni stanoviten ostanem. O, Jezus, kmalu upam k tebi priti.« (Cigler 1977: 65)

Anton Martin Slomšek je knjigo *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* zasnoval kot učbenik. Lekcije iz pisanja, računstva, astronomije, sadjereje, higijene, geografije, zgodovine, lekcijo o človekovem telesu in duši itn. je postavil v okvirno družinsko zgodbo, ki je silno podobna zgodbi Ciglerjevih Svetinov. Je pa okvirna pripoved pravzaprav zares le okvir, v katerega je avtor vstavil osrednja sporočila: to so napotki in nauki za vsakodnevno življenje, pa tudi vzgojni nauki za mladino. Zlasti nauki, kako naj se mladina vede do staršev, učiteljev in do Boga. Vloge med moškim in žensko pa so porazdeljene tradicionalno:

Vsako jutro ženske posteले popravijo, čedno pogernejo, hišo pred kosilom pometejo, prah iz mize, klopi in stolov pobrišejo, ter vsako stvar v kraj postavijo, da vsakdor, ki k hiši pride, lahko spozna, da so ženske kaj vredne. (Slomšek 1991: 53)

Moških skerb naj bo, da se po prebivalnici hitro popravi, kar se potere, p: stoli, klopi i.t.d. (Slomšek 1991: 54)

Med pisanjem gospod kaplan v šolo pridejo, in pohvalijo šolarje, rekoč: »Po vsi pravici čedno pišete; pa vam povem, da bi ne bilo prav, lapo pisati, pri domačiji pa vse nesnažno imeti, in če bi dekleta raj za pero prijele kakor za metlo. (Slomšek 1857: 50)

Zlasti v Ciglerjevi povesti in Slomškovem učbeniku, ki sta ostala živi v slovenskem duhovnem obzorju do danes, so krščanski nauki zelo jasno izraženi, očitno je, da je tendenca v obeh delih mladino s pomočjo literarnih likov (s pomočjo njihovih del in njihovega govora) pa s pomočjo (krščanskih) naukov vzgajati v dobre ljudi, v dobre kristijane. Ob krščanskih naukih je bralec v Slomškovem učbeniku deležen tudi zelo praktičnih naukov, potrebnih za vsakdanje življenje, in osnovnih znanj za osebno razgledanost. Pri obeh delih lahko govorimo torej o nabožni (pojem nabožno razumem kot religiozno z didaktično tendenco) in poučni literaturi.

Tradicija nabožne in didaktične literature, namenjene mladini, se je z ustanovitvijo Mohorjeve družbe v Celovcu sredi 19. stoletja in z njeno kasnejšo založniško dejavnostjo, katere bistven del je bila knjižna zbirka Slovenske večernice, utrdila.

V tem duhovnem kontekstu je nastala tudi zbirka poučnih pripovedk z naslovom *Dragoljubci*, ki jo je leta 1879 (ne pri celovski Mohorjevi družbi, ampak v Ljubljani) izdal učitelj Ivan Tomšič. Knjižica je naletela na zalo kritično in odklonilno stališče enega od osrednjih slovenskih literarnih kritikov, Josipa Stritarja, ki je še istega leta v štirih nadaljevanjih (v *Pogovorih*) v *Zvonu* objavil kritiko Tomšičeve knjižice.

Svojo kritiko v 12. *Pogovoru* začenja Stritar s splošnimi pogledi na vzgojo:

To tako otemnelo božjo podobo bolj in bolj oživljati in izraževati v človeku, bolj in bolj podobnega delati ga Bogu, to je naloga odgoji, pravi dosledno vernik: isto, samo z drugimi besedami, zahteva od nje posvetni učenjak (v mislih imam pravega pedagoga), ki trdi, da je odgoji namen »očlovečevati« človeško stvar, ki je moralno še indiferentna; to je: razvijati in izobrazevati otroško dušo, da se bliža bolj in bolj vzoru, katerega smo si ustvarili o človeku. Ta človeški vzor je samo drugo ime za ono božjo podobo. (Stritar 1955: 280–281)

V 14. *Pogovoru* zapiše Stritar svoj pogled na podajanje moralnega nauka in razvoj zgodbe, namenjene mladini:

Svoje vere Kristus ni učil po katekizmu, na poglavja in paragrafe razdeljene; najbolj zvišene nauke svoje, zlasti one, kateri merijo bolj na srce, podajal je učencem svojim v prostih prilikah [...] Mladi duh je malo dovzeten za abstraktne nauke. Ako hočemo, da se kaka moralna resnica prime otroške duše, [...] treba ji dati primerno obliko, in ta oblika je: prilika, basen, povest. [...] Izmislim si zgodbo, krajšo ali daljšo, kakršna se mi zdi primerna, da daje podobo in življenje mojemu nauku. Ali ta zgodba bodi po vsem sama v sebi resnična, resnična v estetičnem smislu, to je taka, da bi se bila res lahko godila tako, kakor jo pripovedujem. Osebe njene naj bodejo posnete po življenju, mislijo naj, čutijo in govore kakor ljudje, katerim se gorka kri pretaka po žilah. (Stritar 1955: 286–287)

Tomšičevemu delu pa v nadaljevanju očita, da se ne dogaja »na realnih tleh, godi se v nekem idealnem svetu, v neki deveti deželi; tu je vse tako praznično, nedeljsko, tako arkadično; vsi ti otroci, kako so dobri, pridni in pametni, in kako lepo govore in od sile premodro! To so sami mladi Salomončki! Človeka je groza; kaj bodejo šele ti, ko pridejo v leta? – Licemerci, odgovarjam jaz, licemerci in licemerke stare mere, ki bodejo sebe slepili in druge in, ako bi bilo mogoče, tudi svojega stvarnika! [...] Ti otroci so tako strašno učeni in modri; samim sebi in drugim dajo tako lepe nauke, da bi se jih ne bilo sramovati duhovovnemu na leci. To je dobro, da ni takih otrok na svetu, žalostno, ako bi jih bilo!« Nato dodaja, da »[k]ar je neresnično, nenaravno, to ne more nikdar biti lepo.« (Stritar 1955:

288–289) Stritar se pridružuje Stormovemu mnenju, da je »Za mladino najboljše ravno dovolj dobro« in na koncu kritike zapiše svoja načela dobre mladinske literature še enkrat:

Merite naravnost v srce, v njem budite in gojite blage čute: ljubezen do narave, roditeljev, domovine, človeštva [...] zatirajte in trebite iz mladih src vse, kar je hudobno, surovo, podlo. A vse to brez suhoparnega in dolgočasnega moralizovanja in modrovanja! Resnica naj vas vodi povsod: naravo, svet, življenje kažite svojim mladim bralcem v pravi podobi [...] Ljudje in zlasti otroci v vaših spisih naj bodejo taki, kakršni res hodijo po zemlji. Sosebno vam priporočam otroke; mislijo naj vam in govore kakor otroci. (Stritar 1955: 294)

Omenil bi rad, da je tudi Stritar sam v svoja besedila za otroke vpletal religiozne motive: kristijan (Stritar) je kritiziral pogled kristijana (Tomšiča) in ga opozoril, da imajo literarni liki v literaturi avtonomno življenje, da v dobri literaturi za otroke niso zgolj neposredni nosilci in oznanjevalci avtorjeve oziroma pripovedovalčeve ideje.

Leto kasneje, 1880, ko je začel v *Vrtcu* (ki ga je urejal Ivan Tomšič!) izhajati ciklus *Otročje igre v pesencah*, med njimi pesmi *Cvilimož*, *Kadar otrok lovi luno in zvezde* idr. (ker so bila besedila podpisana z inicialko, še ni bilo povsem jasno, da je pesmi napisal Fran Levstik, bilo pa je to slutiti), je Stritar v *Zvonu* pesmim napisal navdušujočo kritiko. Hvali jezik, obliko, humor, hvali »otročarije«, da takih »še ni [...] bral v slovenskem jeziku. Milovanja vreden se mi zdi človek, kateri nima razuma in veselja za kaj takega. On ne ve, kaj je otrok, kaj je naivnost, kaj je zdravi, veseli humor! To so pravi biseri otroške poezije.« (Stritar 1956: 258) Izpovedovalčev svet se je v veliki meri otresel moraliziranja in poučnosti. Ni se ga seveda otresel povsem, tega niti ne bi mogli pričakovati, a v Levstikovih pesmih je otrok postal otrok, obnaša se kot otrok, izpovedovalec pa o njem in njegovih občutkih in dogodivščinah tudi piše na tak način, da ne verski nauki ne didaktičnost niso prevladujoči oziroma izstopajoči.

Očitno je torej, da se je v drugi polovici 19. stoletja ob nabožni in poučni literaturi za otroke in mladino pojavila tudi literatura, ki ni predvsem didaktična in ki religiozne motivike nujno ne tematizira oziroma jo tematizira na netendenciozen način (literatura z religioznimi elementi, ki pa ni nabožna literatura). Tak trend je pripisati verjetno vse pogostejšemu pojavljanju laičnih avtorjev (in kasneje tudi avtoric) mladinske literature.

In prav tovrstna literatura zavzema osrednji prostor slovenske mladinske književnosti od moderne (Otona Župančiča) do konca druge svetovne vojne. Značilno za to literaturo je, da jo pišejo tako laiki (Bogomir Magajna, Gustav Strniša, Anica Černež, Vida Jeraj, France Bevk, Josip Ribičič, Tone Seliškar, idr.) kot duhovniki (Fran Saleški Finžgar). Značilna je tudi žanrska, zlasti pa motivna in tematska pestrost. Iste avtorice in avtorji v času med obema vojnama tematizirajo tako humoristične kot pravljичne, socialne ali religiozne teme. Rekli bi, da so v tej literaturi zaživeli Stritarjevi pogledi na mladinsko literaturo, kakor jih je izrazil ob obeh omenjenih kritikah.

Bogomir Magajna vplete med zgodbe o Racku in Liji recimo tudi *Legendo o Jezusu v cirkusu*. Anica Černež, Vida Jeraj, Karel Širok, Radivoj Rehar v otroške pesmi vpletajo neobremenjeni tako otrokove igre, kakor živalski svet, mestno ali vaško okolje, socialno krizo, krščanske praznike itn. France Bevk zaključí drugi del romana o Lukcu (*Lukec išče očeta*) s praznovanjem božiča. Tone Seliškar

Bratovščino Sinjega galeba naseli v povsem krščanski otoški svet, a krščanski kontekst je v zgodbo naseljen povsem nevsiljivo. Avtorje in dela bi lahko še in še naštevali (antologija mladinske književnosti iz časa med obema vojnama je izšla letos pri Mladinski knjigi, prim. *Pionirji na promenadi* 2011).

Po drugi svetovni vojni pa se je z menjavo oblasti in političnega režima (meščanski kontekst medvojnega časa se je umaknil socializmu) družbena klima na Slovenskem tako zaostrila, da so iz literarnega kanona (iz beril, založniških programov, s knjižničnih polic) dokaj hitro zginila dela (pesmi, romani ...), ki tematizirajo krščanstvo in meščanstvo. Utihnili so tudi nekateri avtorji (Ljuba Prenner, Gustav Strniša idr.). Nekje izven pozornosti širše javnosti je ostajal tisti del (tudi novonastajajoče) religiozne literature, ki je bil namenjen verujočim in mu je bilo dovoljeno izhajanje. To so bili katoliški tiski zlasti nabožnega značaja (knjižne izdaje, revija *Ognjišče* itn.), ki pa, kot rečeno, niso imeli izrazitejšega javnega odmeva. Karantanija, Mohorjeva založba in še nekatere druge so v 90. letih sicer začele ponatiskovati mladinsko knjižno produkcijo iz časa med obema vojnama, a kakšne širše pozornosti te izdaje niso bile deležne. Tradicija netendencioznega sobivanja religiozne (krščanske) tematike in motivike v mladinski literaturi z vsemi ostalimi tematikami je bila prekinjena. In tako je to ostalo bolj ali manj do danes.

Negodovanja in nasprotovanja izborom nekaterih besedil za obvezno branje v šolah ali na tekmovanju iz materinščine (pred leti je bil kritik deležen izbor *Princeske z napako* Janje Vidmar, lani izbor romana *Na zeleno vejo* Andreja Predina ipd.), ki so, kot to sam razumem, povezana z ustreznostjo besedil za izbrano starostno stopnjo in jezikovno ter vsebinsko ustreznostjo glede na (krščanska) izhodišča nekaterih ugovarjalcev, bi v določeni meri najbrž lahko povezali z dogajanjem, ki sem ga na teh nekaj straneh opisoval.

Ker sta v slovenski duhovni tradiciji zaradi izbrisa religiozne motivike iz mladinske literature po drugi vojni Ciglerjeva *Sreča v nesreči* in Slomškova *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* (vloga Martina Slomška pa se v zadnjih letih z beatifikacijo v slovenskem duhovnem prostoru še krepi) tako rekoč osrednji in ves čas živi referenci slovenske religiozne mladinske literature, tvorita ti dve knjigi najbrž osrednji vzorec za tovrstno pisanje. Mnoga besedila z religiozno tematiko, ki zapolnjujejo čas med zadnjo četrtino 19. stoletja in začetkom 50. let prejšnjega stoletja in ki tematizirajo in vpeljujejo religiozno tematiko in motiviko v zgodbo, v zgradbo literarnih likov itn. zgodbi prilagojeno (naravno) in netendenciozno, so iz tradicije izginila. Ne bralci ne učitelji jih ne poznajo. Prav tako sta se pozabili Stritarjeva dobronamerna kritika poodrasljenih otroških literarnih likov in preočitne tendence v literarnem delu ter njegovi pogledi na (krščansko) mladinsko literaturo. Zdi se, da obstaja v okviru mladinske literature z religiozno tematiko dandanes torej koncept nabožne literature iz sredine 19. stoletja, ki bralca zelo naravnost poučuje in vzgaja v krščanskih (katoliških) vrednotah.

Mogoče je prav to eden od razlogov (mogoče bistven) za ponavljajoča se prepiranja in nesposobnost iskanja konsenza med tistimi, ki izbirajo knjige, in tistimi, katerih otroci jih morajo brati.

Navedenke

Janez Cigler, 1977: *Sreča v nesreči*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kondor 141).

Anton Martin Slomšek, 1991: *Blaže in Nežica v nedeljskejšoli*. Celje: Mohorjeva družba. [Reprint izdaje iz leta 1857.]

Valentin Stanič, 1971: *Pesme za kmete ino mlade ljudi*. Ur. Filip Fischer. Trst: La Editoriale Libreria.

Josip Stritar, 1955: Pogovori. V: *Zbrano delo*, 6. Ur. France Koblar. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Josip Stritar, 1956: Nekaj posebnega. V: *Zbrano delo*, 7. Ur. France Koblar. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Pionirji na promenadi: antologija slovenske mladinske književnosti med 1920 in 1948. Ur. Peter Svetina. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kondor 336).

Vojko Zadavec
Mestna knjižnica Ljubljana
Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo

KNJIGA VSEH STVARI ali kako se počuti mladinska literatura med verniki

Knjiga vseh stvari (avtor Guus Kuijer) je bila izbrana kot izhodišče za razmišljanje o mladinskih knjigah z versko tematiko. Naslov spominja na *Knjigo vseh knjig* (Biblijo), junak zgodbe pa se sooča z obema poloma življenja: strahom in nasiljem na eni in z upanjem in iskanjem sreče na drugi strani verske prakse. Podnaslov zadeva promocijo bralne kulture in kulture tem v njej.

The Book of Everything (author Guus Kuijer) was chosen as the basis of study of children's books with religious topics. The title reminds us of the *Book of all books* (Bible), and the hero of the story is faced with both poles of life: fear and violence on one side, hope and the search of happiness on the other side of religious practice. The subtitle refers to the promotion of reading culture and the related culture of topics.

Religion and religious affiliation is the so called taboo topic in the original Slovene children's literature, not as a direct social refusal, but rather as a creative reservedness, in which the topic remains just a school subject or accompanying instruction material related to religious classes, catechesis, spiritual growth. A great majority of literary books with religious topics or included religious element is written above all for believers themselves, their authors having no ambition whatsoever to enter the wider circle of literature and participate in the creative challenge, contributing to the spiritual wealth of each and everyone.

Promocija bralne kulture ... trojica besed, ki že nekaj časa predstavlja »top ten« knjižničarskih programov in projektov, a kljub navidezni modnosti, ta trojedini pojem v veliki večini predstavlja dragocena prizadevanja mnogih ustanov in posameznikov, med katerimi po »naravi stvari« vodi mladinsko knjižničarstvo. V letu, ki je za nami, je promociji bralne kulture uspelo vzbuditi malo več medijske pozornosti za mladinsko literaturo, od tiste, ki jo je sprožila zlata hruška, znak za kakovost mladinske knjige, do tiste, ki jo je sprožilo Cankarjevo tekmovanje, če omenim samo dva promocijska sklopa. In tokrat večina medijskih besed ni zastala zgolj pri enoplastnem opredeljevanju med »dobro« in »zanič«, ampak se je slišalo tudi artikulirano prizadevanje za kakovost. Spet se je jasneje slišalo, da kakovostno bralno kulturo omogoča samo kritičen razmislek o knjigah za otroke in mladino, in sicer tako v smislu konotacije kot v smislu kakovosti produkcije, da samo usklajen razmislek vodi k učinkoviti promociji dobrih vsebin in dobrih izpeljav.

Sorazmerno s kvaliteto pozornosti, ki jo kritiška javnost namenja umetnostnemu in občečloveškemu dometu te literature, se namreč postavlja tudi višina kriterijev za presojo kakovosti te produkcije.

Ker pa mladinsko literaturo tako v produkcijskem kot v bralnem smislu še vedno spremlja prevladujoča pedagoška konotacija, ta v marsičem vpliva tudi na kriterije vrednotenja. Pri pregledovanju letne produkcije v Pionirski (Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo) opažamo, da prav pedagoški imperativ prepogosto po nepotrebem »drži svetilko« pri obdelavi »potrebni«, »aktualni« ali »tabu« tem. In nemalokrat prav tandem poučno-leposlovnega pričakuje, da bo iz te tesne naveze rojeno delo pri vrednotenju imelo privilegij. Zgolj slepa navdušenost take poroke navadno povzroči dvoje vrst nepotrebega jarma: utesnjenost do zadušitve leposlovja ali/in umetno vzdrževanje tabujev z vtisom, da se učimo o vsem. Tudi po drugi poti lahko pridemo do skoraj enakega spoznanja: kljub videzu, da je v sodobnem mladinskem leposlovju iskanje problema moda in je zato govorjenje o tabu temah brezpredmetno, so nekateri življenjski položaji ali vzgibi v literarni tvarini tako zelo zavarovani z vzgojnimi imperativi, da jih še vedno lahko uvrstimo med tabuje. Če se ozremo po slovenskem leposlovju za mladino, med tabuje zagotovo sodijo slovenski nacionalizem, sodobna urbana revščina, spoštovanje bivanja, medkulturno in medgeneracijsko spoštovanje, osebna vera.

V luči mnogih vprašanj na to temo so organizatorji Draveljskih duhovnih večerov v ljubljanski župniji Dravlje pripravili srečanje (2. 2. 2012), na katerega me je moderator Peter Svetina povabil kot gosta večera za pogovor o mladinskih knjigah z versko tematiko. Kot sem omenil zgoraj, je vera oz. pripadnost določeni veroizpovedi v izvorni slovenski mladinski literaturi t. i. tabu, sicer ne kot direktna družbena odklonilnost, ampak kot ustvarjalna zadržanost, ob kateri tema ostaja zgolj predmet pouka ali spremljajoče gradivo za pouk (verouk, katehezo, duhovno rast).

Kakšna je količinska in kakšna kakovostna zastopanost religioznih tem v slovenski letni produkciji knjig za otroke (izvirni in prevedeni), je v Pionirski razmeroma enostavno pregledovati, vendar menim, da te številke nimajo kake druge konstruktivne vrednosti razen ilustrativne. Zato sem prispevek zastavil v obliki skupnega pregledovanja območij, v katerih nastajajo možne teme in kvalitete teh možnih tem, v katerih lahko prepoznavamo vzroke in predvidimo posledice ocenjevanj posameznih del v njemu lastnem ali njemu tujem kontekstu, ter ne nazadnje s pogledom na prepletenost teh območij prepoznamo izhodišča, s katerimi so lahko problemi pogovarjanja o tabujih bolj oprijemljivi.

Ob pregledovanju značilnosti umetelnega ustvarjanja (kar presega preživetvene aktivnosti), se nam izrisujejo trije osnovni prostori, trije »človekatvorni« svetovi, kjer človek ustvarja ali deluje. In med aktivnostmi in produkti teh svetov ima knjiga posebno mesto, v tem prispevku pa še zlasti. Te tri prostore poimenujmo TRŽNICA, UČILNICA-DELAVNICA in SVETIŠČE. Topografijo teh prostorov in verjetna prekrivanja njihovih delov je možno videti na sliki 1.

Vsak od teh prostorov ima družbotvorno vlogo in zato prepoznavno mesto v človekovem individualnem in družbenem življenju ter preverljive silnice, ki po lastnih pravilih preoblikujejo vse, kar se zateče v domeno prostora. Na koncu bomo videli, da je vsak od teh prostorov lahko tudi spodbuda za obstoj drugega in hkrati varovalo pred skrajno izpeljavo drugega.

Slika 1

V prispevku bomo torej opazovali vsebine splošno dogovorjenih pojmov, ki se bistveno spreminjajo glede na to, v katerem prostoru jih bomo opazovali.

Če začnemo najprej s kategorijo časa in ga položimo v območje *tržnice*, tam vsebina zasede kot poseben čas, kot ciklično obnavljanje, ki mu navadno rečemo **praznik** (trenutek praznjenja, ki naredi prostor novemu), medtem ko ista kategorija v območju *učilnice-delavnice* predstavlja običajen, minljiv čas, vsakdanjik, največkrat imenovan **delavnik**. Če isto kategorijo položimo v območje *svetišča*, ta izgubi svojo števnost in s tem minevajočo razsežnost, postane nadčas ali trajnik, ki mu navadno rečemo **večnost**.

Vsak od teh prostorov ima tudi svojsko opremo ali matrico, ki podpisuje dejavnosti in produkte tega območja: matrica *tržnice* je okrasje, **dodatek**; matrica *učilnice-delavnice* je obrazec, **pravilo**; matrica *svetišča* pa je istovetnost, **izvirnik**.

Tako opredeljeni prostori že nakazujejo, kaj in kakšni so njihovi produkti oz. dobrine: *tržnica* proizvaja posnemanja in s tem »**sposojen dobiček**« (s posnemanjem dogodka, določene osebe ali božanstva obnavljamo nekaj, kar želimo vsaj za trenutek imeti, ponovno oživiti; dobiček tega posnemanja je sposojen za prav tisti čas ali trenutek: rojstni dan, verski in državni prazniki, obletnice ipd). Pri tem gre za idejo, ki ji dodajamo drugotno obličnost, drugačno od ideje: npr. novoletni jelki dodamo okraske in lučke, praznikom darila, proslavam parade in druge nastope ipd. *Učilnica-delavnica* proizvaja konkretno dobrino: delo in z njim **realno plačilo brez dobička**. V tem prostoru ideja ne prenaša druge obličnosti (dodatkov, okrasja ali mitov), razen orodne. Teži k ugodnemu količinskemu razmerju med smotrom (koristnostjo) in plačilom (ugodnostjo) za opravljeno delo. *Svetišče* proizvaja umetnine in s tem »**pravi dobiček**«, ki je »podarjen« in trajen. Ideja v tem območju išče najbolj ujemajočo obličnost (obliko, jezik, druga izrazna sredstva).

Od tod dalje lahko na posameznih ozemljih opazujemo prepoznavne uniformirane (stereotipne) oblike in dejavnosti, ki jih posredno dostikrat pripisujemo tudi vsebinam ali oblikam literature: *tržnica* razvija na podlagi »**svobode od**« tržnost,

reklamo in **kič**; *učilnica-delavnica* na podlagi **obveznosti** razvija didaktiko in **obrt**; svetišče pa na podlagi »**svobode za**« razvija filozofijo in **ustvarjalnost**.

Že zdaj lahko opazimo, da so pozitivne zmogljivosti posameznih prostorov različne in se večajo od najbolj občutljive *tržnice* do nam nesluteno razsežnega *svetišča*. Skladno s to močjo lahko atributi posameznih prostorov prispevajo h kakovosti določene knjige: iz *tržnice* lahko knjiga dobi vse možne pozitivne vrednosti, pa ne bo dosegla tistega nivoja, do katerega jo lahko dvignejo deleži ostalih dveh ozemelj, pri čemer prvi dve z vsem svojim seštevkom ne moreta doseči ravni, ki jo je sposobno dati *svetišče*.

Seveda lahko miselno zastrujemo atmosfero posameznih ozemelj do **skrajnih nivojev**, kjer v enem prej, v drugem kasneje dejavnosti in produkti dobijo negativen predznak: nespoštljivost in **brezvestnost** v skrajnem prostoru *tržnice*, diktatura in **sektaštvo** v skrajnem prostoru *učilnice-delavnice*, ter predznak nerazumljivosti: misticizem in **esteticizem** v skrajnem prostoru *svetišča*.

Ponazoritev treh prostorov s tabelo:

TRŽNICA	UČILNICA-DELAVNICA	SVETIŠČE
izjemen dan, ciklično ponavljanje	vsakdan, običajen čas, minevanje	nadčas, trajnik, večnost
praznik / »izpraznik« za novost	delavnik	osebni trenutek / »polnik«
okras, dodatek	obrazec, pravilo	istovetnost, izvirmik
posnemanje, »sposojen dobiček«	delo, pravo plačilo	dar, »pravi dobiček«
Ideja + drugotna obličnost	Ideja + orodnost	Ideja = istovetna obličnost
tržnost – svoboda OD	didaktika – obveznost	filozofija – svoboda ZA
kič, reklama	obrt	poustvarjanje, umetnost
—	—	—
nespoštljivost	diktatura	misticizem
brezvestnost	sektaštvo	esteticizem

Tako postavljena miselna mreža nam lahko služi kot relativno dobro orodje za vrednotenje kakovosti tudi mladinskih knjig ter znotraj njih knjig z religiozno tematiko (ali elementom). Po tej mreži je veliko izvirnih slovenskih knjig z versko vsebino ali verskimi elementi (oseba, povod, namen), ki so izrecno namenjene otrokom in mladini, narejenih v območju *stojnice* (npr. božična in miklavževska tema), prav tako veliko jih je narejenih v območju *učilnice-delavnice* (npravstvene zgodbe, priredbe svetopisemskih zgodb), največ pa jih nastane iz preseka obeh omenjenih območij (življenjepisi, legende, priredbe Biblije, poučne knjige o veri in cerkvi). Iz tega sledi, da je velika večina knjig z versko tematiko ali vključnim verskim elementom ustvarjena predvsem za vernike same, njihovi avtorji pa nimajo ambicije vstopiti v širši krog literature in se s tem vključiti v ustvarjalni izziv, ki bogati vse.

Nekaj tega kakovostnega izziva prinašajo poleg redkih izvirnih del predvsem prevodi in prispevek zaključujem s prelistavanjem naslednjih solidnih in odličnih knjig:

ZGODBICE

Kuyper, Sjoerd: *Kje stanuje Bog?*

Prev. Mateja Seliškar. Ljubljana: Epta, 1999, 112 str.

| C | 1. stopnja

| božič, dečki, dedki, družina, prazniki, vera

STRIPI

Thompson, Craig: *Odeje: roman v stripu.*

Prev. Mojca Kregel. Ilustr. Craig Thompson. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006. (Odisej), 588 str.

| M | 4. stopnja | za jezikovno vzgojo

| drugačnost, družina, fantje, ljubezen, mladostniki, odraščanje, vera, vrednote

FANTASTIKA

Horn, Rudolf: *Bogoljub Čivk in skrivnosti ilovcev: živali pripovedujejo svetopisemske zgodbe.*

Prev. Milena Turnšek. Ilustr. Ingrid Schubert, Dieter Schubert. Celje: Mohorjeva družba, 2000. (Mladinska knjižnica; 40), 239 str.

| P | 2. stopnja

| biblija, svetopisemske zgodbe, živali v domišljiji

McCaughrean, Geraldine: *Ni konec sveta.*

Prev. Vesna Velkoverh Bukilica. Dob pri Domžalah: Miš, 2006. (Najnaj), 257 str.

| M | 3. stopnja | o avtorjih, za pogovore o knjigah

| biblija, ladje, mitologija, Noe (svetopisemska osebnost), svetopisemske zgodbe

Sánchez-Silva, José María: *Marcelino Kruh in vino.*

Prev. Miro Bajt. Ilustr. Hernán Valdovinos. Spr. beseda Miro Bajt. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996. (Andersenovi nagrajenci), 173 str.

| P | 2. stopnja | o avtorjih

| redovniki, sirote, Španija, vera, vrednote, vrline

RESNIČNOST

Kuijer, Guus: *Knjiga vseh stvari.*

Prev. Mateja Seliškar Kenda. Ilustr. Nina Meglič. Spr. beseda Irena Miš Svoltjak. Dob pri Domžalah: Miš, 2008. (Najnaj), 121 str.

| P | 2. stopnja

| družina, nasilje, sreča, upanje, vera

Martel, Yann: *Pijevo življenje.*

Prev. Luka Senica. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004. (Roman), 327 str.

| M | 4. stopnja | naslovniško odprta pripoved, za pogovore o knjigah

| dečki, tigri, večkulturnost, verstva, živali v naravi, živalski vrtovi

Moj bog, tvoj bog: zbirka novel o iskanju smisla življenja.

Prev. Meta Ornik. Ilustr. Eva Schöffmann-Davidov. Spr. beseda Aleš Debeljak.
Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. (Odisej), 199 str.
| P | 2. stopnja
| strpnost, večkulturnost, vera, verstva

Pausewang, Gudrun: Dam ti še zadnjo priložnost, Bog!

Prev. Urša Vogrinc; Ilustr. Uschi Schneider. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999.
(Knjižnica Sinjega galeba), 98 str.
| P | 2. stopnja
| deklice, družina, mačke, odgovornost, vera, živali v naravi

Svetina, Peter: Škržati umolknejo opolnoči: kronika navadnih in nenavadnih pripetljajev.

Ljubljana: DZS, 2005. (Dober dan, roman!; 31), 151 str.
| M | 3. stopnja | o avtorjih
| bolezni, duhovnost, knjige, mladostniki, počitnice, prijateljstvo, vera

Swindells, Robert: Sramota.

Prev. Jakob J. Kenda. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000. (Odisej), 141 str.
| M | 3. stopnja
| dekleta, drugačnost, družina, nasilje, prijateljstvo, strah, verstva, zlorabe

Vidmar, Janja: Prijatelj.

Ilustr. Katarina Štrukelj. Ljubljana: Mladika, 2003. (Liščki), 50 str.
| P | 2. stopnja
| drugačnost, prijateljstvo, sožitje, strpnost, vera, verstva

Livija Knaflič
Andragoški center Slovenije, Ljubljana

O POMENU BRANJA ZA OTROKOV RAZVOJ

Obstaja veliko razlogov, zakaj je otroku dobro brati, zlasti v predšolskem obdobju, pa tudi pozneje, dokler je branje pripravljen poslušati. Ugoden vpliv branja se kaže na različnih področjih otrokovega razvoja: na jezikovnem, spoznavnem, čustvenem, socialnem, kulturnem idr. Pri izboru knjig za branje pa moramo razen kvalitete besedila upoštevati še razvojno stopnjo otroka, njegov bralni okus, pa tudi bralni okus odraslega, ki mu bere. Branje (in poslušanje) naj bo užitek za oba.

There are several reasons why it is advisable to read to children, especially in the pre-school period, but also later, in fact as long as they are willing to listen. The favourable impact of reading is reflected in different spheres of child's development – language, emotional, cognitive, social, cultural, etc. Regarding the choice of books, apart from the quality of the selected text itself, it is necessary to consider child's developmental degree, his literary taste, as well as the literary preferences of the adult person doing the reading. Reading (and listening) should be a pleasure for both sides.

Kot psihologinja pogosto predavam staršem, vzgojiteljem in učiteljem o pomenu branja za otrokov razvoj. Vprašanje sodelavcev Pionirske¹, kaj je zame dobra knjiga za otroke, pa me je spodbudilo k razmišljanju o otroški knjigi z drugačnega zornega kota: kaj pričakujem od otroških knjig, ko govorim o njihovih ugodnih učinkih?

Zakaj brati

Obstaja veliko razlogov, zakaj je otroku dobro brati, zlasti v predšolskem obdobju, pa tudi pozneje, dokler je branje pripravljen poslušati. Ugoden vpliv branja se kaže na različnih področjih otrokovega razvoja: na jezikovnem, spoznavnem, čustvenem, socialnem, kulturnem idr.

Jezikovni vidik

Med pomembnejšimi učinki branja predšolskim otrokom bi izpostavila spoznavanje in učenje knjižnega jezika. Otrok se najprej (na)učí jezika družinskega

---

¹ Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri Mestni knjižnici v Ljubljani.

okolja, ki pa ima svoje značilnosti in omejitve. V vsakdanjem življenju odrasli uporabljajo nabor besed, ki je odvisen od kraja prebivanja, družinske kulture, izobrazbe, vrednot itn. Jezik domačega družinskega kroga ima najpogosteje krajevne ali narečne značilnosti. Z negovanjem narečja ohranjamo kulturno dediščino svoje družine in svojega kraja. Za otroka pa je pomembno, da pred vstopom v šolo spozna tudi knjižno obliko maternega jezika. Predšolskemu otroku lahko razložimo, da so naši predniki nekoč uporabljali samo narečja. Da bi se lažje sporazumevali, so se odločili za skupen, knjižni jezik, ki ga uporabljamo v šoli in na javnih mestih.

Ob poslušanju branja si otrok bogati besedni zaklad, spoznava njemu nove ali manj uporabljane besede in oblike izražanja. Izrazne možnosti jezika so posebej poudarjene v pesmicah za otroke. Ob njih postane otrok pozoren tudi na zvočno podobo jezika.

S približevanjem knjižnega jezika otroku olajšamo poznejše učenje branja in pisanja. Poznavanje besed in njihovega pomena omogoča otroku, da se pri obvladovanju branja in pisanja posveča predvsem učenju znakov za posamezne glasove, njihovemu povezovanju v besedo, povezovanju besed v smiselne celote in razumevanju prebranega. Če mora otrok prebrati besedo, ki je ne pozna (in ne razume), potrebuje čas za preverjanje, ali je besedo pravilno prebral, za ugotavljanje njenega pomena in usklajevanje pomenov vseh posameznih besed v smiselno celoto. Če pri tem porabi preveč moči za prepoznavanje pomena besed, mu ostane manj moči za razumevanje in pomnjenje celotne vsebine.

Spoznavni (kognitivni) vidik

Zaznavanje, mišljenje in pomnjenje so temeljne funkcije spoznavnega (kognitivnega) razvoja, ki zajema tudi tvorjenje pojmov, dojetje njihovih odnosov, usmerjanje in osredotočanje pozornosti, učenje itd. Pridobivanje različnih kognitivnih sposobnosti poteka ob spodbudah iz okolja. Spremljanje zgodbe, iskanje povezav med dogodki, iskanje vzrokov in posledic otroka spontano vodijo k razmišljanju. Poslušanje zgodb, resničnih ali izmišljenih, otroka uvaja v življenje in spoznavanje sveta, ki ga obkroža. Pridobljeno znanje in splošna razgledanost otroku omogočata, da bolje razume dogajanje okrog sebe in da se bolje znajde v novih okoliščinah.

Nekateri otroci zelo zgodaj kažejo zanimanje za določena področja, kot so narava, tehnika, zgodovina. S pomočjo knjig in drugega bralnega gradiva imajo priložnost svoje znanje poglobljati. Knjige pa lahko, podobno kot igra, močno razburijo tudi otrokovo domišljijo.

Sistem pisave je za otroke velika uganka, o kateri mnogi premišljujejo, še preden se srečajo z opismenjevanjem. Otroku, ki mu berejo, ima priložnost spoznavati značilnosti pisanja in tako postopoma dojeti, kako je ustno besedilo pretvorjeno v pisno. Otroku v stiku s tiskano besedo spoznava, da beremo od leve proti desni, da uporabljamo različne tipe črk ter številke, da je oblika črk stalna in da črka označuje glas. To spoznanje imenujemo glasovno zavedanje in je pomembno za obvladovanje naše pisave.

Čustveni vidik

Besedila za otroke imajo pogosto močno izraženo čustveno komponento. Otrok podoživlja usodo glavnega junaka, njegova doživetja in čustva. Za otrokov čustveni razvoj in dozorevanje je pomembno, da v varnem naročju staršev ali drugih odraslih spozna in prepozna različna čustva pri drugih in pozneje pri sebi, se z njimi »bojuje« in jih obvladuje. Zgodbe iz knjig ne morejo nadomestiti pristnih življenjskih izkušenj, lahko pa so za otroka neka »vzporedna« izkušnja, saj se v življenju veliko učimo tudi ob izkušnjah drugih. Vsebina vodi mladega bralca skozi čustva po »običajnih« poteh: npr. strahu pred neznanim sledi nuja, da se strah premaga, temu pa po običajno srečnem koncu sledita sprostitve in olajšanje. Otroka pri izražanju želje po ponovnem branju iste zgodbe vodijo različni motivi: da večkrat premaga strah in vedno znova dočaka srečen konec; da z vsakim naslednjim poslušanjem izve nekaj več o zgodbi, ki je sprva ne razume itd.

Socialni in kulturni vidik

Kultura in jezik sta povezana in jih otrok spontano usvaja tudi preko otroške književnosti. V zgodbah otrok spozna odnose, ki se tkejo med ljudmi v družini, med vrstniki in v širši skupnosti. Spozna tudi navade, običaje in vrednote v njemu znanem ali tujem okolju. Tudi preproste otroške zgodbe vsebujejo prvine kulture, v kateri so nastale. Odnosi med literarnimi liki so podlaga in priložnost za pogovor in razlago, zakaj se je nekaj zgodilo, tako kot se je, kako se je junak odločal in izbiral svojo pot, kakšne vrednote so ga vodile itn. Otroku lažje razložimo abstraktne pojme, kot sta npr. poštenost ali nasilje, ob konkretnem dogodku iz zgodbe takrat, ko je tudi sam zainteresiran za poglobljanje svojega razumevanja.

Estetski vidik

Otrokov prvi stik s knjigo se običajno začne s pogledom na naslovnico. Ilustracija napoveduje vsebino, pozneje pa spremlja ali dopolnjuje besedilo oziroma vsebino. Kakovostna ilustracija razvija občutljivost za likovno izražanje, poveča in obogati doživljajski učinek besedila in sproža dodatne miselne procese. Vloga ilustracije se z otrokovo starostjo spreminja, razmerje med sliko in besedilom se običajno zmanjšuje. Pomembna je tudi motivacijska vloga ilustracije; dobra ilustracija otroka pritegne in mu vzbudi zanimanje za vsebino, ki je skrita v besedilu. Ilustracija je za mlajšega otroka vedno lahko podlaga za pogovor o(b) knjigi.

Kakšne knjige imajo dober učinek

Če želimo zadostiti cilju, da branje vpliva na usvajanje jezika in bogatenje besednega zaklada, je pomembno, da otroku beremo kakovostna besedila. Izberemo torej knjige, ki so vsebinsko zanimive, vznemirljive in so napisane v lepem in hkrati razumljivem jeziku z bogatim besediščem, sprejemljivim za otrokovo razvojno stopnjo. Jezikovna kakovost je pomembna pri vseh vrstah književnosti za otroke, tako leposlovnih kot poučnih. Jezikovno bogastvo in ustvarjalnost sta običajno

najbolj poudarjena v pesništvu²; otroka pritegnejo neobičajna raba besed, besedne igre, rima in ritem.

Dobre zgodbe in pravljice za otroke kljub (navidezni) preprostosti vsebujejo pomembna sporočila. Za otroka je lahko posebej privlačno besedilo s tako imenovanim odprtim koncem, ki ga spodbuja k razmišljanju in samostojnemu nadaljevanju zgodbe. Osvajanju in poglobljanju znanja je namenjena poučna literatura, ki obravnava določeno področje znanosti na otroku primeren način. Obstajajo tudi knjige z nalogami za urjenje logičnega mišljenja (»miselni orehi«), knjige ugank itd. Nekatere knjige prav mojstrsko združujejo različne zvrsti otroške književnosti in lahko pritegnejo bralce različnih starosti.³

Pri branju leposlovja je pomembno, da upoštevamo otrokov odziv; če je vsebina zanj pregroba, knjigo za nekaj časa odložimo. Knjige z močno čustveno ali socialno komponento so lahko odlično izhodišče za pogovor o občutljivih temah, ki jih je sicer težko načeti in se jih starši zato radi izogibajo (npr. morala, pomoč ljudem v stiski, zloraba, nasilje itd.).

Pri branju in poslušanju je potrebno biti pozoren tudi na motivacijo, saj je od nje odvisno, ali in kako se bo določena vsebina otroka dotaknila. Pri izboru knjig moramo razen kvalitete besedila upoštevati razvojno stopnjo otroka, pa tudi bralni okus posameznega otroka in odraslega, ki mu bere. Branje (in poslušanje) naj bo užitek za oba.

Knjige v pomoč otroku, družini in stroki

Zgodbe in pravljice za otroke se ne morejo izogniti pomembnim prelomnicam v življenju posameznika in družbe, kot so rojstvo, smrt, ločitev, izguba itn. V zadnjih petnajstih letih se je povečalo število knjig za otroke, ki obravnavajo občutljive psihosocialne probleme v družini. Avtorji so se osredotočili na probleme, kot so duševna bolezen, nasilje v družini, ločitev staršev, drugačnost itn. Nekatere tovrstne knjige⁴ so zelo nazorno predstavile težave posameznika in življenje njegove družine. Zgodba, ki je prilagojena otrokovim sposobnostim dožemanja, lahko opiše pojav, problem bolj razumljivo, kot to lahko naredi strokovnjak v strokovnem jeziku. Takšne slikanice in knjige so lahko zelo učinkovita pomoč družini, ki se srečuje s problemom, pa tudi strokovnjakom, ko s problemom seznanjajo družinske člane.

Na knjižnem trgu se pojavljajo tudi otrokom namenjene knjige, ki vsebujejo elemente psihološkega svetovanja in psihoterapevtskih tehnik. Menim, da je uporabnost teh knjig vprašljiva in etično sporna, saj po eni strani podcenjuje psihološke probleme, s katerimi se ukvarjajo specializirani strokovnjaki, po drugi strani pa precenjuje moč nekaterih psiholoških tehnik.

---

² Veliko odličnih otroških pesmi so napisali: T. Pavček, K. Kovič, S. Makarovič, N. Grafenauer, D. Zajc, S. Vegri, Boris A. Novak, N. Maurer, Bina Štampe Žmavc in drugi ustvarjalci sodobne slovenske mladinske književnosti.

³ Npr. slikanica L. Prap *Dinozavri*.

⁴ Kodrič Filipič, N. *Punčka in velikan*, Wyckmans, A. *Očka nikdar ni utrujen*, Minne, B. *Pripoved o gospe Veverici in ostalih živalih v mamini glavi*, Ely, L., Dunbar, P. *Luka je med nami*.

Različnost otrok

Isto vsebino različni otroci razumejo in doživijo različno. Prav tako bo isti otrok pri različnih starostih dobro »večplastno« zgodbo dojemal različno. Otrok pri sprejemanju in razumevanju zgodb izhaja iz lastnih izkušenj, svojega videnja sveta pa tudi sposobnosti dojetanja zgodbe, zato ima zgodba na otroka različen vpliv. Pri motiviranju otroka za poslušanje je pomembno, da odrasli izhajamo iz otrokovega interesa, njegove razvojne starosti, ne nazadnje tudi bralnega okusa odraslega, ki otroku bere. Odrasli naj bi otroku brali z užitkom, saj na ta način prenesemo na otroka svoje navdušenje. Važno je, da so knjige otroku dostopne, da jih lahko samostojno izbira in da so torej sestavni del njegovega vsakdanjega življenja.

Branje knjig je v našem delu sveta del kulturne tradicije. Veliko raziskav in izkušenj kaže, da so bili otroci, ki so bili deležni branja in so odraščali obkroženi s knjigami, v šoli večinoma uspešnejši. Prav je, da otroku v domačem okolju zagotovimo dostop do knjig in drugega bralnega gradiva, vendar moramo upoštevati tudi dejstvo, da nekaterih otrok poslušanje branja ne pritegne in da nekateri otroci odraščajo brez domačih knjig in slikanic. Otrok, ki ne razvije interesa za branje, bo svoje znanje in izkušnje črpal na drugačne načine. Pomembno je, da omogočimo otroku, ki bi rad poslušal, da mu kdo bere in da bo imel tudi kakšno svojo knjigo.

*
večernica 2012
ZA LETO 2011

Večernica je edina slovenska nagrada za najboljše izvirno mladinsko literarno delo preteklega leta, ki zajema celotno slovensko knjižno produkcijo:

Žirija upošteva izvirna pesniška, prozna in dramska besedila za otroke in mladino v slovenskem jeziku, ki so v preteklem letu izšla (nosijo to letnico) v knjižni obliki pri kateri od založb ali v samozaložbi v RS ali v tujini (slovensko zamejstvo, slovensko izseljenstvo, drugo) in ki jih je založba ali avtor prijavil/a na razpis. Razpis objavi časnik Večer v času neposredno okrog slovenskega kulturnega praznika.

Žirija ima pravico, da v izbor kandidirajočih literarnih del vključi neprijavljeno delo, če meni, da po svojih literarno-estetskih kvalitetah sodi vanj. (*Pravilnik o delu žirije za nagrado VEČERNICA*)

Večernico sta leta **1996** ustanovila Podjetje za promocijo kulture FRANC-FRANC in revija *OTROK IN KNJIGA*, pokroviteljstvo nad nagrado je na pobudo Ferija Lainščka prevzelo Časopisno-založniško podjetje VEČER iz Maribora. Leta 2006 je Večer postal še enakovreden (torej tretjinski) lastnik blagovne znamke večernica.

Podelitev večernice je povezana s srečanjem slovenskih ustvarjalcev mladinske književnosti OKO BESEDE, ki poteka vsako leto jeseni v Murski Soboti.

O programu letošnjega Očesa besede bomo podrobneje poročali v naslednji številki revije. V njej bodo objavljeni tudi nekateri prispevki s simpozija, ki se je tokrat osredotočil na vprašanje slovenske mladinske književnosti v razmerju do elektronskih medijev in sodobnih IK-tehnologij. Na simpoziju so z referati sodelovali: dr. Meta Grosman, dolgoletna raziskovalka branja, psihoanalitik Roman Vodeb, psihiater in antropolog Miran Pustoslemšek, pisateljici Cvetka Bevc in Majda Koren, ustvarjalec interaktivnih slikanic Matjaž Kotnik, bibliopedagoginja Tilka Jamnik, bibliotekar in pravljničar Igor Černe, vodja digitalnih programov pri časopisni hiši *Večer* Zvone Štor in pisatelj ter soorganizator srečanja Feri Lainšček.

Osrednji dogodek Očesa besede je bila podelitev Večernice, ki je potekala v Gledališču Park v Murski Soboti. Med udeleženci prireditve je bilo v dvorani, ki sprejme 350 obiskovalcev, največ otrok, učencev soboških in okoliških šol ter dva avtobusa mladih bralcev iz Slovenj Gradca, Velenja, Maribora in Ptuja (v organizaciji Bralne značke Slovenije in Večera).

Petčlanska **strokovna žirija**, v kateri imajo svojega predstavnika ČGP Večer, Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc, revija *Otrok in knjiga*, Društvo slovenskih pisateljev in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije skupaj s Slovensko sekcijo IBBY, je že meseca junija izbrala **pet finalistov**.

To so bili:

- **Jana Bauer:** *Groznovilca v hudi hosti*. Ilustr. Caroline Thaw. Ljubljana: Sodobnost International.
- **Cvetka Bevc:** *Desetka*. Ljubljana: Arsem.
- **Neli Kodrič:** *Ali te lahko objamem močno?* Ilustr. Damijan Stepančič. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- **Slavko Pregl:** *Radovedne pravljice*. Ilustr. Kostja Gatnik. Dob pri Domžalah: Miš.
- **Dim Zupan:** *Hektor in zrela hruška*. Ilust. Andreja Gregorič. Ljubljana: Mladika.

Žirija v sestavi: Aleš Debeljak, Melita Forstnerič Hajnšek, dr. Dragica Haramija (predsednica), Manca Perko in Kristina Picco je v zadnjem krogu izbora nagrado dodelila **Dimu Zupanu** za knjigo *Hektor in zrela hruška*.

UTEMELJITEV ŽIRIJE ZA VEČERNICO 2012

Dim Zupan je ustvaril serijo sedmih knjig o labradorcu Hektorju (*Hektor in ribja usoda*, *Hektor in mala šola*, *Hektor in velika avantura*, *Hektor in male ljubezni*, *Hektor in duh po človeku*, *Hektor in velika solza*, *Hektor in zrela hruška*), v katerih personalni pripovedovalec Hektor po avtobiografskem principu realističnega vzorca doživljajske proze pripoveduje dogodke od skotitve do smrti, hkrati pa ne opisuje le svojega življenja, temveč tudi dogajanje v svoji okolici. Hektor s svoje subjektivne perspektive upoveduje resničnost. Toda animalistični pripovedovalec vzpostavlja le iluzijo resničnosti, saj med njim in človekom ni komunikacije, vsaj ne na ravni sporazumevanja. Človeški literarni liki govorijo živalim, a se ne pogovarjajo z njimi (na tem nivoju zgodbe je opaznih veliko zooleksemov), prav tako živali govorijo med seboj, govorijo tudi ljudem, a se z njimi ne pogovarjajo. Realistična (človeška) predstava sveta (in z njo tudi realistična motivacija literarnega dela) vsebuje že v temelju fantastični element, antropomorfne pripovedovalca, ki skozi svojo pripoved podaja pravzaprav imaginativno humanizirano vizijo sveta. Ena vidnejših odlik celotne serije je v avtorjevem doslednem upoštevanju animalističnega stališča pripovedovalca do človeškega sveta. Hektorjeva merila namreč niso človeška merila, celo nasprotno: pasji pripovedovalec velikokrat komentira človeška dejanja kot popolnoma nesmiselna ali vsaj nerazumna.

Nagradena povest Dima Zupana *Hektor in zrela hruška*, zadnja zgodba serije, je zgodba o labradorčevi starosti in smrti. Staranje sproži v Hektorju val spominov na dolgo in lepo pasje življenje, ti retrospektivni spominski drobcji mu izpolnjujejo starost. Kakor v jesenskem vetru z drevesa odpadejo zreli sadeži hruške, tako se utrne tudi Hektorjevo srečno in dolgo pasje življenje. In tak je red v naravi, na katerega ljudje želimo pozabiti.

Redko se dogaja, da bi avtor uspešne, zelo brane serije le-to zaključil s temo, za katero zagotovo ve, da med bralci ni prav priljubljena. Še redkeje se zgodi, da je zadnje delo take serije eden od njenih vrhuncev, če ne prav njen najboljši del. A Dimu Zupanu je uspelo oboje. *Hektor in zrela hruška* je v slovenskem prostoru

in tudi širše zagotovo edinstvena pripoved o staranju, starosti in smrti, namenjena mladim bralcem, ki kot vsa vrhunska mladinska literatura, močno nagovarja tudi odraslega. Avtor, ki se s humorjem in blago ironijo veskozi uspešno brani pred tem, da bi mu pripoved zdrsnila v sentimentalnost, pa ostaja prepričljiv in v skladu sam s seboj tudi, ko Hektorju dovoli izreči njegov (svoj) pogled na bistvo sobivanja v tem našem skupnem svetu (Zupan 2011: 56): »Pogledal sem jih, mojo družino, ki so družno točili solze, in se vprašal, kaj je bilo tisto, kar nas je vse moje življenje tako tesno držalo skupaj. Ljubezen. To je bila ljubezen.«

NAGRAJENCI 1997–2011

1997 – Tone Pavček: *Majnice – fulaste pesmi*

1998 – Desa Muck: *Lažniva Suzi*

1999 – Janja Vidmar: *Princeska z napako*

2000 – Polonca Kovač: *Kaja in njena družina*

2001 – Feri Lainšček: *Mislíce*

2002 – Matjaž Pikalo: *Luža*

2003 – Marjana Moškrič: *Ledene magnolije*

2004 – Slavko Pregl: *Srebro iz modre špilje*

2005 – Igor Karlovšek: *Gimnazijec*

2006 – Dušan Dim: *Distorzija*

2007 – Irena Velikonja: *Poletje na okenski polici*; Majda Koren: *Eva in Kozel*

2008 – Ervin Fritz: *Vrane*

2009 – Janja Vidmar: *Pink*

2010 – Bina Štampe Žmavc: *Cesar in roža*

2011 – Mate Dolenc: *Maščevanje male ostrige*

2012 – Dim Zupan: *Hektor in zrela hruška*

Pisatelja Dim Zupan in Slavko Pregl med mladimi bralci (foto: Janko Rath)

DIM ZUPAN: »MALO ME SKRBI
PRIHODNOST BRALCEV SERIJE O
HEKTORJU«

Dim Zupan (foto: Robert Balen)

Kako je mogoče v sedmem nadaljevanju zbirke knjig o Hektorju tako izkristalizirati vse najboljše, najkvalitetnejše iz serije, ki je obvladovala mladinsko literarno sceno zadnja leta? Odločitev za smrt junaka ni prav lahka naloga?

Pisanje je zame pustolovščina, na neki način potovanje v neznano. Sčasoma junaki nekako oživijo, natančno jim opredelim značaje z dobrimi lastnostmi in napakami, da se fikcija čim bolj približa realnosti. V takšnem stanju pa postanejo junaki samovoljni, lahko bi rekel nekako avtokreativni, tako da včasih zapeljejo zgodbo iz načrtovane smeri. Tako je bilo tudi pri Hektorju, grobi mejniki so bili seveda biološka pot vsakega živega bitja, ki se začne z rojstvom in konča s smrtjo, ki je sestavni del življenja. Postopki pisa-

nja so bili v vseh sedmih delih podobni, je pa res, da sem pri zadnjem verjetno že bolj noter padel, kot rečemo v žargonu. Nemalo bralcev se z mojo odločitvijo, da Hektor v knjigi zaključí svojo biološko pot, ni strinjalo, neka deklica mi je očitala, da bi mu lahko privoščil vsaj kakšne potomce, sam pa sem mnenja, da moramo pisatelji spregovoriti tudi o tej temi, vendar na ustrezen način.

Bili ste večkrat nominirani za večernico, pa tudi dobitnik desetnice 2010 za enega od Hektorjev (Hektor in male ljubezni). Se spominjate prve nominacije pred 16 leti, ko ste bili skupaj s Pavčkom, Deso, Bino, Lelo B. Njatin? Z nominacijami imam kar nekaj izkušenj. Duhoviti primorski kolega Marko Kravos se je na podelitvi osme Desetnice pošalil, poslušaj Dim, kako je to mogoče, Desetnico podeljujemo osmič, ti si bil pa devetkrat nominiran. Vsake nominacije se zelo razveselim, medtem ko misel na nagrado popolnoma opustim. Če bi se slučajno zgodila, bi bila to čudovita dodana vrednost, drugače se mi pa zdi tudi nominacija imeniten dosežek, s katero sem povsem zadovoljen. Ne strinjam se z Abbo, da zmagovalec odnese vse, ampak mi je bližje Coubertinova: važno je sodelovati. Prve nominacije za večernico se dobro spominjam. Kandidiral sem z mladinskim romanom *Leteči mački*, za katerega sem malo prej že dobil Levstikovo nagrado. Moji dragi prijateljski Desi se je zgodil neljub dogodek, ker ji je novinarka iz Maribora po telefonu čestitala, da je prejemnica prve nagrade Večernica. Kasneje se je izkazalo, da je šlo za nominacijo in ne nagrado. Vsekakor pa bi bila Desa bolj zadovoljna z nagrado in je bila potem temu primerno tudi razočarana. Kot je znano, je nagrado prejel Tone Pavček.

Labradorec Hektor je nenavaden protagonist, kako ste se življali vanj?

Brez uvida v »pasjeslovje« najbrž ne gre. Ali ni od prvega do zadnjega Hektorja v družbenem okolju vse zelo drugače, psi in odnos do njih pa ostajajo nespremenljivi?

Personifikacija živali seveda ni moj izum, se mi je pa zdel zanimiv pogled na življenje iz pasje perspektive v prvi osebi. V mladosti sem bil v neprestanem stiku z različnimi bolj ali manj pedigrejskimi kužki, mama je imela kokeršpanjelko, s katero se je pogovarjala kot s človekom, in res je bil vtis, da je psica tudi v resnici veliko razumela. Odnosi med ljudmi in psi so po mojem bolj zapleteni, kot izgledajo na prvi pogled, marsikaj je še nepojasnjenega in neraziskanega. Obstajajo zgodbe o resničnih dogodkih, ki jemljejo sapo. Vživeti se povsem v pasjo psiho seveda niti ni bil moj namen, ker vendarle skozi pasjo perspektivo pripovedujem zgodbo o nas samih. Spremembe okolja me pri pisanju ne zanimajo, ker je to le bleda kulisa, ki je potrebna, da nanjo pričvrstim zgodbo.

Vaš slog je zelo nadziran, nepatetičen, racionalen. Posebej v Hektorju in zreli hruški ste se sijajno izognili patetiki in vsej navlaki emocij, ki bi lahko spremljale odhajanje, smrt junaka. »Rak je poskrbel, da je šel rakom žvižgat, nesrečnik ... A je riba, raca, ne, že vem, raka na jetrih sem dobil ...« Kako preprosto in direktno ... Pisati o smrti za mlade bralce je težavna naloga, redka.

Pisati o smrti je nasploh težavna tema, ker se ob tem srečujemo z najmočnejšimi emocijami, še posebej to velja za mladinsko literaturo. Eden izmed vzrokov za to je tabuizacija smrti kot akta v naši zahodni tradiciji. Odrinili smo jo nekam na stran, kot da se ne bi zavedali svoje končnosti. In ko se zgodi, kar je seveda neizbežno, postanemo zbegani in komaj čakamo, da se znebimo žare, da se lahko spet vrnemo v svojo udobno zlagano večnost. Tako kot smrt sama nas sprele-

tava srh tudi pri odhajanju, zato v večini primerov slabo poskrbimo za umirajoče. Po mojem mnenju je smrt najbolj zlorabljen tema v literaturi, manj nadarjeni avtorji jo na veliko uporabljajo za dosego poceni efektov. In vendar sta tako rojstvo kot smrt dva enakovredna dela v loku tuzemnega bivanja vsakega živega bitja. Za vzhodnjake je umiranje manj travmatično, predvsem zaradi verovanj v reinkarnacijo, ne bi se spuščal v to, ali obstaja še kakšna oblika posmrtnega življenja, vsekakor pa sem prepričan, da smrt ni nekaj, česar bi se morali bati.

Končno se je končalo obdobje pisanja za mlade v slogu »imejmo jih pod steklenim zvonom, ki jih bo obvaroval pred grdotami in slabim tega sveta«. Kaj pravite?

Pred dobrimi desetimi leti je Igor Saksida pisal o knjigah o Drekcju Pekcu in Pukcu Smukcu in med drugim zapisal, da Zupan ruši tabuje, ko na nekem mestu opisuje tekmovanje v spuščanju pukcev in o človeškem izločanju. Kako nedolžna stvar se danes zdi spuščanje pukcev v primeri z opisi pedofilije in incesta, ki smo jim priča v nekaterih svetovnih mladinskih uspešnicah. Osebo sem prepričan, da pisateljeva naloga kot umetnika ni vzgajanje in oblikovanje mladine, temveč realna odslikava problemov, s katerimi se srečujejo mladi. Vsekakor pa mora biti ta odslikava prikazana na način, primeren za mladega konzumenta.

Radi pišete nadaljevanja svojih knjig in z junaki »rastete« – od prve knjige Trije dnevi Drekcja Pekca in Pukca Smukca, z junaki ste nadaljevali še v štirih knjigah, tudi Trnovska mafija je serija. Problem knjižnih serij je prepočasen tempo slovenskega založništva, kajne?

Pisanje v serijah mi je blizu, ker je za avtorja udobno, ni se mu neprestano treba izmišljevati novih imen, ni mu

treba izoblikovati novih značajev in iskati novih okvirjev za zgodbe. Čeprav v seriji nastopajo večinoma isti junaki, pa pazim, da je vsaka knjiga zaključena celota, tako da jih ni nujno treba brati v zaporedju, kot so izhajale. Vedno pa je problem časovni razmak med posameznimi izdajami. Tako se je zgodilo, da je trilogija *Trnovska mafija* izhajala več kot deset let in so tisti bralci, ki so prebirali prvo knjigo, medtem že odrasli. Moram pa pohvaliti založbo Mladika, ki se je pri Hektorjih potrudila, da so knjižice izhajale pogosto, kolikor je bilo v njeni možnosti.

Labradorec Hektor, za katerega vem, da ni vaš resnični pes in nima realnega pendanta, je v sedmih knjigah spremljan od rojstva do smrti – zakaj pa prav ta priljubljena pasma in ne kak mešanček?

Ko sem se odločal za pasmo, sem naltel na veliko literarno zasedenost tistih vrst, ki bi ustrezale moji zamisli. Moja starejša hči Nika je ljubiteljica psov in je ravno v tistem času nabavila krasnega črnega labradorca. Izbira se je ponudila kar sama. Kot rečeno, za udejanjitev zamisli sem potreboval določen tip psa. Nič nimam proti mešančkom, dostikrat so očarljivejši od svojih rasnih sorodnikov, bi pa moral spremeniti koncept zgodbe, če bi kakšnega hotel postaviti za glavnega protagonista. Ste mi pa s tem vprašanjem dali misliti, da bi lahko bila zanimiva štorija s kakšnim čistokrvnim mešančkom v glavni vlogi.

Menda je bil najbolj bran drugi Hektor in mala šola. Rekli ste ob intervjuju ob enem od nominiranih Hektorjev (trije so že bili doslej), da je »človeški svet na psu, demistificiran skratka«. Zdaj ste najbrž o tem še bolj trdno prepričani.

Pri vseh teh črnogledostih, s katerimi nas obdelujejo mediji in politiki, nočem biti

še sam pesimist. Če smo se Slovenci obdržali teh nekaj tisočletij in nam je maloštevilnim, kot smo, uspelo celo ohraniti jezik, ni vrag, da ne bomo prebrodili tudi te krize. Na globalni ravni, to je sedaj zelo priljubljena beseda, torej na globalni ravni, pa je človek težko ravnodušen. Nekje sem bral, da so imeli podobne gospodarske krize že v antični Grčiji in so jih ravno tako povzročili finančni mogotci. Krize so se potem ponavljale, le ljudje imamo žal zelo kratkoročen in zmeden spomin. Kot kaže, zgodovino pišejo bankirji in finančni tehnokrati. Dogaja se preobrazba družbe, ljudje so spoznali, da potrošništvo, ki poganja kapitalizem, ni prava odločitev, da je pomembnejša osebnostna in duhovna rast. Da je povečevanje bruto družbenega produkta končno in ne neskončno, da se mora prenehati brezobzirno plenjenje naravnih virov planeta Zemlje, ki so tudi končni. Smo torej v obdobju velikih globalnih družbenih premikov. Največji problem pa vidim v eksponentnem dvigu števila prebivalcev našega planeta. Podatek, da je Indija iz tristo milijonov v tridesetih letih prebila milijardo, je simptomatičen. Drugače je pa vse v redu. Malo me le skrbi prihodnost bralcev serije o Hektorju.

Iz knjige v knjigo o Hektorju se kaže, da vaš primarni namen ni bil razkriti pasje življenje, ampak človeško. Seveda pa pasjeljubce in tudi zoologijo poznate do obisti. Ker brez prepričljivosti pa seveda ne gre.

Ne samo pri literaturi, pri vsaki umetnosti sta ključni pristnost in iskrenost. Blefiranje se tu na dolgi rok ne obnese. Posebej mladi bralci instinktivno začutijo vsako manipulacijo. Sam imam srečo, da sem pri nastopih v neposrednem stiku z otroki, ki so prebrali kakšno moje delo. Če me kdaj pohvalijo, je to zame največja možna nagrada. *Hektor in male ljubezni* je bil čtivo za Cankarjevo priznanje,

tako je nanese, da sem nastopal pred množico mojih bralcev v Cankarjevem domu, na knjižnem sejmu. Postavljali so mi zanimiva vprašanja, da nam je na koncu zmanjkalo časa. Pri odhodu sta me ustavila dva fantiča in eden mi je rekel: Pisatelj, vaši Hektorji so pa res super. Mislim, da sem kar zrasel za nekaj centimetrov. Ja, kaj vama je pa bilo vseč, sem blaženo vprašal. To, da so tako kratki, je sledil odgovor. Otroci res takoj začutijo kvaliteto.

Klasično vprašanje o predanosti mladinski literaturi – kako je s tem? Pravi, da je potrebna pri romanu večja koncentracija?

Na žalost bralna kultura povsod po svetu pada in tako je tudi pri nas. Izgubljam tudi mlade bralce, čeprav je Bralna značka v Sloveniji ena najbolje organiziranih tovrstnih akcij na svetu. Do sedaj sem napisal štiri knjige za odrasle, malo, predvsem zaradi tega, ker sem se pričel z literaturo ukvarjati relativno pozno. Odkar sem leta devetdeset izdal prvo knjigo, za katero sem dobil tudi spodoben honorar, plačila za avtorsko polonenehno padajo in so končno dosegla dno, ko smo avtorji za svoje delo plačani sramotno in poniževalno. Če sešteješ ure, ki so potrebne za nastanek recimo tristostranskega romana, ugotoviš, da smo pisatelji slabše plačani od najnižjega zjamčenega dohodka. Pri vsem tem pa, če parafraziram pisatelja Slavka Pregla, vsi, ki se ukvarjajo s knjigo, od tega dobro živijo razen avtorjev. Od pisanja lahko preživi samo kakšen multipraktik tipa Feri Lainšček, vrhunski mojster besede, ki v enaki meri obvlada poezijo in prozo, zraven pa piše še scenarije, drame, radijske in tv-igre, lutkovne igre, za nameček pa še na vseh področjih pobere nagrade. Njemu mogoče znese. Ampak kolikor vem, takšnih ne delajo več. Slep

je, kdor se s pisanjem ukvarja. Po drugi strani pa, kot sem že omenil, je za mene pisanje pustolovščina, v katero sem se in se bom spuščal ne glede na slepoto, ozi-rajoč se samo na lepoto. Ne priznavam kakršnegakoli predalčkanja literature, tudi ne tega na literaturo za mladino in odrasle. Edino merilo je kvaliteta. Včasih pisatelj misli, da piše za odrasle, pa delo samo prestopi namišljeno mejo, kot se je to zgodilo Malemu princu Antoina De Saint-Exuperyja. Vendar pri branju te knjige enako uživajo tako odrasli kot otroci.

Letos smo imeli v paketu za večernico tudi očetovo knjigo. Kak odnos imate do te knjige? In kak do očeta nasplah kot literarnega vzornika, »kolega« ...? Predvidevam, da imate v mislih Vitomilovo Pravljico o črnem šejku z rdečo rožo, ki je, zanimivo, dobila nagrado za najlepšo slikanico, ki jo je izvrstno ilustriral Damijan Stepančič. Vitomil je to knjigo napisal pred drugo svetovno vojno kot štiriindvajsetletni mladenič. Njena posebnost je, da jo je posvetil moji mami Niki, zato jo seveda obravnavam drugače kot druge podobne knjige in lahko rečem, da mi je zelo ljuba. Ročno je napisana in ilustrirana, sam pa jo je tudi povezal v knjižico. Nihče ni vedel, da je knjižica preživela, dokler je ni našla Ifigenija Simonovič in se zmenila za objavo leta 2011, tako da je postala že neke vrste soavtorica. Vitomil je imel za razliko od mene svoje literarno delo za poslanstvo, njegova dela so izrazito mačistična, meni pa je bliže antijunak, zato o kakšnem vzorniku ne moremo govoriti. Smrt je preprečila, da bi kdaj prebral kakšno moje delo, zato za njegovo mnenje ne bom nikoli izvedel.

Melita Forstnerič Hajnšek
Večer, sredo, 19. septembra 2012, str. 2

**SLAVKO PREGI: »ČAROBNI
NAPOJI SO ZA TISTE, KI NE VIDIJO
EN PRST PRED NOSOM«**

Slavko Pregl (foto: Tit Košir)

Pred dobrim tednom je David Albahari ob sprejetju nagrade Vilenica malce demistificiral (svoje) pisanje z govorom o pisatelju kot lisjaku. Ob vaših Radovednih pravljicah sem si vztrajno ponavljala: glej, glej, kak lisjak je gospod Pregl oziroma pripovedovalec teh pravljic, kako se spretno izmika ... Se vam zdi to hudomušna ali pa vendarle prehuda oznaka?

Spominjam se, kako smo fantje v gimnaziji izpolnjevali neki test, v veliko zabavo sošolk. Treba je bilo naštetih živali, ki so ti bile najbolj všeč. Dekleta so potem na splošno veselje poslušalcev in ob zardevanju prizadetega glasno oznanjale rezultate. Takrat seveda nismo vnaprej vedeli, kakšne odgovore/oznake bomo zaradi izbranih živali dobili. No, meni so prerokovale: da bom – zaradi izbranega vrabca – v postelji razigran in brezskr-

ben (sakra, imam eno hčer in tri sinove!), da bom – konj – v življenju ponosen in delaven, do ljudi – tiger – eleganten in neustrašen, ter – srna – do deklet plašen in krhek. Lisjaka že takrat ni bilo nikjer. Pri pisanju za otroke se nimaš kaj izmikati ali 'lisjačiti', v pogovoru z njimi ostaneš sam in na čistini. Na njihove iskrene poglede v očet se ne da nejasno odgovarjati, treba se jim je približati in jim biti enak. V raznih izjavah za javnost, v hitrih intervjujih, ko vsi od tebe pričakujejo, da boš vsako sekundo sposoben modro in duhovito odgovarjati, razlagati svoje delo in govoriti o njem, kakšen odgovor kdaj prileti bolj iz leve roke kot od kod drugod. Jaz se z otroki rad šalim, a to jemljem zelo resno.

Seveda lahko namesto »lisjaka« uporabiva drugo oznako, ki zveni zelo resno – postmodernist, metafikcionist, tisti torej, ki pred nami razgrinja svoj postopek pisanja, postopek nastajanja pravljic, tisti, ki piše o tem, kako se piše ... Gre za zavestno, tako rekoč literarnoteoretsko odločitev?

Zelo resno me skrbi, da na vaša vprašanja ne bom dovolj pametno odgovarjal. Za te pravljice sem se odločil, ker sem začutil, da imam kaj povedati, in napisal sem jih tako, kot znam. Že spet ste me spomnili na neki dogodek iz preteklosti. Ko sem pisal diplomsko nalogo na ekonomski fakulteti, sem malce izginil s površja Zemlje. Nekoč sem vseeno šel v mesto in na cesti naletel na karikaturista Boža Kosa, ki me je zaskrbljeno vprašal, zakaj me ni nič videti, niti na Pavliho ne pridem ... – Pišem diplomu, sem odvrnil. – Aja, je ljubeznivo vprašal, kaj pa pišeš? – Vpliv terminskega trga na obrestno mero, sem mu odgovoril. Božo je nekaj časa strmел vame, v očet mu je pisalo, da mu ni nič jasno, potlej pa se je – diplomirani fizik – veselo nasmehnil in z zanimanjem vprašal: – Pa vpliva kaj, pa vpliva? Jaz bi vam zdaj na zadnje vprašanje odgovoril:

ja, najbrž gre za zavestno, a ne nujno literarnoteoretsko odločitev.

Ta »literarnoteoretska« kategorija je seveda tudi »čisto navadna« starševska, očitno tudi starostarševska praksa: pričakovanemu pripovedovanju (klasičnih) pravljic se izognemo tako, da v nedogled sprašujemo, kakšno pravljico bi radi slišali, ali pa jim povemo »pravljico« o njih samih.

Se strinjam; otroci radi nastopajo v pravljicah, ki jim jih pripovedujemo. Moje izkušnje, tako očeta kot dedka, govorijo, da se pri tem sme malce pretiravati, a vse skupaj mora biti možno in verjetno. Zdaj, ko se takole pod vašim skrbnim vodstvom opazujem, kaj s svojimi pravljicami počnem, se mi zdi, da me čas in prostor, v katerih živim, spodbujata, da bi otrokom razvijal smisel za realnost. Naši vodilni pravljicarji – tu literate izvzemam – nam že lep čas pripovedujejo stvari, ki so vrhunski dosežek nevednosti in samovšečnega napuhnjenega zavajanja, in mislijo, da jim bomo verjeli. In odrasli se vedno pustimo zapeljati, čeprav nam je potem, ko je že prepozno, seveda žal. In vsakič naslednjič si rečemo: ne bodo nam več pripovedovali pravljic, in vsakič naslednjič seveda nasedemo. Sklepam torej, da smo v mladosti poslušali preveč pravljic, v katerih je bilo vse mogoče, in zdaj še vedno poslušamo, čeprav vemo, da gre za laži. Otrokom torej pomagam iskati lepe stvari v resničnosti in ne čutim potrebe, da bi jih zavijal v domišljijo, ki je niso sposobni razviti sami.

Nisem imela priložnosti, da bi Radovedne pravljice »preverila« pri otrocih, zato sprašujem kar vas: kako pa otroci poslušajo pravljice o pisanju pravljic? Učinkujejo tako kot »klasične« pravljice?

Nekaj lepih mnenj sem dobil, tako od otrok kot tudi od bivših otrok, ki jih zelo cenim. Založnik se nad prodajo ne

pritožuje, povabil me je, naj mu še kaj dam, ... podatki o knjižnični izposoji niso slabi, ... pa za večernico sem bil nominiran ... Pohvalili sta me tudi moja vnučka in moja žena. A si človek lahko želi še kaj več?

Rekla bi, da tudi vaše pravljice ustrezajo temu, kar je o vašem delu napisala literarna stroka: mlade radi postavljate pred izzive, jezikovne in miselne, ob tem pa ne zdrsnete v svet fantastike oziroma nemožnega. Vaš literarni svet je narejen iz stvari, ki jih otroci poznajo. Je ta »dostopnost« namerna odločitev? Vam je fantastika tuja ali je preprosto nočete?

Za večji del stvari, ki jih počnem v življenju, se odločam s premislekom in tako tudi za pisanje. Moji junaki je sredi zgodbe ne morejo ubrati po svoje, kot bi se jim zdelo, ubogati me morajo (vsaj na papirju sem lahko gospodar). In če bi neki mulc, ki ga skušam zgrabit za ušesa, imel priliko odlomiti vejo v grmu in z njo odleteti na drug konec sveta, bi mi sesul vse načrte; ali pa čarovnica, ki bi takega mulca spremenila v nežno belo muco. Lahko da sem skopuh, ker se gibljem v okvirih možnega, in ne želim razsipati zamisli, kako uiti pravemu življenju. Lepo mi je živeti tukaj in zdaj, s smehom in z bolečinami, in to rad govorim mladim bralcem. Raj, vile, čarovnice, kraljične in pošasti, pa čarobni napoji in čudežne palčke so v mojih očeh namenjeni tistim, ki teže vidijo en prst pred nosom. Sem pa, da se ne bi izognil pravilu o zarečenem kruhu, napisal zgodbo, ki je in ki ni fantastična; zamikalo me je nadaljevanje mojih basni, v katerih nastopajo pojmi. Ampak, naj to ostane velika skrivnostna skrivnost. Upam, da se bo razkrila do konca tega leta.

Naslednja teza je mogoče malo pretirana, ampak saj boste vi presodili, ali je res: zdi se celo, da ste do najstnikov

bolj prizanesljivi kot do majhnih otrok. Prvim omogočate pobeg v (sicer povsem verjetne) avanture, vendarle neke fantazme ... Je to zato, ker je domišljija majhnih otrok še aktivna in ne potrebuje kakšne posebne vabe, najstniki pa knjige, ki ne bi omogočila pobega, še odprli ne bi?

Ne verjamem, da resno mislite s trditvijo, da najstniki nimajo aktivne domišljije. Ali ste pozabili vse, kar vam je govorila hči, ko je ni bilo domov do takrat, ko ste ji naročili? Mene je včasih zaskrbelo, da mi bodo odpadla ušesa, ko mi je sin razlagal, kakšen avto vse bi si lahko nabavil namesto tega, ki ga (skoraj deset let) vozim. Ko sem se že skoraj zgrudil, v upanju, da je vsega konec, sem se zavedel, da niti še dobro začela nisva. Pri manjših otrocih so nastavki za to še bogatejši. Vprašajte kakšno punčko, kaj bi bilo, če bi imela svojo slaščičarno. Jaz nisem prizanesljiv ne do večjih ne do manjših otrok: oni so prizanesljivi do mene. Smem se učiti od njih. In če bi nas bilo takih učencev v naši državi malo več, ne bi – med drugim – imeli ministrov, ki blebečejo o zlatem fiskalnem pravilu, pa v resnici ne vedo, kaj je to.

Zdaj sva, kot se za pogovor s pisci književnosti za otroke in mladino spodobi, prišla do vprašanja: ali mladi še berejo? Vas kar berejo, ali ne? Vztrajate na seznamih branj. In ker tudi gostujete na šolah, najbrž lahko odgovorite na vprašanje: kako vas berejo?

Zelo oprijemljiva oblika licemerstva pri nas je jok in stok o tem, da mladi ne berejo, obenem pa šole nimajo denarja, da bi kupovale dobre knjige. Pred časom smo razglasili 'šolsko leto knjige', v državni žep pa nismo segli. Zato precej jezen pogosto pravim, da se naša oblast panično boji razgledanih ljudi, saj najde denar za marsikaj, za knjige pa ne. Osebnost se ne morem pritoževati: sem med tridesetimi najbolj branimi avtorji, ena deklica v

tretjem razredu mi je zadnjič rekla, da sem njen najljubši pisatelj, pišejo mi za avtograme, pa za zardele šolske novinarke sem še kar zanimiv ... Na šolah, ki jih s svojimi literarnimi nastopi Primož Suhodolčan z navdušenimi bralci skoraj razruši do tal, me še vedno radi sprejmejo; pa tudi sam rad prebiram dela kolegov in kolegic (in si upam to povedati). Všeč mi je, da mi je dragi nagrajenec Dim Zupan s svojim Hektorjem pregnal mladostni strah pred psi (kar štirje so me ugriznili!) ...

Kako pa je z vašim tempom pisanja? Ste eden tistih, ki napišejo vsaj pol strani na dan? 28 knjig (toliko jih našteje spletna stran DSP, ki pa v tem segmentu ni ravno ažurirana) ob stalni zaposlitvi in drugih angažmajih sploh ni malo. Delate torej »v šusu« ali počasni in redno? In seveda, kaj pomeni za ta urnik vaša (odmevna) upokojitev? Pišem hitro in nereditno in pred tem precej premišlujem. Največ tako naredim poleti. Letos avgusta sem zaključil eno besedilo za malo manj majhne otroke, eno za majhne ter eno za vsakršne otroke. Prijatelji so mi povedali, da bom kot (sveži) upokojenec potreboval pol leta za oblikovanje urnika, po katerem ne bom imel nobenega časa. Neskromno vam povem, da ste knjig naštel pre malo. Ampak, znova se vrzite mednje drugo leto, ko jih bo že malo več.«

Petra Vidali

Večer, sredo, 19. septembra 2012, str. 3

JANA BAUER: »SVEŽE, AVTENTIČNO NE PADE Z NEBA«

Bili ste nominirani že za večernico 2002, za Izginjevalca čarovnic. Z Groznilco v Hudi hosti, vašo zadnjo

nominiranko, je mogoče potegniti kar nekaj paralel. Pozna se vam (profesionalno) poznavanje dramaturgije – vaši dialogi so imenitni.

Mislim, da je bil študij dramaturgije res dobra izbira. Tudi kar se tiče mojega uredniškega dela. Dramatika te sooči z določenimi omejitvami, dialogi so le polovica drame, nekakšno izhodišče, vse drugo nastane ob uprizoritvi. Med nastajanjem predstave pa je treba marsikaj črtati, ker se izkaže, da ni potrebno ali da je celo moteče. Pri pisanju proze se je, vsaj v začetnih verzijah, težko izogniti preobloženosti in ponavljanju. Zato je dobro, če veš, kje potegniti črte, ko se lotiš 'urejanja' besedila. *Izginjevalec čarovnic* je bil moj prvenec, napisan v času študija, ko sem prebrala ogromno dram. Dobri dialogi so me vedno očarali. Poleg tega je bila med prvimi ravno drama *Čakajoč na Godota* tista, katere absurdnost me je tako navdušila, da so čudaške prigode postale rdeča nit mojega pisanja.

Jana Bauer (foto: Tihomir Pinter)

Je podobnost z Zvezdico zaspanko hotena, naključna? Groznilca je kaznovana kot zvezdica zaspanka in mora s

čajnikom v Hudo hosto, ker je razbila čajno skodelico svoje prababice.

Na *Zvezdico zaspanko* sicer nisem pomislila, sta pa junakinji v obeh primerih res kaznovani. Kazen je pri obeh vzgojna, v *Groznilci* celo za prababico, ki o dobri vzgoji ne ve toliko kot boter Mesec, kake posebne topline pa tudi ne premore in je za to, da so groznilce nevzgojene ter podivjane, najbrž kriva kar sama.

Vaši personificirani živalski junaki so avtentični, duhoviti, sveži. Ni vam bilo lahko ohranjati vso to prepričljivost in prepoznavnost ob vseh številnih »iztrošenih« živalskih junakih mladinske književnosti.

Gabriel Zaid, izjemni raziskovalec branja, pravi, da edinstvenost vsakega bralca izhaja iz posebne narave njegove osebne knjižnice. Podobno bi lahko trdili za pisatelja. So knjige, ki jih lahko prebiram vedno znova. V njih je mogoče najti množico izvrstnih živalskih likov; prismuknjenih, čudaških, avtentičnih in duhovitih, pa tudi svežih, čeprav se bližajo že skoraj stotemu rojstnemu dnevu. Tak je na primer *Čudežni gibnik* avstralskega klasika Normana Lindsaya, ki smo ga v odličnem prevodu Milana Dekleve dobili šele pred kratkim. Podobno velja za *Strica* angleškega avtorja J. P. Martina. Prav tako ne morem mimo Milnovega *Medvedka Puja* ali fantazijskega sveta Tove Jansson. V zadnjih letih je vrhunsko prismuknjene živalske like mogoče najti v zbirkah Samson & Roberto ali Hanne Kraan. Živalski svet Toona Tellegena preveva zelo duhovit absurd, prav tako *Modrost nilskih konjev* Petra Svetine, potem je tu literarni opus Svetlane Markovič, Anje Štefan ... Sveža, avtentična literatura ne pade z neba; zrasti mora iz naravne podlage, iz literarne tradicije. Svoje like ustvarjam ob relativno dobrem poznavanju drugih, sorodnih, in upam, da jim bodo čim manj podobni. Da bodo čim bolj 'moji'.

Izginjevalca vam je ilustriral brat Alen, groznilco Ježumilo pa Caroline Thaw. Kako ste jo pritegnili h knjigi, lahko poveste kaj več o izvrstni ilustratorki?

Moj brat se je v mlajših letih rad posvečal ilustraciji, ima izvrsten smisel za humor in najbrž bi, če ne bi na koncu prevladala arhitektura, postal zelo dober ilustrator knjig za otroke. Ilustracije Caroline Thaw znajo biti poetične in čudaške, to pa je mešanica, ki je liku groznilce pisana na kožo. Se strinjam, da je izvrstna ilustratorka, in kar težko je verjeti, da je Groznilca njena prva ilustrirana knjiga. Pred tem se je posvečala gledališki scenografiji, za preživetje pa se ukvarja s komercialno ilustracijo. Povezala naju je skupna prijateljica, literarna agentka. Zdaj si groznilce skoraj ne morem predstavljati drugače. Delo s Caroline je bilo zelo intenzivno, najbrž si nisem z nikomer v tako kratkem času izmenjala toliko elektronskih sporočil. Srečali se še nisva; čeprav je po rodu Angležinja, živi in dela v New Yorku. Ko sem ji poslala angleško verzijo teksta, seveda nisem vedela, ali ji bo vsa ta čudaškost sploh všeč. Nemudoma je odgovorila, da je »exactly her cup of tea«. Tako sem bila prisiljena, da tekst izpilim do konca. Drugače bi morda še vedno ležal med datotekami drugih, bolj nujnih stvari.

V slogu filmskega scenarija teče knjiga, razmišljate, da bi po knjigi naredili scenarij?

Na to še nisem pomislila. Najbrž zato, ker se mi ta možnost pri nas ne zdi preveč realna. Morda prej gledališka uprizoritev.

Lik groznilce je nenavaden – »nekaj imajo z vetrovi«, pravi sova v knjigi ... in pipo kadi, tako pravo, s tobakom ... nenavadna kombinacija. Simpatično prikupna, a tudi kolerično razburjena ... Vam je forma fantastične pripovedi bližja kot realizem?

Res je, realizem mi ne leži. Zdi se mi, da je realistično pripoved težje prepričljivo napisati. Fantastična pripoved, s čudaškostjo in absurdnostjo, ki je še dovolj 'realistična', da ni zgolj sama sebi namen, mi je veliko bližja. Pomembna se mi zdi tudi čvrsta zgodba, ki ob koncu vse niti poveže. Namerno iščem nenavadne kombinacije, ki pa so vendarle še mogoče.

Na katerega naslovnika ste se najbolj zanašali s knjigo?

Gabriel Zaid pravi, da so pisanje, objava ali distribucija knjige nekaj takega, kot če bi vtaknili sporočilo v steklenico in jo vrgli v morje. Ne vemo, kje bo končala. A vedno znova se zgodi čudež: knjiga najde svojega bralca, bralec najde svojo knjigo, in avtor si lahko oddahne.

Knjiga je izšla v zbirki Čudaške prigode v založništvu Sodobnosti International. Lahko poveste kaj o credu založbe, o poudarjenem mestu mladinske literature v njej?

Založniški program Sodobnosti, ki je sicer dopolnilna dejavnost osrednje slovenske literarne revije, ima to prednost, da v njem s svojo ustvarjalnostjo in idejami sodelujejo tudi odlični avtorji in vrhunski prevajalci. Ker je založba neprofitno društvo, si ne prizadeva (iz finančnih razlogov) slediti trendom, pač pa se trudi, da bi trende ob pomoči odlične literature ustvarjala. Zato so nastale zbirke, ki s svojimi knjigami zapolnjujejo vrzeli v slovenskem knjižnem prostoru. Zbirka Izmenjave prinaša antologije sodobne kratke proze z različnih koncev sveta in seznanja slovenske bralce z literaturo manj znanih dežel. Horizont je zbirka, ki jo podpira Evropska komisija, v njej najdemo vrhunske evropske avtorje in zelo dobre, nagrajene in v nekaterih primerih kultne romane, ki pa niso komercialne uspešnice. Zbirka Novi mladinski klasiki prinaša odlične

prevode še neprevedene mladinske klasike. To so knjige, ki so po več desetletjih še vedno žive in aktualne, lahko bi rekli nesmrtni. Prava škoda bi bila, če jih ne bi imeli. Čudaške prigode, kot že ime pove, prinašajo izbrano branje za vse, ki imajo radi fantastične pripovedi. Kolikor je finančno mogoče, se Sodobnost zavzema za slovenske mladinske avtorje, za njihovo promocijo doma in po svetu ter za promocijo branja po osnovnih šolah s projektom Naša mala knjižnica, v katerem iz leta v leto sodeluje vse več osnovnih šol. Projekt je zastavljen tako, da je branje za otroke igra in čarovnija. Če branje postane obveza, je eden osnovnih ciljev šolske vzgoje zgrešen.

Imate do mladinske književnosti kako posebno afiniteto? Vas ne obremenjuje njen še vedno malce desetniški status v korpusu celotne slovenske literature?

Res je, moje najljubše knjige je mogoče najti na policah mladinske književnosti. Sicer pa mislim, da ima slovenska literatura, sploh v današnjem času, v celoti nekoliko desetniški status. Če se zdi mladinska književnost nekoliko bolj zastavljena, je razlogov za to kar nekaj. Mladinski pisatelji ne morejo promovirati svojih knjig na literarnih večerih, saj je večina njihove publike takrat že v postelji. Res pa je tudi, da 'pisatelji za odrasle' nimajo toliko nastopov po šolah. In pri številu knjižničnih izposoj so mladinski avtorji prav na vrhu seznama. Poleg tega imamo v Sloveniji organizacije in projekte, ki odlično skrbijo za promocijo mladinske literature. Imamo kar nekaj strokovnjakov na tem področju, pa kritike, ki razumejo posebno naravo književnosti za mlade in jo znajo konstruktivno oceniti. Mislim, da smo lahko s strokovno obravnavo in promocijo mladinske literature pri nas kar zadovoljni. Slovenski mladinski avtorji, ki že leta obiskujejo otroke po šolah, naredijo za širjenje bralne kulture več kot večina tu-

jih knjig, katerih avtorji so nam relativno neznani. Žal je slovenski trg premajhen, prevedenih knjig, povprečnih ali kar zelo slabih, pa je preveč. Brez zadostne državne podpore bomo težko ohranjali kakovostno domačo produkcijo. Če upoštevamo dejstvo, da je izdati slovensko slikanico štiri- do petkrat dražje kot tujo, kjer odkup pravic z ilustracijami vred za založnika ne predstavlja hudega bremena, bi vendarle bilo treba, sploh v času krize in okleščenih sredstev, skrbno razmisliti, kako ohraniti kakovostno produkcijo domačih avtorjev. Seveda s tem ne mislim, da bi zmanjšali število prevedenih del. Toda možnosti za sofinanciranje prevodne literature, še zlasti dobrih avtorjev, je mogoče najti tudi v tujini. Možnosti za sofinanciranje knjig domačih avtorjev pa obstajajo le doma.«

Melita Forstnerič Hajnšek

Večer, sredo, 19. septembra 2012, str. 4

CVETKA BEVC: »ZGODBE PISALE VOŽNJE Z MESTNIM AVTOBUSOM«

Cvetka Bevc je pisateljica. V njeni bibliografski beležki je omenjeno, da je avtorica osmih del za otroke, šestih romanov in treh pesniških zbirk. Njena *Desetka* je bila nominirana tudi za nagrado desetnica, roman *Potovci* pa za kresnika. *Desetka* je izbrana tudi kot knjiga za srednješolce v projektu Rastem s knjigo. Mnogo razlogov za pogovor.

Desetka je mladinski roman. Nekoliko drugačen, saj zgodbo sestavlja deset podzodb, ki se na koncu ujamejo v roman s kolektivnim junakom. Od kod ideja?

Idejo za roman *Desetka* sem dobila med vožnjami mestnega potniškega prometa. Avtobusi so kdaj prazni, včasih polni, neredko pa je na njih veliko mladeži. In – saj veste – mladost je že sama po sebi glasna. Ni mi bilo treba ravno prisluškovati pogovorom, da sem odkrila, kako zelo so problemi današnjih mladostnikov podobni problemom, ki sem jih imela sama ali moji prijatelji v obdobju odrasčanja. Z nekaterimi razlikami, ki jih prinese drugačen čas. Nekoč si se za zmenek s fantom ali punco dogovarjal po hišnem telefonu in ob klicu se ti je najprej oglasil kateri izmed staršev, ki je bil neskončno radoveden. Kakšna mora je bila to! Danes brez SMS-dopisovanja skorajda ne gre. Točkarski sistem, le eden izmed problemov, ki se jih v romanu lotevam, še ni imel take moči nad usodo mladih ljudi. Toda ljubezenske zgodbe v svojih nerodno simpatičnih začetkih so še vedno polne istih skrivnosti. Predvsem pa nisem želela ustvariti zapisa z dvignjenim pedagoškim kazalcem, ampak zgodbo z veliko mero razumevanja in empatije do pubertetnikov. Puberteta je pač čas, ko si začnemo postavljati vprašanja o sebi in svetu, odgovore iščemo do konca življenja. In na koncu lahko upamo, da smo nekatere našli. Glede na to, da se mi vedno znova postavlja cela vrsta vprašanj, sem sama najbrž šele v drugem obdobju pubertete. Ali nekaj temu podobnega.

Je oblika romana pomemben del zgodbe? Vaša struktura romana je namreč dokaj neobičajna – zgodba v zgodbi – vendar še zmeraj jasna in dostopna vsakemu bralcu, povrhu pa še duhovita.

Oblika romana je zagotovo pomemben del zgodbe. Posebnost pri *Desetki* je res ta, da gre za kolektivni roman. Pet fantov in pet deklet tvori klupo, vsak izmed njih se v svoji zgodbi spopada z določenim problemom (drugačnost, družinske za-

gate, alkohol, prvi zmenki, identiteta, kaj želim postati, prijateljstvo), vse skupaj pa se zapleta in razpleta po nenapisanih pravih romaneskne strukture. Vsako zgodbo je mogoče brati tudi samo zase, a z drobnimi stopnjevanji tvorijo enoten dramaturški lok. Pravzaprav sem se kar veliko ukvarjala s samo strukturo romana in načinom pripovedi, kar nekaj poskusov je romalo v koš, dokler se mi ni na koncu razjasnilo, da so izpovedi desetkarjev lahko zapisane kot zgodbe, ki jih po napotilu računalniškega obsedenca Joja desetkarji 'kao' objavijo na facebooku.

Cvetka Bevc (foto: Tit Košir)

So vas dosegli kaki odmevi o romanu? Odmevi o romanu so bili zelo pozitivni, posebno me je prijetno presenetila Nežmahova ocena s petimi zvezdicami v *Mladini*, saj ni pogosto, da se v knjižnih zapisih *Mladine* avtorji lotijo mladinske literature. Največje veselje pa je seveda odmev mladih bralcev. Ker je na podlagi

Desetke nastala tudi predstava kot drammatizirana različica ene izmed zgodb, s katero razveseljujem srednješolce, sem dobila tudi odmeve bralcev, ki jim je *Desetka* konec koncev namenjena. Na eni izmed šol so me po izvedeni predstavi kar zasuli z vprašanji.

In njihov komentar?

Desetka je pa kul!

Kje ste »pobirali« material za pisanje?

Vodilo pri zbiranju materiala je bila moja radovednost. Temeljito sem izprašala nečakinji in otroke svojih prijateljev, ki so podobnih let kot moji junaki, prisluhnila glasbi današnjih mladostnikov (ob nekaterih komadih me je bolela glava, ob kakšni drugi glasbi sem navdušeno zaplesala), poizvedela sem o njihovih zanimanjih in se pričela zavzeto ukvarjati z nekaterimi novodobnimi elektronskimi mediji. Podrobno raziskovanje znakovnega sistema mobilnikov je bilo pravo presenečenje. Spomnila sem se, da sem si v gimnazijskih letih s prijateljico za najino interno dopisovanje izmislila vrsto simbolov in znakov, ki so bili razumljivi samo nama. Nekateri izmed znakov celo spominjajo na tiste, ki jih najdemo v današnjih SMS-sporočilih. Od znamenitega smeška dalje. Sprva mi je bila vsa tista zmešnjava plusov, minusov, zvezdic, številčk, oklepajev, dvopičij in še česa prava španska vas, le počasi sem odkrivala njihovo uporabnost. Na novo pridobljeno znanje sem tudi vključila v besedilo romana, na koncu pa dodala slovar SMS-znakov.

V Desetki – gre za družbo desetih fantov in deklet, rojenih v devetdesetih letih – so pod drobnogledom mladi. Zelo posrečeno ste okarakterizirali posameznike in njihovo okolje in jim dali določene predznake. Na primer: Jups je simpatičen piflar, Kroki sanjavi gej, Roberta grda alpinistka, Fiksi

mimobežni mamilar, Barbi magnetka za fante itd. Ste karakterje načrtovali pred pisanjem ali v času nastajanja romana? So za vas karakterji zadetek v polno? Bi zdaj kaj spremenili?

Karakterje sem delno določila pred pisanjem zgodbe. Vedela sem, da morajo biti različni in prinesiti v dogajanje določeno problematiko. Vsak karakter ima svoje družinsko okolje, neko predzgodovino, zaradi katere je takšen, kot je, vsi pa imajo v sebi željo po druženju. In vedo, da lahko računajo drug na drugega, čeprav so si nekateri med desetkarji bliže kot drugi. Ali kot pravi tračarka Janča: »*Desetka* v takih stvareh štima, lahko sem se zanesla, da se bodo primajali, pa četudi z drugega konca sveta.« Zdelo se mi je pomembno izpostaviti idejo pripadnosti določeni skupini, in to pri generaciji, ki naj bi bila dosti bolj individualistično naravnana kot prejšnje. Kljub vsemu to tudi njim pomeni vrednoto. Čeprav je *Desetka* zabavno branje, je za tem veliko tehtnega razmisleka. Predvsem pa že od začetka nisem imela ideje, da bi pisala svoje mladostne spomine, ampak sodobni roman za današnje odraščajnike. Zato je mogoče tudi nabor junakov poseben. Ne vem, ali bi zdaj kaj spremenila, posamezne zgodbe, ki imajo velikokrat odprti konec, pa me vabijo k nadaljevanju romana.

O kolektivnem junaku govori tudi dr. Igor Saksida, ki je pisec spremne besede. Se strinjate z njegovo označbo? Sicer pa si sploh ne predstavljam, da bi v Desetki bila junaka Jups ali Barbi. Kaj menite?

Kot rečeno, *Desetka* je kolektivni roman, lahko kar pritrdim ugotovitvi dr. Igorja Saksida, gre za zapis o skupini, ki se oblikuje v času srednješolskega šolanja. *Desetka* kot kolektiv je po svoje živ organizem, ima svojo dinamiko, ki je seveda drugačna, kot če bi vzela v precep samo enega junaka in eno zgodbo.

Med pisanjem sem včasih imela občutek, kot da igram šah, napačna poteza v eni zgodbi je lahko povzročila šah-mat pozicijo v kateri izmed naslednjih zgodb in zaustavila dogajanje. Tako pa se prav zaradi skupinske dinamike dogajanje vedno znova poganja naprej po svojstveni logiki, ki je ne bi bilo, če bi šlo za individualnega junaka.

Kakšno mnenje imate o mladinski literaturi in poseganju cenzure vanjo?

Mladinska literatura je zelo pomembno področje ustvarjanja. Mislim, da je bilo pri nas v zadnjih letih storjenega zelo veliko, da si pridobi enakovreden položaj med preostalim pisanjem. Mlada generacija potrebuje svojo literaturo! Cenzura pa ni nikjer zaželena. Smiselne so le pripombe, ki prispevajo h kvalitetnejšemu pisanju. V tem smislu mi je bilo v pomoč zavzeto uredniško delo urednika Gašperja Trohe, ki mi je, če drugega ne, velikokrat postavil vprašanje: »Pa to pri današnjih mulcih še vedno funkcionira?«

Letos je vaše leto: najprej kresnikova nominacija za roman za odrasle, sledila je desetnica, zdaj večernica za mladinsko delo – kako je s časom za pisanje? Opišite svoj pisateljski dan!

Čas, ki ga zapolnim samo s pisanjem, se mi zdi kot podarjeni čas. Samo s pisanjem bi težko preživela, zato so moja druga stalnica padalski projekti, od moderiranja, nastopov in promocij za založbe do organizacijskega dela, filmskih scenarijev in glasbe. Pa še kaj bi se našlo. Za zunanjega opazovalca je pisateljski dan najbrž dolgočasen. Zgodnje vstajanje, nekaj telovadbe in meditacije, kratek sprehod, veliko kave, zavzeto tolčenje po tipkovnici do kosila, zatem še bolj zavzeto tolčenje po tipkovnici do večera. In nazadnje najvažnejše: pogovori z junaki romana v moji glavi, ki mi nestrpno razlagajo, kaj se jim bo naslednji dan zgodilo. Prava zabava, vam povem, edini

davek za njo je (kot se za dobro zabavo spodobi), da ti klepeti včasih trajajo do poznih nočnih ur in odnesejo dobršen dela spanca. A kdo bi se potem že navsezgodaj mogel upreti klicu kakšne zavzete Roberte, ki me opominja: »Ampak mislim, da v moji zgodbi še nekaj manjka.« In se znova in znova navsezgodaj ubogljivo spravim na delo.

Zdenko Kodrič

Večer, sreda, 19. septembra 2012, str. 5

NELI KODRIČ FILIPIĆ »KO JE BREZ KAZNI ISKRENO IN POPOLNOMA ODPUŠČENO«

Neli Kodrič Filipić (foto: Robert Balen)

Pred sedmimi leti ste bili že nominirana za večernico s knjigo Na drugi strani, v njej ste izrisali kulturno razdaljo med otroki danes in njihovimi prastarši – partizani. V nenavadni,

v vseh pogledih posebni slikanici Ali te lahko objamem močno? ponovno preizprašujete odnose, zaupanje. Ta tematika očitno temeljno zaznamuje vaše delo.

Tako je. Oblikujemo se skozi povezovanje z drugimi. To je eden osnovnih pogojev za zadovoljivo človeško bivanje, ki se začne z odnosom novorojenega otroka in matere ter se razvija vse življenje. Ni čudno, da je ena največjih kazni prav zapor v samici – torej odvzem možnosti, da bi se povezovali. Tudi v vsakdanjem življenju ljudje pogosto kaznujejo tako, da zamrznejo kak odnos. Iz povezovanja z drugimi ljudmi nastane obširna paleta medčloveških odnosov, ki tvorijo naše vsakdanje zgodbe ter se zrcalijo v umetnosti in kulturi nasploh. Glede zaupanja pa – ne vem, ali gre v moji zgodbi za zaupanje, morda bolj za upanje. Upanje, da bi se kaj spremenilo. Če pogledate skozi okno (kateregakoli medija) v svet, deluje vse skupaj precej brezupno, ali ne? In ljudje postajamo apatični, ne borimo se za dobro, sprejemamo to, da je naša civilizacija ena najbolj nehumanih doslej. Morda pa moramo doseči dno, da bi se prebudili.

Objem kot »protiukrep« za neprijazna, nečloveška ravnanja v svetopisemskem slogu – s kruhom nad kamen – je zanimiv in očitno aktualen bolj in bolj. V Mariboru imamo v okviru EPK celo znake na trgih in ulicah, ki vabijo k objemu. Odgovor na brezbržnost realnosti?

Če je to svetopisemski slog, potem kljub temu da je ena najbolj branih knjig, Sveto pismo očitno v dveh tisočletjih ni imelo prevelikega vpliva na človeštvo, saj je njegova zgodovina zgodba o krvavem nasilju, vojnah, borbah za moč, grabljenju bogastva, tlačenju šibkih, zanikovanju enakopravnosti, neizmerno krutem kaznovanju in še bi lahko naštevala. V senci teh (danes jih nadomeščajo medij-

ske zgodbe) se pojavljajo tudi poročila o dobroti, odpuščanju, nesebični ljubezni. A teh je malo in ljudje se, vajeni le surove človeške narave, pogosto nanje odzovejo s posmehom. Tako nekoga, ki se ne zna braniti pred zlom in vrača z dobrim, kvečjemu označijo kot bebeca ali pa je zanje žrtev – in žrtve niso nikoli junaki, s katerimi se radi poistovetimo. Junak v resničnem svetu ni tisti, ki vse izgubi in trpi, čeprav ga pomilujemo in si morda celo ob njem z dobredelnostjo izpiramo svojo slabo vest, temveč ta, ki si prigrabi čim več vsega in preživi. Junak moje zgodbe ima vse, kar bi ga lahko opredelilo kot žrtev. Je tujec, nima ničesar razen psa, s katerim si deli še ubogo malico, zanemarjen je in o njem nihče nič ne ve (takemu pa je lažje kaj slabega storiti). Vendar pa ima v sebi nekaj karizmatičnega, kar izraža s pogledom. Skrivnosten je in zato izmuzljiv. V nas skrivnost zbujajo občutek, da nečesa ne obvladujemo, zato ob srečanju s skrivnostjo postanemo negotovi. Ta tujec se torej niti najmanj ne počuti kot žrtev. Ljudi spozna z nečim, česar prej niso poznali – z iskrenim odpuščanjem. Iskreno odpuščanje lahko ima na grešnika transformacijski učinek. Zakaj? Če sem slab in sem kaznovan za vse, kar slabega naredim, lahko to postane igra z jasnimi pravili, ki se lahko ponavlja v nedogled. Kaj pa, če mi je brez kazni iskreno in popolnoma odpuščeno? Govorim o odpuščanju, ki je tako popolno, da kasneje ne prenese niti spomina na slabo dejanje. To je izkušnja, ki lahko človeka korenito spremeni.

Čeprav bi lahko s tako tematiko hitro zdrsnili v new age patetiko, vam z izjemno racionalnim slogom uspeva preiti v subtilni diskurz. Tudi didaktičnosti ste se vseskozi uspešno upirali.

Pripovedujem o povsem vsakdanjem dogodku, ki v zgodbi sami ne potrebuje dodatnega pojasnjevanja. Dogodek je pač tak, kot je – vsak dan smo mu lahko

priča. Na ulici, doma, v službi, kjerkoli. Gre za šikaniranje. Zgodbo na koncu namenoma puščam odprto za razmislek, čeprav na prvi pogled ni tako videti, saj so namreč od takrat naprej v tem mestu delili le objeme – torej srečen konec. Površen bralec bi ji zato morda lahko očital namigovanje na permisivno vzgojo, v kateri je vse dovoljeno in se vse dopušča (navidezno odpušča), ali pa bi prehitro sprejel možnost, da vsesplošno objemanje zares lahko reši problem družbeno nesprejemljivega vedenja. Kdo drug pa bi lahko v njej opazil tudi zelo razširjeno človeško lastnost – namreč da ljudje radi ponavljamo, kar vidimo, ne da bi to razumeli. Dajati objeme vseprek lahko hitro postane samo še en ritual, izpraznjen, kot so vsi ostali. In potem so na eni strani poredneži, na drugi pa tisti, ki namesto kazni dajejo objeme. Seveda pa lahko razmislimo o obojem in se vprašamo, zakaj sta v naši družbi potrebna tako nasilje kot kazen. Kaj nam to dvojje govori o nas samih. In ali obstaja alternativa ter kakšna je ta. Zdi se mi, da mora biti odgovor na to zelo oseben, da ga mora najprej najti vsak sam v sebi, kajti do drugačne paradigme ne moremo priti samo z zakoni podprtega kodeksa obnašanja. Ta princip je na celi črti pogrnil. To je princip, ki ga podpirajo opazovalci v moji zgodbi. Po eni strani uživajo v vsakdanjem spektaklu nasilja, po drugi strani podpirajo kaznovanje, ki je prav tako nasilje. Skrivnostni tujec bi morda o tem lahko kaj povedal, a je storil svoje in odšel. In mislim, da je tako prav, saj je do našega srečanja s 'Tujcem' pot povsem osebna.

V časih ksenofobije, homofobije, vseh fobij torej, ste v dečku, ki spotakne tujca in se na koncu boji kazni, a dobi – objem, verjetno poosebili vso patološko današnjost. Komu ste predvsem namenili slikanico, ki zagotovo ni namenjena najmlajšim?

Ko sem zgodbo pisala, nisem prav nič razmišljala o tem, komu jo bom namenila. Nastala je zelo hitro, kot spontan izliv navdiha. Seveda pa sem jo takoj zatem v duhu zagledala kot bogato ilustrirano slikanico. Zakaj? Ker slike bolj neposredno kot besede nagovarjajo gledalca (kar žal zelo dobro razume oglaševanje). Zato je to dvojje lahko zares udarna kombinacija za mladega bralca. Odrasli smo branje pravljic zase žal skoraj povsem opustili, kar je velika škoda. Naše pravljice so romani, ki pa so običajno s simbolnim zelo slabo opremljeni, naše slikanice pa prodajni katalogi. Knjižni trg za odrasle bralce in otroke je strogo ločen. Na policah z romani boste zaman iskali pravljico oziroma slikanico. Tisti odrasli, ki se s svojimi otroki ali pa zaradi lastne radovednosti vračamo k 'otroški' literaturi, pa smo, lahko rečem, bogato nagrajeni. Zame je branje pravljic pravi užitek. Pravljico je tudi – vsaj zame – težje napisati kot roman in prav gotovo sta moji dve slikanici, ki sta izšli pri založbi Mladinska knjiga, glede razumevanja bolj namenjeni odraslim kot otrokom. Torej tistim, ki svojim otrokom berejo – le na tak način jih namreč 'otroške' knjige lahko dosežejo. In kot avtorica bi se zares razveselila, če bi bila moja zgodba predmet razmisleka in pogovora med odraslimi. Čeprav sporočilo zgodbe *Ali te lahko objamem močno?* otroci pravzaprav odlično razumejo. Ti še vedo, da si bolj kot kaznovanja želijo iskrenega razumevanja za njihove resnične potrebe – in kaj je to drugega kot ljubezen.

Damijan Stepančič je pomemben soustvarjalec dela, kako sta sodelovala, že med nastankom?

Z Damijanom se pozna in dobro sodelujeva že nekaj let. Po pogovoru z urednikom, ko je bilo besedilo pripravljeno, sva se zato odločila zanj. In Damijan je zares z navdušenjem sprejel delo, kar se vidi na izdelku. Njegova arhitektura, mestni

prostor, prav otipljivo izraža osamljenost. Našo osamljenost v tem svetu.

Po zgodbah o Svitu in Titi ste šli v »abstraktnejše« vode, še vedno pa vam je blizu psihologija, pri prejšnjih delih ste sodelovali celo s terapevtko psihologinjo, pri junakinji Titi s socialno pedagoginjo.

Pri pisanju si običajno kaj izmislimo, zgodbe niso resnične, vendar pa mora biti okvir, v katero zgodbo postavimo, realen. S tem okvirom dobi izmišljena zgodba balast; potrebno težo resničnosti, brez katere ne bi vzdržala testa prepričljivosti. Pri iskanju tega okvira (recimo, da je to pogovor s terapevtom) se lahko naslanjaš na lastne izkušnje, če jih imaš. Če jih nimaš, pa poižveš, kako to poteka. Torej ne gre toliko za sodelovanje kot za iskanje informacij. Mislim, da to pri svojem delu uporablja vsak ustvarjalec. Česar ne veš, vprašaš. Poiščeš informacije, ki so ti v oporo. Pravkar zaključujem mladinski roman, ki govori o bivanju v varni hiši in se dotika tudi ločevanja ter postopkov, ki potekajo pri različnih organih. Lastnih izkušenj o tem nimam, torej se je nujno pogovoriti z nekom, ki jih ima. S strokovnjaki in z osebami, ki so to izkusile. V tem primeru mi je bivša uporabnica varne hiše zaupala svojo lastno, pretresljivo in lepo zgodbo, ki pa je njena in bo njena tudi ostala. To, kar moja neresnična zgodba potrebuje, je pogled od znotraj, ki sem ga s pogovorom dobila. Kako naj bi sicer vedela, kako je živeti v varni hiši?

Korak v arhetipskost v »objemu« ima še kako posebno sporočilo, mislim na vašo osebno poetiko? Kvalitetna mladinska literatura nagovarja mladega in odraslega bralca, kajne?

V vzhodnjaškem mysticismu, ki mi je zelo pri srcu, imata objem in poljub izredno močno simbolno vrednost. Medtem ko poljub predstavlja združitev, ki izniči dualnost, je objem nekakšen predpogoj za to. Z objemom nekoga sprejmeš v svoj fizični prostor, v svoje psihološko polje, ga udomačiš. Objem je objuba poljuba, ki bo prišel kasneje kot vrhunec intimnosti in hkrati konec ločenosti. V prevodu čudovite knjige *Ljubezenske pesmi Boga*, za katero upam, da bo našla pot k slovenskemu založniku, se Sv. Katarina iz Siene tako izrazi (skozi prepešnitev D. Ladinskega): »Moč, ki je ustvarila nepredstavljljive lepote in nepredstavljljive grozote, ima zavetje v nas in bo sledila našim ukazom. Moč v rokah slabotnih povzroča trpljenje in ločuje ljudi. Kdor je doživel lepoto, poskuša premagati njihove predsodke in skuša vse pripeljati v Njen objem, kajti nič nima večjega smisla, kot biti tam z Njim.« Torej lahko poenostavimo, da ko objameš lepoto (jo spustiš k sebi, jo priznaš), nisi daleč od boga. Tega sicer lahko zanikamo, po resnični lepoti pa vsi hrepenimo. Biti v ljubečem objemu pa je tudi nekaj zares zelo lepega.

Melita Forstnerič Hajnšek

Večer, sredo, 19. septembra 2012, str. 6

IBBY NOVICE

MEDNARODNI DAN KNJIG ZA OTROKE 2012

Mednarodna zveza za mladinsko književnost je na pobudo nemške pisateljice Jelle Lepman 2. april, rojstni dan Hansa Christiana Andersena, razglasila za mednarodni dan knjig za otroke. Od leta 1967 ga praznujejo vse članice te ugledne mednarodne organizacije. Vsako leto v tem času obkroži svet poslanica s posebnim sporočilom, ki ga pripravi ena od nacionalnih sekcij IBBY.

Poslanico ob letošnjem Mednarodnem dnevu knjig za otroke je pripravila **Mehiška sekcija IBBY**. Besedilo je napisal **Francisco Hinojosa**, plakat je narisal **Juan Gedovius**.

Nekoč je živela zgodba, ki so jo pripovedovali po vsem svetu

Nekoč je živela zgodba, ki so jo pripovedovali po vsem svetu. Pravzaprav zgodba ni bila le ena, ampak jih je bilo več in svetu so začele pripovedovati o neubogljivih deklicah in skušnjavskih volkovih, o steklenih čevljičkih in zaljubljenih kraljevičih, o pametnih mačkah in majhnih kositrnih vojakih, o prijaznih velikanih in tovarnah čokolade. Svet so napolnile z besedami, pametjo in izjemnimi liki. Vabile so k smehu, k čudenju, k sobivanju. Osmislile so svet. In te zgodbe se vse odtlej množijo in nam tisoč in enkrat pripovedujejo: »Nekoč je živela zgodba, ki so jo pripovedovali po vsem svetu ...« Kadar zgodbe beremo, pripovedujemo ali poslušamo, urimo svojo domišljijo, skorajda kakor da bi jo vzdrževali z vajo. Nekega dne se bo katera od teh zgodb zagotovo vrnila v naše življenje in nam prinesla ustvarjalno rešitev za težavo, ki nam bo stala na poti. Z glasnim branjem, pripovedovanjem ali poslušanjem zgodb nadaljujemo tudi

prastari obred, ki je igral temeljno vlogo v civilizacijski zgodovini: ustvarjal je družbo. Te zgodbe združujejo različne kulture, pretekle čase in generacije, da bi nam pripovedovale o enakosti – da smo vsi enaki: Japonci, Nemci in Mehičani; tisti iz sedemnajstega stoletja in današnji ljudje, ki beremo zgodbe na medmrežju; stari starši, starši in otroci. Zgodbe izpolnjujejo vse ljudi na enak način, ker smo – kljub ogromnim razlikam – globoko v sebi vsi junaki teh zgodb. Zgodbe so drugačne od živih organizmov, ki se rojevajo, razmnožujejo in umirajo – zgodbe prekipevajo od plodnosti in so lahko tudi nesmrtni. Zlasti tiste ljudske, ki jih je ob pripovedovanju in ponovnem zapisovanju mogoče prilagajati danim okoliščinam in razmeram. In na tak način postajamo njihovi soustvarjalci.

In nekoč je bila dežela, polna bajk, zgodb in legend, ki so se več stoletij prenašale z ustnim izročilom, pripovedovale zamisli o stvarjenju, pripovedovale o

preteklosti, ponujale kulturno bogastvo, razvemale radovednost in vabile nasmeje na obraze. V tej deželi so le redki imeli dostop do knjig. A to se je že začelo spreminjati. Danes zgodbe že dosežejo tudi najoddaljeneše kotičke moje domovine, Mehike. In ko najdejo bralce, udeležujejo svojo vlogo pri oblikovanju družbe, družine in posameznikov, ki bodo zato lažje našli srečo.

(Prevod: Jana Ambrožič)

Francisco Hinojosa se je leta 1954 rodil v Ciudad de Mexico. Na Državni avtonomni univerzi Mehike je študiral španščino in književnost. Izdal je blizu štirideset knjig s pesmimi, novelami, potopisi, novinarskimi članki, eseji in zgodbami za mlade. Za otroke je najprej napisal zgodovinski roman *A golpe de calce-tin* (Peš), nato pa še: *La peor señora del mundo* (Najslabša gospa na svetu), *Anibal y Melquiades* (Anibal in Melquiades) in *Amadis de Anis* (Anise Amadis). V njih prevladujeta predvsem humor in nesmiselnost. Hinojosa spada med najplodnejše in najuspešnejše pisatelje za otroke in mladino, saj se je sposoben vživeti vanje in jih razumeti. Zahvaljujoč svoji prilagodljivi okretnosti Hinojosu uspe nagovarjati bralce vseh starosti. V večini njegovih knjig najdemo humor, za katerega pravi, da se mu ne zmore in noče izogniti, saj mu omogoča zelo drugačen odnos do sveta. Nekatere njegove zgodbe so bile prevedene v več jezikov, zanje pa je dobil tudi številne nagrade.

Juan Gedovius se je rodil v Ciudad de Mexico. Je pripovedovalec, ilustrator in neukrotljiv nočni ptič ter lovec na morske zmaje. Od mladih nog ga spremljajo čopiči, barve in vsi mogoči drugi pripomočki, ki mu omogočajo na

papir ujeti podobe vseh prebivalcev njegovih sanj. Že zgodaj je ugotovil, da so prav knjige tiste, ki najbolje znajo približati domišljajske drobce tistim, ki so se željni potopiti vanje. V njegovih zgodbah – med njimi so: *Trucas* (Trucas), *El Tintodonte (un domingo sin desayuno)* (Tintodonte. Nedelja brez zajtrka), *Morado al cubo* (Škrlatna kocka) in *Ribit* (Ribit) – srečamo prijetna bitja, ki se zahvaljujoč Gedoviusovi nadarjenosti in duhovitosti vedno znova znajdejo v hudo smešnih položajih. Pohvali se lahko z več kot šestdesetimi objavami svojih del, številnimi razstavami doma in v tujini, mednarodnimi nagradami, risankami, ovitki za zgoščenke, posterji in drugimi grafičnimi upodobitvami.

Mehiška sekcija IBBY: <http://www.ibbymexico.org.mx>

PREKO MEJA: PREVODI IN SELITVE

33. kongres Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY)
London, 23.–26. avgust 2012, <http://www.ibbycongress2012.org/>

London, letos ves obsijan z žarom kraljičinega jubileja in prežet s športnim duhom, je malo po zaključku olimpijskih

iger in tik pred začetkom paraolimpijskih gostil tudi bienalni mednarodni kongres IBBY. Organizirala ga je Sekcija IBBY

Velike Britanije v sodelovanju z Mednarodno zvezo za mladinsko književnost (IBBY), s finančno podporo Ministrstva za kulturo Velike Britanije in s pomočjo številnih sponzorjev.

Že naslov srečanja *Crossing Boundaries: Translations and Migrations* (Preko meja: prevodi in selitve) je napovedoval, da bo v Londonu posebna pozornost posvečena tistim, ki se selijo preko takih in drugačnih meja – pa najsi bodo to knjige, ki si v prevodu najdejo nove kroge bralcev, ali pa ljudje, ki si iz različnih razlogov poiščejo dom v novem, povsem drugačnem kulturnem okolju. Napoved vsebine je še (dobesedno) slikovito podprl uradni plakat kongresa, ki ga je ustvaril **Anthony Browne**, ilustrator lavreat: šimpanz Willy, naš dobri znanec iz slikanic, v jati knjig leti nad znamenitostmi z vseh celin sveta – naravnost v naš objem.

O premikanju različnih meja so udeležencem prvi spregovorili prav lavreati mladinske književnosti: **Michael Morpurgo** si je med prvimi prizadeval, da bi tudi pisci za otroke dobili zasluženo častno mesto med velikani književnosti. **Anthony Browne** premika meje med besednim in nebesednim in ustvarja slikanice, ki ob vsakem ponovnem branju

prinesejo nova sporočila. **Julia Donaldson** se giblje med pisano besedo in dramsko igro, še posebej pa se v uradnem letu svojega poslanstva trudi, da bi dosegla mlade bralce, ki imajo težave s sluhom.

O svojem življenju in ustvarjanju v večkulturnem svetu so prepolni dvorani pripovedovali ilustratorji **Shaun Tan**, Avstralec malezijskih korenin, **Kitty Crowther**, Belgijka z britanskim očetom in švedsko materjo, **Shirin Adl**, Iranka, ki že dolga leta živi in ustvarja v Veliki Britaniji, ter Kitajec **Chen Jiang Hong**, ki dela v Franciji. Ko je občinstvo na platu občudovalo ilustracije, ki so pripovedovale o daljnih, eksotičnih deželah, se je verjetno marsikomu utrnila misel, da je le pristni glas pripadnika neke kulture upravičen, da spregovori o svoji kulturi. Le Iranka zmore tako občuteno ilustrirati staro perzijsko zgodbo! A kmalu smo bili priča popolnoma drugačnemu pogledu na ustvarjanje in pisateljsko svobodo. Živahna triperesna deteljica pisateljic, sestavljena iz **Jamile Gavin** (Indija, Anglija), **Elizabeth Laird** (Škotinja, rojena na Novi Zelandiji) in **Beverley Naidoo** iz Južnoafriške republike, se je pri svojih predstavitvah prevajanja in zapisovanja ljudskih pravljic odločno postavila v bran pravici, da pisatelj s pomočjo pisanja vstopi v življenje nekoga drugega in v tujo kulturo ter s tem postane njen glasnik – pa čeprav sam morda ne sodi vanjo. Spet drugačen pogled na večno vprašanje avtentičnosti glasu je ponudila **Patsy Aldana**, kanadska založnica, ki je bila v letih 2006–2010 predsednica Mednarodne zveze za mladinsko književnost IBBY. Pripovedovala je o lastnih izkušnjah v različnih projektih, o pogovorih s predstavniki različnih etničnih manjšin, kritikah in pohvalah.

Emer O'Sullivan (Leuphana Universität Lüneburg) se je v svojem plenarnem predavanju ustavila ob vprašanjih, čemu, kako in v kakšnih okoliščinah sploh prevajamo mladinsko književnost. Ob

zgledeh je prikazala, kako naključna so včasih pota besedil v tuje jezike, kako se sporočila ob asimetrični komunikaciji med avtorjem in prevajalcem včasih popolnoma spremenijo, spregovorila je o tistih, ki največ svojih besedil ponudijo svetu, prevedejo pa jih malo (Velika Britanija in ZDA) in tistih, ki topla sprejmejo prevodno literaturo (npr. Skandinavci).

Po predstavitvi teorije je bilo zanimivo poslušati pogovor med Belgijcem **Bartom Moeyaertom** in Britancem **Aidanom Chambersom**. Ima pisatelj Moeyaert, ki je sicer tudi sam prevajalec, poseben odnos do prevodov svojih knjig v tuje jezike? Nedvomno ga moti, če ugotovi, da so prevajalci iz neznanega razloga izpustili dele izvirnega besedila. Chambers je spregovoril o nastajanju novega besedila in o tem, kako v njem samem zaživi glavni junak ali junakinja. Bo prevajalec lahko dihal s to osebo tako, kot je dihal avtor? Se prevajalec sploh lahko brez pomoči pretolče skozi dele besedila, kjer je pisatelj uporabil težko razumljivi kod?

Drzen za izvajalca in obenem izredno zanimiv za občinstvo je bil prevajalski »dvoboj« – soočenje dveh mladih, a že priznanih britanskih prevajalcev. Ob soočanju svojih prevodov odlomka sodobnega španskega romana sta **Daniel Hahn** in **Rosalind Harvey** utemeljevala svoje odločitve in poslušalcem dala zanimiv vpogled v razmišljanje in logiko prevajalca.

Udeleženci kongresa so lahko zaužili še krepek zalogaj literature v živo: **Michael Rosen** nam je s svojimi pesmimi in duhovitim sprotnim komentarjem približal življenje svoje družine v medvojnem in povojnem Londonu, živahni in provokativni **Lemn Sissay** je spregovoril o svojem iskanju korenin, s pomočjo angleških prevodov so nam pravljice pripovedovali **Michael Harvey** (valižansko), **Sonia Nimr** (arabsko) in **Dashdondog**

Jamba (mongolsko). Imenitna je bila predstavitev baskovske otroške literature, ki sta jo spremljala pesem in ustvarjanje ilustracij pred očmi občinstva.

Med drugim smo se udeležili tudi zanimivih **predstavitev projektov** z različnih koncev sveta: obeležnja dvajsetletnice projekta Bookstart, predstavitev projekta Eurotoolbox 2012, zbirke knjig v francoščini, nemščini, portugalščini in španščini, ki so jo sestavili specialni knjižničarji v teh deželah, prisluhnili pa smo tudi osebni in resnično ganljivi pripovedi o knjižnih oz. bralnih projektih, ki potekajo na Japonskem in po katastrofalnem potresu in cunamiju tamkajšnjemu prebivalstvu prinašajo upanje in novo življenje.

Tudi na **profesionalnih srečanjih** za pisatelje, ilustratorje, urednike, založnike, raziskovalce, knjižničarje, kritike, pravljničarje, promotorje mladinske književnosti in branja smo pozornost namenjali raznovrstnim področjem, kot so npr. ustvarjanje in izdajanje knjig, raziskovanje mladinske književnosti ter promoviranje knjig tako v šolski knjižnici kot v širši skupnosti.

Med plenarna predavanja, poročila o projektih in nastope umetnikov so bile vpete predstavitev strokovnega dela z vseh koncev sveta. V paralelnih sekcijah so bili predstavljeni referati na temo prevajanja oz. medkulturnega posredovanja, o priredbah književnih besedil za druge medije, tehnologije in druge žanre, o nacionalni identiteti, globalizaciji in različnih uspešnih projektih. Udeleženci kongresa so si vse dni lahko ogledali tudi razstavo posterjev in prisluhnili predstavitev le-teh. Med predavatelji so bili številni znani ustvarjalci z vsega sveta, pisatelji in ilustratorji (npr. ilustratorka Frané Lessac, ambasadorica otroške literature za zahodno Avstralijo). V strokovnem delu kongresa je z referati ali plakati aktivno sodelovalo tudi **deset udeležencev iz Slovenije**.

Referate so predstavili:

- **Andrej Jalen**, sinolog in knjižničar v Knjižnici A. T. Linhartaradovljica: *Predstavitev kitajske kulture slovenskim otrokom z ustvarjalnimi delavnicami in prevedena kitajska mladinska literatura*
- **mag. Tilka Jamnik**, predsednica Slovenske sekcije IBBY: *Najboljša slovenska mladinska književnost v zadnjih 20 letih – v času Slovenske sekcije IBBY*
- **dr. Aksinja Kermauner**, profesorica na Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani in na Pedagoški fakulteti v Kopru: *Je literatura za vidno ovirane otroke »manjšinska« literatura?*
- **Božena Kolman Finžgar**, direktorica, in **Silva Kos**, bibliotekarka, obe iz Knjižnice A. T. Linhartaradovljica: *Bralci s posebnimi potrebami v rejniških družinah in šolski specialisti za otroke z učnimi težavami in invalide*
- **dr. Darja Mazi-Leskovar**, izredna profesorica za angleški jezik in ameriško književnost, FERi, Univerza v

Mariboru: *Otroška literatura in prevajanje: primer slovenske slikanice*

- **dr. Veronika Rot Gabrovec**, lektorica na Oddelku za anglistiko in amerikanistiko Filozofske fakultete v Ljubljani: *Skrivnostni primer trola v Ljubljani*

Posterje pa so predstavili:

- **Maša Oliver**, bibliotekarka v NUK-u in predsednica Sekcije za mladinsko knjižničarstvo ZBDS: *Izdajateljski vidik slovenske urednice Kristine Brenkove: primer prodora majhnega naroda v večkulturni evropski prostor*
- **Simona Mahovič**, učiteljica na OŠ Zalog: *Moderni koncept otroka in otroštva v mladinski poeziji 20. stoletja*
- **Ivanka Učakar**, nekdanja knjižničarka in predsednica Sekcije za šolske knjižnice ZBDS, zdaj pripovedovalka pravljic: *Iskanje identitete: Lukec in njegov škorec ter Lepa Vida*

Ponosni smo na tako številno delegacijo in vsem iskreno hvaležni za sode-

Slovenski udeleženci

lovanje. Žal Slovenska sekcija IBBY ni zmogla nikomur niti delno kriti stroškov udeležbe na kongresu. S sredstvi, ki smo jih prejeli od JAK-a, smo namreč lahko plačali le mednarodno članarino in pristojbine za candidature za Andersenovo nagrado in IBBY častne liste.

V počastitev kongresa je izšla **posebna publikacija** z naslovom *We're All From The Same Big Land* (*Vsi smo z istega velikega sveta*). Nacionalne sekcije smo bile povabljene, da pošljemo krajša besedila ali odlomke na temo kongresa. Slovenska sekcija je predlagala pesem Toneta Pavčka z naslovom *Vsi naši otroci/All Our Children*, ki je sicer že bila objavljena v prvi lanskoletni številki revije *Bookbird* (januar 2011), in uvodni odlomek iz knjige *Kebarie* Janje Vidmar z opisom, kako je Kebarie postala Kedi, bralka. V publikaciji je objavljen slednji.

Kongres so dopolnjevale knjižne razstave, udeležencem pa so bili na voljo organizirani strokovni ogledi Britanske knjižnice, sprehod po poteh Barriejevega *Petra Pana* in različne pokongresne ekskurzije z literarno vsebino. Seveda je v sklopu kongresa potekala tudi **generalna skupščina** Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY), ki danes združuje 77 nacionalnih sekcij, s sedežem v Baslu. Dosedanjemu predsedniku IBBY, Ahmadu Redzi Ahmadu Khairuddinu iz Malezije, so predstavniki nacionalnih sekcij podelili ponoven mandat za dve leti. Več o kongresu in naši udeležbi na njem je možno najti tudi na domači strani Slovenske sekcije IBBY (www.ibby.si).

Strokovna srečanja, kot je bil 33. kongres Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY), udeležence nedvomno napolnijo z energijo, ponudijo zamisli in opremijo z novimi znanstvi, tako da si tudi ljubitelji mladinske književnosti lahko prav po olimpijsko želimo *više, hitreje, močnejše*, vse do novih zmag – ker si otroci vsega sveta to zaslužijo.

Na kongresu podeljena bienalna IBBY priznanja in nagrade

Za IBBY častne liste (IBBY Honour List) so nacionalne sekcije iz 58 držav tokrat poslale 169 nominacij za knjige (v 44 različnih jezikih!) 65 avtorjev, 54 ilustratorjev in 50 prevajalcev.

Knjige ustvarjalcev v vseh treh kategorijah so predstavljene z anotacijami v katalogu. Posamezna sekcija pošlje po 7 izvodov vsake nominirane knjige, ki v potujoči razstavi obidejo svet, so uvrščene v Mednarodno mladinsko knjižnico v Münchnu in še drugače pridejo do bralcev na vseh koncih sveta.

IBBY častne liste so prejeli tudi **slovenski ustvarjalci mladinske književnosti**:

- ilustrator **Danijel Demšar** za ilustracije pesniške zbirke *Roža v srcu* Bine Štampe Žmavc (Mladinska knjiga, 2010). Demšar se je podelitve na kongresu v Londonu tudi osebno udeležil.

To je zbirka subtilnih pesmic in kot pajčevina krhkih podob o sanjah, srcu, o rožah in metuljih, o zvezdah in luni, o snežinkah ..., je za tihe sanjalce, ki ljubijo prispedobe iz tiste pravljичno lepe narave, kamor še ni uspel vdreti hrupni svet sodobnih ulic. Le redko se besede in liki tako samoumevno zlijejo v eno samo pripoved, kot v tej knjižici. Pesnica Bina Štampe Žmavc in slikar Danijel Demšar sta skupaj že v preteklosti ustvarila sijajne umetnine, a ta zadnja je nekaj posebnega. Na videz tako preprosta, saj so verzi in risbe v njih nežne in minimalistične, kakor da bi jih ustvarjali le božajoči dotiki pisala ali risala. A vendar se v njih plast za plastjo razkriva osupljivo bogat svet sanjskih pokrajin, potopljenih v mehkobni mrak zvezdne noči, ki daje domovanje značilnim Demšarjevim subtilnim figuram, ustvarjenim s črtno risbo in transparentno paletto barv.

– pisateljica **Bina Štampe Žmavc** za knjigo *Cesar in roža* (Miš, 2009)

Pomemben segment ustvarjanja Bine Štampe Žmavc je dosledna etična izpeljava literarnih motivov in tem. To velja tudi za zbirko devetih pravljic z naslovom *Cesar in roža*, ki imajo izhodišče v že znanih pravljicah (na primer *O žabi in princu* v pravljici *Žabji kralj* bratov Grimm, *O princu, ki so ga ustvarile sanje* v pravljici iz zbirke *Tisoč in ena noč* ...), a so Bine pravljice povsem drugačne. Čeprav v pravljicah nastopajo kraljične, kraljeviči in drugi klasični liki, ob njih avtorica vpleta sodobno predmetno

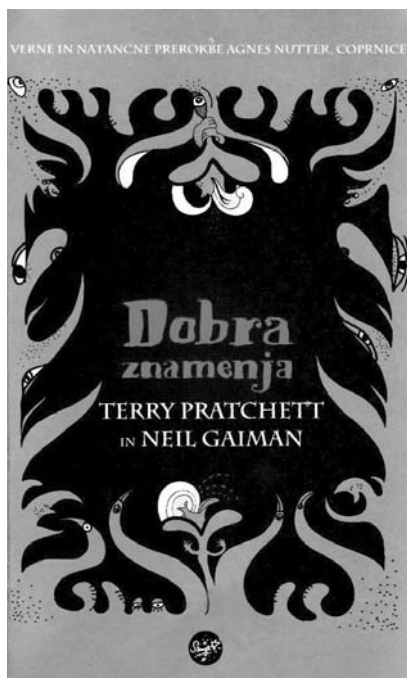

stvarnost in medčloveške odnose. Na tematsko-motivni ravni se avtorica dotika najpomembnejših vprašanj človeškega bivanja, kar je že od nekdaj tudi temelj pravljичnega izročila. Besedila so bravurozno poetična tudi v jezikovnem pogledu, saj čarnost njene pisave bralca očara, in zato je zbirka tako pravljичno prepričljiva.

– prevajalec **Boštjan Gorenc – Pižama** za knjigo Terry Pratchett and Neil Gaiman, *Dobra znamenja* (Sanje, 2010).

Dobra znamenja so delo, ki se pelje čez dvojno rumeno črto. V istem se bralcu razdaja milosrčna knjiga, zapis, ki se na svojski način dotakne Adama in tovarišev in ki premerja možnosti brezkončnega in brezmadežnega. Vsemu navkljub so *Dobra znamenja* tudi intimna, koketna literarna pustolovščina – megatonska in nadhumorna, a prav tako predrzna biblijsko privzdignjena knjiga, ki sledi točnim prerokbam Agnes Nutter in se je pustila zapisati holistoma z visoko socialno inteligenco, Terryju Pratchettu in Neilu Gaimanu.

Boštjan Gorenc je besedilo, ki ga je dvojec Pratchett–Gaiman oblekel v besedne in miselno igrive (neredko tudi zagonetne) preskoke, pretanjeno in poglobljeno prelil v (za)pisano govorico, katere jezikovna akrobacija naravnost navdušuje. K humorni in

domiselni pisavi, ki se je z dolžno odgovornostjo lotila konca sveta, ki je pravzaprav bistvo vsega, pripenja besedne izume, inovativno kleše izvirne opombe in s pristnim (bralskim) navdušenjem očarljivo suka nit zgodbe, ki terja silovit ritem. Prevajalčevo razumevanje nenavadno prodornih portretov človeškega in njegov posluš za napestnostno stopnjujoče (se) pisateljske postopke dodatno začinja sijajen občutek za komično in obskurno tragično.

Za **Andersenovo nagrada 2012** je nominiralo svoje ustvarjalce 32 nacionalnih sekcij, in sicer 27 pisateljev in 30 ilustratorjev. Vsi kandidati so predstavljeni v posebni številki revije *Bookbird* (2/2012). Slovenska sekcija IBBY je za to najpomembnejšo mednarodno nagrado na področju mladinske književnosti kandidirala **ilustratorko Alenko Sottler** in ponovila kandidaturo **pesnika Toneta Pavčka**.

Andersenovi nagradi 2012 sta prejela **argentinska pisateljica María Teresa**

Andruetto in češki ilustrator **Peter Sís**.

Letošnja nagrajenka v slovenščino žal nima prevedenega še nobenega besedila, ilustratorja Petra Sísa pa poznamo po nagrajenih in tudi drugih avtorskih slikanicah, ki so jih v Sloveniji predstavile razstave *Bologna po Bologni* Knjigarne Konzorcij v sodelovanju z MKL, Pionirsko, ter po treh prevedenih delih, to so *Tepežnik* Sida Fleischmana (Mladinska knjiga, 1991), *Palček Anton* Maxa Bolligerja (Slovenska knjiga, 1998) in Carlos María Domínguez, *Hiša iz papirja* (Družba Piano, 2011).

Argentinska pisateljica María Teresa Andruetto in češki ilustrator Peter Sís

IBBY Asahi Reading Promotion Award je bila podeljena dvema organizacijama, ki imata v svoji državi pomemben delež pri spodbujanju in razvijanju branja, to sta **The Grandmother Storytelling Programme** iz Argentine in **program SIPAR** iz Kambodže. Slovenska sekcija IBBY je za to nagrado kandidirala **Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS**, in sicer njene programe za »manjšine« mladih bralcev, še zlasti tiste, ki jih želimo doseči izven slovenskega prostora, torej s »premiki preko meja«.

*Veronika Rot Gabrovec
in Tilka Jamnik*

POGLED NA SVOJE DELO

Gaja Kos

OGLEDOBRALCI

ali *Zgodbe iz oddaljenega predmestja v slovenščini*

Z Aksinjo (Kermauner) sva se ravno peljali k Zvonku (Čohu), ki naju je v domačem ateljeju pričakoval v družbi Žige (Špageta),* ko je Aksinja iz torbe potegnila knjigo in mi z njo pomahala pred nosom, rekoč, da ji jo je Irena (Miš Svoljšak) zadnjič dala zame. Bežno, kolikor mi je pač dopuščal raven in prazen odsek ceste, sem jo ošvrknila s pogledom, vendar mi v tistem hipu naslovnica ni vzdramila spomina. Smo se pogovarjali o tej knjigi? Kaj, če sploh kaj, je treba z njo narediti? Ko sem Aksinjo

povprašala, če so zraven tudi »navodila za uporabo« (se razume, da sem, navajena, da se knjige bodisi »dela« bodisi z njimi kaj »naredi«, imela v mislih kaj bolj določenega od tega, da se jo prebere, kar je pač samoumevno), ni o njih vedela ničesar in knjiga je pristala na zadnjih sedežih. To, da bi skrivnostna, že na prvi pogled vznemirljiva in privlačna knjiga ostala neodprta dlje časa, kot je nujno potrebno, pa seveda ne gre. Med čakanjem na »navodila«, za katera nisem dvomila, da bodo prišla, sem jo za začetek torej prebrala. In si jo ogledala. Oboje natančno, ker je pač takšne sorte, da zahteva natančnega, senzibilnega *ogledobralca*, ki si zna in hoče uživaško vzeti čas. Popravek – takšen bo od nje dobil največ, čeprav nedvomno dopušča tudi druge vrste bralcev, po (pravičnem?) načelu, bolj kot si površen, manj dobiš in manj ti ostane.

Shaun Tan torej in *Zgodbe iz oddaljenega predmestja*. Avstralija, ampak hkrati cel svet. Drobne, subtilne, napete, presenetljive, ganljive, domiselne zgodbe, ki na najrahljejši, takorekoč neopazen način pripovedujejo o (univerzalnih etičnih) vrednotah in skrivnostih življenja ter se ogledobralcu ponujajo v

* Junak tipne slikanice Aksinje Kermauner in Zvonka Čoha *Žiga Špaget gre v širni svet*.

premislek. Emocionalen ali racionalen, saj je vseeno, kar hočem povedati je, da gre za tip zgodb, ki ti zlezejo pod kožo in tam še malo gomazijo; ene prijetno ščegetajo, druge špakajo. Še pred zadnjo zgodbo je bilo jasno, da gre za vrhunski knjižni izdelek. Za petnajst sofisticiranih miniaturnih raznolikih značajev, ki jim ni moč nič dodati in ničesar odvzeti, ki ogledobralca vabijo v svoj svet skrivnih sob, micenih študentov na izmenjavi, doma narejenih hišnih ljubljencev itd. tudi z zamolki, in so paša za oči, poligon za domišljijo in gorivo za duha. »Navodilo«, ki je res sledilo par dni zatem, je bilo enostavno izpolniti, kajti dejansko je šlo le za vprašanje, kakšna se mi zdi knjiga. Odgovor je bil hiter in je obsegal nekaj vrstic, toda v povzetku se je (verjetno) bral kot že zapisano: Gre za vrhunski knjižni izdelek. Po domače – knjiga je super! Odgovor na odgovor je bil še hitrejši in je šel, v prostem povzetku, takole: Odlično, kajti pravice so že kupljene! Odlično, torej se bo knjiga prevajala! In se je res, in odgovornost, izziv in veselje sta nepričakovano doleteli mojo malenkost, za kar sem Ireni in Janezu (Miš) izjemno hvaležna. Kajti »zgolj« ogledobranju je sledilo čisto drugačno, intenzivnejše, raziskovalno in ustvarjalno druženje z besedilom in ilustracijami (eno in drugo je večkrat

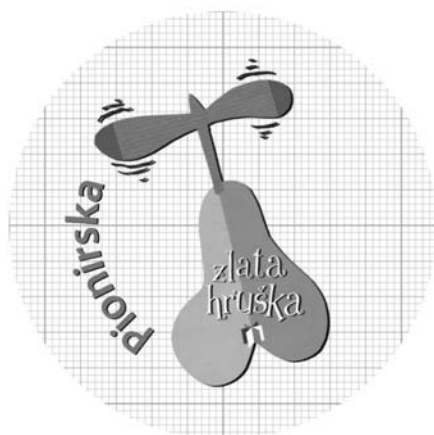
organsko povezano), ki je v upanju po vsaj kančku kritične distance vključevalo namerne pavze, v prizadevanju po najboljši rešitvi tu in tam kofetkarske debate o kakšni dilemi in v želji po »predčasnem« preizkusu poskusne zajce, pardon, bralce.

Poskusni bralci seveda niso imeli izbire. Pač pa jo imajo vsi ostali. In kot se rado primeri knjigam, ki so naslovniško odprte, torej namenjene najširšemu krogu bralcev – Shaun Tan med delom menda nikoli nima pred očmi točno določene skupine bralcev, pač pa neobremenjeno ustvarja za vse –, se je tudi v tem primeru izkazalo, da (pri nas) v končni fazi po večini ostanejo skoraj brez. Paradoks? Mladi je pač niso posvojili in samo ugibam lahko, da se zdi večini izposoja ali nakup relativno tanke in za povrhu še bogato ilustrirane knjige pri določeni starosti, ko so vsi na vampirjastih in volkodlakastih špehah, sramota, primerljiva edino s tem, da si za petek nisi bil zmožen izboriti izhoda dlje kot do desetih zvečer. Odrasli se sicer nad Tanom navdušujejo, a jih, če odštejemo njegove fene, strastne knjigobrbce, ki vedo, da (nekatero) slikanice in ilustrirane knjige še zdaleč niso le za otroke, in tiste, ki so si jo sicer sposodili ali kupili za svoje otroke in jo na koncu prebrali (tudi) sami, ni veliko, kajti v knjižnicah je knjigo pač moč najti le na mladinskih oddelkih. Skrajni čas je torej, da se otremo rigidne in napačne predpostavke, da knjige z ilustracijami pritičejo in se spodobijo le določeni starosti in da knjižnice v postavitvah postanejo bolj fleksibilne. V nasprotnem primeru grejo in bodo šle (nekatero) knjige mimo tako neopazno in nepreklicno, kot se v *Zgodbah iz oddaljenega predmestja* od svojih gostiteljev poslovil Erik.

ODMEVI NA DOGODKE

ZLATE HRUŠKE 2011

Decembra 2010 je **Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo** uvedla znak za kakovost otroških in mladinskih knjig ZLATA HRUŠKA, s katerim zdaj opremljajo knjige v mnogih knjižnicah in knjigarnah po Sloveniji.

Pionirska je redna letna priporočila za prostočasno branje začela objavljati leta 1971 v različnih glasilih in revijah. Na podlagi teh priporočil (redno so izhajala tudi v reviji *Otrok in knjiga*) je v reviji *Šolska knjižnica* leta 1991 objavila prvi pregledni izbor dobrih knjig za otroke in mladino iz produkcije med letoma 1948 in 1990; leta 1998 je v izdaji Zavoda RS za šolstvo objavila izbor priporočenih knjig za obdobje 1991–1997, od leta 1999 pa izdaja samostojno publikacijo izbora za preteklo leto. Namen vseh teh izborov

je bil javnosti predstaviti najboljše knjige za otroke in mladino in jih priporočati v branje. Z naraščanjem produkcije knjig za mladino je tudi Pionirska v svojih letnih publikacijah zaostrovala merila izbora oz. predstavljanja razlik med kakovostnimi in manj kakovostnimi knjigami. Leta 2003 (priročnik *Kozmični poljubi vzporednih svetov*) je uvedla znak za opozorilo na najboljše knjige, leta 2005 je v svoj uredniški odbor prvič vključila še zunanje strokovnjake, leta 2008 je uvedla zlate hruške in vpeljala interno ocenjevanje knjig od 1 do 5, leta 2010 pa je ocenjevanje v priročniku *Ozvezdje Knjiga* tudi objavila in izpeljala fizično označevanje najboljših knjig v knjižnicah z znakom zlata hruška. Decembra 2011 je izpeljala podelitev **priznanja zlata hruška** trem najbolj izstopajočim izdajam preteklega leta za otroke in mladino.

V priročniku *Geneze – poti v bistro-umne nesmisle* s pomenljivo naslovnico ilustratorke Alenke Sottler so predstavljeni 1003 naslovi knjig v slovenskem jeziku (izvirnih in prevedenih) za otroke in mladino, ki so izšli leta 2010. Bežen pogled na kakovost celotne produkcije pokaže, da je le dobra tretjina knjig dobila odlično, zelo dobro ali dobro oceno, preostale so bile ocenjene kot pomanjkljive, pogrešljive ali so bile sploh neocenjene (podrobnejše predstavitev glej v *Geneze poti v bistro-umne nesmisle*, Ljubljana 2011).

Za izjemne založniške izdelke je Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri Mestni knjižnici Ljubljana (po izboru uredniškega odbora Priročnika) podelila PRIZNANJE ZLATA HRUŠKA naslednjim knjigam:

– v kategoriji **slovenske izvirne leposlovne novosti**:

Modrost nilskih konjev / Peter Svetina. Ilustr. Damijan Stepančič. Ljubljana: DZS /

Najkvalitetnejša slovenska proza, tudi tista, ki je namenjena mladini, se pogosto spogleduje s poezijo. Tudi utrip enaindvajsetih kratkih pripovedi letošnje knjižne izbranke Pionirske, s svojimi ritmi in melodičnimi povedmi zveni kot poezija, saj Peter Svetina hudomušno besedilno nanižko na gosto preplete s prepoznavnimi literarnimi »pleski«, kakor so npr.: otroška izštevanka v zgodbi *Dvanajst pingvinov*, modrost programske poezije v zgodbi *Misli pitona filozofa*, onomatopoiija v zgodbi *Tišina*, osvobodjena zvočnost v zgodbi *Naliv*, ali besedne igrarije v zgodbi *Prehlad*.

Nosilka glavne vloge v tem fantazijskem prizorišču je vseobsegajoča modrost, ki jo tu zastopajo nilski konji in druge živali, zbrane iz vsega sveta. Samosvoji, kakršni so, ti liki izrisujejo različne navadne ali nenavadne človeške lastnosti, ki se na koncu vsake zgodbe iztečejo enkrat v tehten razmislek, drugič v zabaven domislek.

Zgoščeno besedišče pisatelja in ekspresivno karakterna spremljava ilustratorja pripovedi barvata z življenjskim optimizmom, naivnim humorjem in bistroumnimi nesmisli, kako narediti nekaj lepega iz nič: nabrati šopek iz samih rim, izmeriti širino poletja, poslušati tišino, preštrevati namišljene pingvine in ob vsem tem početi, kar je na svetu najpomembnejše: se pogovarjati.

Medtem ko v produkciji slovenskih izvirnih knjig za otroke in mladino v letu 2010 blestijo predvsem stvaritve ilustratorjev,

je v uredništvu Brede Rajar založbi DZS uspelo izdati knjigo, ki se s svojo modrostjo in prijaznostjo kot novost leta trajno vključuje na police najboljše slovenske mladinske proze.

– v kategoriji **prevedene leposlovne novosti**:

Zgodbe iz oddaljenega predmestja / Shaun Tan. Prev. Gaja Kos. Ilustr. Shaun Tan. Dob pri Domžalah: Miš /

Če je bila v javnosti še pred kratkim vloga prevajanja nasploh razumljena kot orodje za dešifriranje tujega besedila, je v dobi naraščajoče vseprisotnosti angleščine, umetnostna razsežnost prevajanja okrepila svojo prepoznavnost; pred golo besedilno razumljivost zdaj še izraziteje stopa sporazumevanje različnih kultur, s tem pa brušenje in plemenitenje jezika, v katerega se prevaja. Polna izmenjava čustev, razpoloženj in sploh vseh občutij, ki opredeljujejo kvaliteto življenja in medčloveške odnose, je srčika dobrega prevajanja današnjih dni. Prav zato je v Pionirski in Slovenski sekciji IBBY med nekaterimi odličnimi prevodi posebno pozornost vzbudila zbirka zgodbic avstralskega slikarja in pisatelja, avtorja mnogih nagrajenih knjig in animiranih filmov za otroke Shauna Tana. Knjiga vsebuje nabor neizrekljivo natančnih razpoloženj, s katerimi avtor opisuje naše stiske in iskanja izhodov. S tenkočutnim spoštovanjem do bralca razgrinja kot haiku prefinjene in krhke zgodbe, v njih pa s presenetljivimi ključi odklepa povezave med svetovi zavesti in podzavesti in nas potem po cestah našega vsakdana brez opozorila in ovir pripelje tja in nazaj. Medtem nam dogodke, raztresene ob poti, poklanja v soočanja z našimi odnosi do okolice, v kateri živimo, in do soljudi, ki so nam dani v sožitje.

Polovico pripovedi je z univerzalnim likovnim jezikom in v različnih slikarskih tehnikah »prevedel« že avtor sam, besedilno polovico pa je mojstrsko pretkala v slovenščino Gaja Kos.

Založba Miš, ki je v podrobnostih poskrbela za vrhunsko izdelavo knjige v celoti, nam je s tem podvigom iz daljne celine pripeljala sodobnega »Andersena«, tenkočutnega pripovedovalca za otroke in odrasle. In ko smo doslej ob božičnih večerih na zasneženih ulicah nehote iskali silhueto premrle Deklice z vžigalicami, bomo odslej pogledovali v *jesenski tihi čas*, da bi uzrli kak neobičajen spominek študenta Erika. Priznanje je Pionirska podelila v sodelovanju s Slovensko sekcijo IBBY.

– v kategoriji **izvirne poučne novosti**:

Kje pa ti živiš? / Živa Deu; Bara Kolenc. Ilustr. Damijan Stepančič. Ljubljana: Rokus Klett /

Kljub temu da je slovenska izvirna poučna knjiga, namenjena mladini, po številu izdanih naslovov daleč za prevedenimi, nas pogum založb, ki se lotijo domačega projekta, vsako leto obogati z dvema ali tremi zelo dobrimi izdajami.

Letos iz povprečja izstopa prva izvirna slovenska slikanica o arhitekturi, namenjena otrokom. Že ob izidu je bila deležna velike pozornosti strokovne javnosti in nagrajena z nagrado zlata kocka 2011, Pionirsko pa je prepričala z izvirnim pristopom predstavljanja znanja.

Poučna slikanica, v kateri je literarno oblikovana zgodba le okvir za poučno vsebino, jasno in načrtno sestavlja dejstva, ki so potrebna za nastanek slehernega prebivališča tako, kot to počno tisti, ki gradijo hišo. Motiv za pritegnitev otrokove pozornosti avtorici nastavita z otrokovo odločitvijo, da si zgradi hišico na drevesu, to pa sproži množico vprašanj, kaj je dom in kje živimo.

Avtorici tako preprost pojem o domu razširita v prostor bivanja, v območje arhitekture objektov, v njem pa razvrstita različne tipe hiš in različne tipe njihovih okolici. Ob tem nazorno opišeta postopek gradnje prebivališča od idejne zamisli pa vse do praktične izvedbe.

Besedilo slikanice diha z ilustracijami Damijana Stepančiča, ki so mojstrsko ravnotežje med avtorskim humorjem, didaktično nazornostjo in prijaznim spodbujanjem tako otroka kot njegovih staršev in vzgojiteljev.

Založba Rokus Klett je s to izdajo dostojno prispevala h kulturi prenašanja domačega znanja, začenši pri temelju, brez katerega nobena stavba ne doseže trajnosti.

S slavnostne podelitve priznanj, ki je potekala 14. decembra v dvorani Mladinskega gledališča v Ljubljani, objavljamo še uvodni pozdrav Slavka Pregla, takratnega direktorja Javne agencije za knjigo R Slovenije, in odmevno razmišljanje Črtomira Freliha, akademskega slikarja in izrednega profesorja za risanje in grafiko na Oddelku za likovno pedagogiko Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani.

Slavko Pregl:

Hvaležen sem Pionirski – Centru za mladinsko književnost in knjižničarstvo za to, kar počne, ko glasno sporoča, kaj je dobro in kaj slabo, četudi to ni ne lahko, ne preveč hvaležno. Stvari se tako vse bolj postavljajo na svoja mesta; sprenevedanje ni več mogoče. In če zelo grobo nadaljujem: vsaka slaba otroška ali mladinska knjiga, ki je na voljo v sistemu javnih knjižnic, je žalitev za vse dobre knjižničarke in knjižničarje. In še naprej, vsaka slaba otroška ali mladinska knjiga, ki izide pri nas, je žalitev za založnike, ki želijo slediti visokim standardom. In kot družba, ki ji ni vseeno, moramo najti moč, da se upremo slabemu. Verjamem, da so nam težki časi, ki prihajajo, lahko v pomoč.

Mladinska književnost je področje, ki vse bolj pridobiva težo, ki ji v našem življenju gre. Na mnogih točkah naše države delujejo prizadevanja, ki bi jih bilo postopno dobro združiti in morda

osamosvojiti. Veliko je stvari, ki nas navdajajo s ponosom in ki nas lahko vzpodbujajo. Ljubljana je že gostila kongres IBBY, imela je njeno predsednico; naša mladinska literatura je že davno segala daleč preko meja in čas je, da storimo nov korak naprej; ljubljanska šola ilustracije je dosegla zavirljive vrhove; petdesetletna Bralna značka je blagovna znamka, kot je ne poznajo nikjer drugje; okrog mladinske literature se zbira širok krog resnih teoretikov; imamo pomembno strokovno revijo *Otrok in knjiga*; naš sistem javnih knjižnic in obisk mladih bralcev sta nam lahko v ponos. Z literarnimi nagradami za mladinsko književnost sooblikujemo visoke kriterije. Imamo torej čvrste zidake, iz katerih lahko zgradimo bleščečo stavbo.

Zato seveda ni čudno, če prihaja tudi do primerov, ko preračunljivi poslovneži želijo pod raznimi lepo zvenečimi pretevezami iz te bogate zakladnice zajemati s komercialno žlico. In do pobud, ki morda iz nevednosti spregledujejo vse, kar že imamo, in želijo odkrivati toplo vodo. Ampak z resnim in pogumnim delom ljudi, ki si prizadevajo za najvišje standarde na področju mladinske književnosti, bodo laži postajale vse bolj prozorne, saj sprenevedanje ne bo več mogoče.

Želimo si, da bi šolski minister, ko bo še kdaj razglasil šolsko leto knjige, lepim željam dodal tudi kaj denarja za nakupe v šolskih knjižnicah. Ni spodobno, da se kopičijo pisma založnikom, naj podarjajo knjige. Narediti knjigo stane; in če se jih ne bomo navadili kupovati, bodo izginile. Ustvarjalci morajo biti za svoje delo plačani. Zdaj ne moremo več stokati, da ne vemo, kako in kaj: priporočilni seznam je jasen.

Priporočilni seznam je seveda tudi za mentorice branja v šolah in knjižnicah močna opora, brez katere ne gre več in s katero lahko naredijo več.

Živimo v svetu, ki zelo rad prodaja svoje blago in še raje zanemarja blago drugih. Tudi pri knjigah je tako. Knjižna ponudba sveta je ogromna, zato je za kritičen pogled na to, kaj naj bogati našo knjižno pestrost, potrebna dodatna skrbnost. Hočem reči, da se ljubezen do svojega jezika, vzgoja okusa in bralna kultura začnejo pri mladih bralcih in seveda, da je pri »slastnih hruškah iz uvoza« morda potreben še malo ostrejši pogled kot takrat, ko ogledujemo domačo bero.

Letina 2010 je bila dobra. Verjamem, da bo naslednje leto še boljše. Tudi zato bo, v to ne dvomim, sčasoma gnilega in piškavega pridelka vse manj.

Črtomir Frelih

IZ PRAZGODOVINSKIH VOTLIN K ZLATIM HRUŠKAM

(O ilustraciji v knjigah za mlade)

Prilika o votlini tudi tokrat pride prav. Jamsko slikarstvo je izumilo prvi paralelni svet, kjer je človek lahko prvič preigraval hipotetične situacije, ki so bile varnejše od realnih. Težko je

sicer razumeti, čemu so naši predniki trošili energijo v paralelnem svetu, če pa so v realnem imeli nemalo težav s preživetjem. Nekateri razlagajo, da jim je ravno umetnost pomagala preživeti,

saj so se z njeno pomočjo prebili od konkretnega prek simbolnega do abstraktnega mišljenja. To naj bi predstavljalo tisto primerjalno prednost pred sorodniki, ki je našo vrsto postavilo v dominanten položaj. Paleolitsko/neolitski razcep (bifurkacija) naj bi pomenila pomembno kulturno postajo v razvoju vrste.

K priliki o votlini se zateče Platon, ko pojasni, kaj od bistva stvari smo sposobni dojeti; namesto ideje le njeno silhueto, obris.

Danes veliko časa preživimo v votlinah, temnih kamricah, in zremo v digitalne plamenčke, od katerih si obetamo, da nam razkrijejo bistvo sveta. Čeprav bogato obarvane in raznolikih oblik, so to še vedno le sence idej. In naše pričakovanje, da prek vmesnikov zvemo kaj več o svetu, se paradoksalno spreobrača; vmesniki res nudijo enormno količino informacij o svetu, o katerem pa nimamo skoraj nobene avtentične izkušnje več. Vmesniki nas s svetom ne le povezujejo, marveč hkrati ločujejo od njega. Stojijo vmes. Naša generacija morda še pogleda skozi okno, ko se vprašamo po vremenu, naši otroci že raje pogledajo skozi digitalna okna («windowse»).

Tako je tudi naslov priročnika *Geneze – poti v bistrournne nesmisle* popolnoma ustrezen; oksimoron oz. bistrournni nesmisel ni le metafora, marveč praksa našega bivanja. Najpogostejši oksimoron našega časa se glasi »virtualna resničnost«. Če se ob suhi vodi in lesenem železu nasmehnemo, pa na virtualno resničnost radi pristajamo.

Zakaj?

Videti je, da ima kar nekaj prednosti pred resnično resničnostjo: je nezavezujoča, breztežna, barvita, hitra, spreminjajoča, zabavna. Po potrebi jo lahko vklopimo ali izklopimo.

Z resnično resničnostjo je drugače. V njej imajo dejanja posledice, ne utečemo ji, včasih je siva, dolgočasna, včasih tudi

vesela in zabavna, a v njej je več delavnikov kot praznikov. Je zavezujoča.

Knjiga in knjižna ilustracija pripadata svetu prezence, saj za zadovoljstvo zahtevata vsaj nekaj napora. Hkrati tvorita nove svetove, v katerih bralec prav tako naleti na dileme, ki jih nihče mimo njega ne more razreševati. Angažirano usvajanje novih znanj, okušanje novih občutij, vedno znova predrugači pogled na svet in novi horizonti se stapljajo s starimi v nove in nove poglede. Kvalitetna ilustracija je odličen pripomoček za gledanje.

Poskusimo določiti nekaj kriterijev za dobro ilustracijo.

- Ilustracija izvira iz slikarstva, zato v tem smislu nima nobenih popustov; ne more biti slika druge vrste. Slikarsko mora biti tako polnokrvna, da lahko zdrži tudi brez opore besedila (Marija Lucija Stupica, Svjetlan Junaković, Shaun Tan, Alenka Sottler ...).
- Je univerzalna v nagovoru, tako da različne ciljnih publike v njej najdejo svoje poglede oz. pobude za njihovo prenovu.
- V razmerju med kompleksnostjo in kompliciranostjo naj prevladuje prva; gostobesednost je naporna tako v besednem kot likovnem pogledu.
- Kadar se prilagaja otrokovim starostnim oz. razvojnim stopnjam, naj to počne z vpogledom in poznavanjem, ne s spakovanjem. Pačenje, likovno jecljanje, nepotrebno in nespretno karikiranje, skratka otročje vedenje odraslih otroka zadrži na površini podobe in mu prepreči pozorno in poglobljeno doživljanje vsebin.
- Najboljša ilustratorska dela so kljub svoji slikarski dovršenosti odprte strukture, ki aktivnemu bralcu puščajo veliko prostora za individualne interpretacije, poglobljanja in doživljanje.
- V času bogatih tehničnih možnosti so posebej vabljivi tisti zavestno

omejeni avtorski pristopi, ki bi jim lahko rekli »revna ilustracija«, pač zaradi varčne uporabe likovnih izrazil, ki otroku ne servirajo kompletno izgotovljenih predstav in jih ima tako možnost domisliti sam.

- Kljub zavidljivi kvaliteti sodobne ilustracije se v primerjavi s slikarstvom opaža priseganje na veliko komunikativnost, kjer sta besedna in slikovna pripoved v simetričnem ravnovesju; se podpirata. Izjemno redke so tiste ilustracije, ki spregovorijo v avtonomnem, nefiguralnem likovnem jeziku. Kakor da izkušnje modernizma še niso zadosti domače, da bi jih brez skrbi ponudili širši publiki. Tu vidim notranje rezerve za samostojnejšo govorico sodobnega knjižnega slikarstva.

Kaj ponuja elektronska knjiga, interaktivna slikanica? To, da lahko po lastnih željah krojimo in usmerjamo potek zgodbe in spremljajoče podobe, se mi v

resnici ne zdi napredek. Gre za vabljivo novost, ki pa podoba in zgodbo zmehta do te mere, da njena zgradba izgublja na pomenu. Če je v pripovedi možno vsak hip zaviti kamorkoli, nam kmalu lahko postane »vse eno« in usodna vprašanje se spremenijo v »k`r neki«. Gotovo bodo kreativni avtorji našli primerne odgovore na te novomedijske zadrege. A zdi se, da zaenkrat mirujoča podoba in dokončana zgodba še vedno predstavljata zanesljivo, trdno ogrodje otrokovi fluidni pozornosti in imaginaciji.

Ne vemo, kako se bo svet spreminjal in kam ga bodo vodile smeri razvoja tehnologij in naracijskih tehnik, vendar se zdi, da bo tiskana, ilustrirana knjiga še kar nekaj časa nepogrešljiv pripomoček za spletnje bistroumnih nesmislov in razpletanje življenjskih vprašanj. Knjiga bo še naprej zanimiv in varen kraj za odraščanje.

Hvaležni smo zlatim hruškam, da pomagajo pri odkrivanju teh posebnih, najboljših, izbranih krajev.

Maruša Avguštin

O ILUSTRATORSKI BERI NEKOLIKO DRUGAČE

49. bolonjski sejem otroških knjig

Ali se značaj največjega sejma otroških knjig na svetu opazno spreminja? Ali globalizacija za pisano paletu ilustratorskih izrazov predstavlja nevarnost?

Morda je letošnji sejem, ki je v italijanski Bologni potekal od 19. do 22. marca, tovrstna vprašanja še zaostрил. Zdi se, da je bila kvaliteta ilustracij slabša, da je izrazito prevladovala azijska zastopnost, da je bilo pravih presežkov malo.

Tradicionalna razstava ilustracij po izboru mednarodne strokovne žirije ima v okviru sejma že dolgo zelo pomemb-

no mesto. A trije člani žirije so tokrat opozorili na določene pomanjkljivosti. Japonski ilustrator in avtor slikanic Ryoji Arai je v katalogu razstave zapisal, da si je kot član žirije moral odločno prizadevati za izbor tistih del, ki so bila po njegovem prepričanju tega vredna, Chiara Carrer, uveljavljena italijanska avtorica otroških knjig in ilustratorica, je obžalovala, da je bilo med prispelimi deli tako veliko slabih ilustracij, Poljakinja Magdalena Kłos pa si je želela več ilustracij iz evropskega prostora. Končni izbor

naj bi bil tako rezultat resnih strokovnih pogovorov in kompromisnega reševanja dilem in zapletov.

Za razstavo se je potegovalo izjemno število ilustratorjev, in sicer 2685 iz več kot 60 držav. Izbranih je bilo 72 umetnikov iz 20 držav s 360 deli.

Letošnja častna gostja je bila Portugalska. Na razstavi z naslovom *Kakor češnje* je predstavila 25 uveljavljenih in obetajočih mladih portugalskih ilustratorjev. Po mnenju mnogih strokovnjakov je prav ta razstava ponudila ustvarjalni presežek, kakršnih smo v Bologni pričakovali več.

Številne prireditve – od srečanj med ilustratorji, kritiki, založniki in obiskovalci sejma v ilustratorski kavarni, razstav po mestu, med katerimi posebej izpostavljamo razstavo *Dvesto let po rojstvu Charlesa Dickensa* – so opozarjale na vsebinsko rast sejma, medtem ko je bilo na stojnicah, ki jih je bilo manj kot lansko leto, opaziti tudi veliko literarno in/ali likovno nekvolitetnih primerkov.

Na letošnjem sejmu ni bilo mogoče spregledati dveh značilnosti: na eni strani manj res izvirnih ilustracij, na drugi strani pa veliko prizadevnost organizatorjev sejma za širjenje spremljajočih strokovnih debat in prireditev.

Žirija, ki ji je predsedoval italijanski zgodovinar mladinske književnosti Antonio Faeti, v njej pa sta sodelovala še ameriška strokovnjakinja Julie Danielson in Raymond Stoffel, dolgoletni urednik Gallimard Jeunesse, je prvo mesto med literarnimi deli (kategorija FICTION) namenila belgijski knjigi *Le secret d'Orbæ*. Žirija je v utemeljitvi zapisala, da Place premore veččino kartografov in hkrati zmožnost omamnega pripovedovanja zgodb. V knjigi ponuja vzporedni zgodbi o potovanjih, potopljeni v sanjski prostor med resnico in domišljijo.

V kategoriji stvarnih knjig (NON FICTION) je slavila poljska knjiga *Wszystko gra*, v kategoriji »novih obzorij« je nagrado prejela mehiška knjiga *Migrar*,

nagrado za najboljši prvenec (OPERA PRIMA) pa je prejelo libanonsko delo *Dar onboz*.

Nagrade in priznanja:

- *Le secret d'Orbae*, tekst in ilustracije Francois Place (nagrada v kategoriji »Fiction«)
- *Wszystko gra*, tekst Anna Czerwińska-Rydel, ilustracije Marta Ignerska (nagrada v kategoriji »Non Fiction«)
- *Migrar*, tekst José Manuel Mateo, ilustracije Javier Martinez Pedro (nagrada v kategoriji »New Horizons«)
- *Tabati*, tekst Nadine Touma, ilustracije Lara Assouad Houry (nagrada v kategoriji »Opera Prima«)
- *Saltimbanques*, tekst Marie Desplechin, ilustracije Emmanuelle Houdart (priznanje v kategoriji »Fiction«)
- *The Secret River*, tekst Marjorie Kinnan Rawlings, ilustracije Leo in Diane Dillon (priznanje v kategoriji »Fiction«)
- *Masques*, tekst Danielle Védrielle, ilustracije Paul Rouillac (priznanje v kategoriji »Non Fiction«)
- *Orani. My Father's Village*, tekst in ilustracije Claire A. Nivola (priznanje v kategoriji »Non Fiction«)
- *Lineup for Yesterday*, tekst Ogden Nash, ilustracije C. F. Payne (priznanje v kategoriji »Non Fiction«)
- *Misunderstandig*, tekst Farideh Khalatbaree, ilustracije Aliboozari (priznanje v kategoriji »New Horizons«)
- *Waterlife*, besedilo in ilustracije Rambharos Jha (priznanje v kategoriji »New Horizons«)

Nagradi za mladega ilustratorja (2010) se je letos pridružila še razstava za digitalne dosežke na področju otroške knjige. Prvo mesto je žirija (izbirala je med 252 deli 179 založb iz 25 držav) prisodila francoski založbi eToiles Editions za delo Stéphana Kiehla *Dans Mon Reve* (V sanjah), za »čudovito po-

etično aplikacijo, ki pušča prostor otrokovi domišljiji in ponuja prizorišče za skupno igro«.

V sklopu knjižnega sejma je Mednarodna zveza za mladinsko književnost IBBY razglasila bienalni nagradi Hansa Christiana Andersena. Nagrado za pomemben in trajen prispevek na področju leposlovja za otroke in mladino je žirija dodelila argentinski pisateljici **Marii Teresi Andruetto**, na področju ilustracije pa **Petru Sisu**. Nagradi sta bili podeljeni avgusta 2012 na mednarodnem kongresu IBBY v Londonu.

V organizaciji Javne agencije za knjigo RS se je sejma v Bologni tudi letos udeležilo več kot 100 udeležencev iz Slovenije, ki delujejo na področju mladinske in otroške literature.

Na slovenski stojnici so se predstavile številne založbe, ki so ponudile na vpogled dela avtorjev po lastni izbiri, pa tudi dela avtorjev v fokusu, ki mu je bila letos namenjena posebna pozornost. To so bili: Živa Deu, Bara Kolenc, Mate Dolenc, Milan Dekleva, Majda Koren, Miroslav Košuta, Svetlana Makarovič, Tone Pavček, Andrej Rozman Roza, Primož Suhodolčan, Peter Svetina in Bina Štampe Žmavc.

Mladinska knjiga se je predstavila tako na skupnem slovenskem razstavnem prostoru kot tudi na lastni stojnici, kjer je opozarjala nase predvsem s plakati Lile Prap, na katerih so bili liki iz njene knjige *Mačji zakaji*. Na sejmu je založba poleg njenih mednarodnih uspešnic (*Žuželčji zakaji*, *Pasji zakaji*, *Dinozavri?!*, *Kam gredo sanje*, *Živalska abeceda* itd.) predstavila še interaktivno slikanico oziroma aplikacijo za iPad, ki je nastala na podlagi njene knjige *1001 pravljica*.

V ponudbi Mladinske knjige smo med drugim opazili angleško različico knjige *Škrat Zguba in kameleon po Sloveniji* Jelke Godec Schmidt, slikanice *Hišica iz kock* Ele Peroci z ilustracijami Lidije

Osterc, *Punčka in velikan* Neli Kodrič Filipič z ilustracijami Tomislava Torjanca, *Hudičeva volna* Anje Štefan z ilustracijami Zvonka Čoha, *Trije prašički* iste avtorice z ilustracijami Maše Kozjek in *Kukujev slikovni slovar* Nataše in Kaje Bucik z ilustracijami Ane Zavadlav.

Domiselno in vsebinsko poudarjeno je bila s plakati razstavljenih knjig opremljena mlada slovenska založba Morfem.

Meseca maja je bila v Konzorciju Mladinske knjige v Ljubljani že tradicionalno **razstava Bologna po Bologni**. Razstava okoli 500 na knjižnem sejmu v Bologni odkupljenih knjig je pokazala kvaliteten izbor raznovrstnih besedil in ilustracij, ki skoraj postavlja pod vprašaj zgornjo trditev o slabši kakovosti letošnjega sejma. Zato si knjižničarke, ki so z velikim posluhom in strokovno odgovornostjo opravile izbor za nakup, vsekakor zaslužijo pohvalo za opravljeno delo.

Če želimo odgovoriti na vprašanja, zastavljena na začetku prispevka, lahko zapišemo, da se značaj ilustracije na knjižnem sejmu otroških knjig v Bologni že nekaj časa spreminja v škodo prisotnosti evropskih slogovnih značilnosti in umanjkanje originalnih ilustratorskih rešitev. Globalizacija, ki naj bi nudila tudi na področju ilustracije najširšo paleto enakovrednih izrazov, kot da povzroča podleganje vplivom neevropskih kultur. So manj suvereni avtorju površinskim zunanjim vplivom bolj izpostavljeni? Za ohranjanje svojih »barv« se mora ilustrator zavedati svojih posebnosti in pri njih vztrajati, še posebej če so bistvene za njegov poglobljen izraz.

Tudi zato si želimo, da bi Slovenija v Bologni dobila priložnost samostojne predstavitve. Kot častna gostja bi z lastno razstavo lahko pokazala visoko ilustratorsko kvaliteto in prepoznavnost slovenske ilustracije.

MOTIVACIJA, USTVARJALNOST, VEČ BRANJA

16. nordijska konferenca o branju

V Reykjaviku je v organizaciji Islandskega bralnega društva 13. in 14. junija 2012 potekala 16. nordijska konferenca o branju. Udeležilo se je okoli dvesto udeležencev, več kot devetdeset z referati in posterji. Osrednje teme konference so bile motivacija, ustvarjalnost, več branja. Udeleženci niso bili le iz nordijskih držav, ampak tudi iz ZDA, Velike Britanije, Izraela, Južne Afrike idr. Slovenski udeleženci smo predstavili dva referata in štiri posterje. Konference smo se udeležili: Aksinja Kermauner (*Motivacija za branje – tipne slikanice za vse, ne le za slepe otroke*), Božena Kolman Finžgar (*Klasične pravljice – motivacija za branje in ustvarjalnost*), Andrej Jalen (*Motivacija za branje – Predstavitel pravljice Rdeča kapica s pravljичnim nahrbtnikom*), Barbara Hanuš (*Kako promovirati branje v šolah*), Sabina Hribar (*Tabu teme v pravljicah za predšolske otroke*) ter Irena Miš Svolfjšak in Tilka Jamnik (*Festival mladinske književnosti Bralnice pod slamnikom*).

Na Islandiji je leta 1995 že potekala nordijska konferenca o branju. V zadnjih letih so pripravili več programov za spodbujanje pismenosti – izpostavljajo predvsem ustvarjalnost, kritično mišljenje in enake možnosti za vse. Besedna zveza »več branja« ni naključno ena izmed naslovnih tem konference, saj se zavedajo, da se bralne sposobnosti razvijajo le ob branju. Tudi v nordijskih državah veliko razpravljajo o rezultatih Pise. Čeprav so njihovi rezultati dobri, jih želijo še izboljšati. Kako motivirati mlade, da bi več brali? Najtežje je spodbuditi fante, zato so za uvodnega

govornika izbrali Williama G. Brozo, ameriškega strokovnjaka, ki je predstavljal, kako približati branje fantom. Fantje povsod po svetu na bralnih testih zaostajajo za dekleti, manj fantov se vpisuje na univerze, manj zanimanja kažejo za vse, kar je povezano s šolo. Tudi v državah, ki so na mednarodnih preskusih uspešne, se razlike med dečki in deklicami povečujejo. Fantje doma pogosto nimajo vzora, zato moramo poiskati uspešne moške, ki lahko mladostnike pritegnejo k branju. Fantje so bolj aktivni v svetu medijev in pokazati jim je treba, da tudi za uporabo medijev potrebujejo dobro razvito pismenost. Izbrati moramo knjige, v katerih so opisani fantje, s katerimi se mladi bralci lahko identificirajo. Spoštovati moramo njihove bralne interese in jim ponuditi besedila o temah, ki jih zanimajo. Ne smemo biti preveč strogi do njihovega lastnega izbora, saj so te knjige lahko njihov vstop v svet literature. Tudi strip je lahko most do knjig. Premostiti moramo razlike med našim in njihovim pogledom na književnost. Beseda »most« se je v različnih referatih pojavljala še kot most med šolo in domom ter most med različnimi literarnimi zvrstmi, manj in bolj zahtevnimi besedili, pristočnim in obveznim branjem.

Na konferenci so veliko govorili o tem, da šolski sistem ni pravičen za vse. Migranti pogosto dosegajo najslabše rezultate na testih pismenosti. Louise C. Wilkinson je predstavila teste NAEP, ki v Ameriki merijo iste cilje kot PISA. Testi so pokazali, da kar 31 % učencev ne dosega najnižjega nivoja, najslabše rezultate dosegajo tisti, katerih materni jezik je španski. Nizki rezultati na te-

stih pismenosti pomenijo veliko manj možnosti v življenju. Kaj storiti, da prvi jezik učencev ne bi imel tako velikega vpliva na uspeh pri izobraževanju? Wilkinsonova je predstavila program *No Child Left Behind*. Veliko so vložili v izobraževanje učiteljev, saj so raziskave pokazale, da učitelji niso usposobljeni za delo z učenci, katerih materni jezik ni angleščina. Učitelje je potrebno pripraviti na jezikovno in kulturno raznolikost v razredu. Ob razpravi, kako to doživljajo učitelji v evropskih državah, se je pokazalo, da so razlike velike: Grki se čutijo povsem nepripravljene, Švedi pa so že razvili učinkovit sistem, saj imajo razrede, v katerih je švedščina prvi jezik, in take, v katerih je drugi jezik.

Finka Liliane Kjellman je predstavila delovanje bralnega kluba v razredih, kjer je učni jezik finščina, materni jezik učencev pa švedščina. Učence 5. razreda je seznanila z bralnimi strategijami in jih spodbudila, da so v poročilu o knjigah, ki so jih prebrali, poročali tudi o tem, katere strategije so uporabljali pred branjem in po njem. Veliko zanimivih projektov so predstavile predstavnice Rusije. V Moskvi že od leta 1943 v številnih ustanovah in na javnih površinah poteka teden branja. Elena Filippova, knjižničarka iz Sankt Peterburga, poskuša otroke motivirati za branje med počitnicami. Nadežda Vasiljeva, ki prav tako poučuje v Sankt Peterburgu, je spregovorila o tem, kako z branjem spodbuja komunikacijo med otroki.

Na konferenci so govorili tudi o disleksiji. Ob premagovanju bralnih težav otrok je zelo pomembna čustvena podpora, ki jo je otrok deležen od staršev in učiteljev. Pismenost je močno povezana z razvojem identitete in o tem je spregovorila Američanka Tasha Tropp Laman. Razložila je, kako so na šoli, na kateri učenci govorijo 14 maternih jezikov, socialnoekonomski položaj družin pa je nizek, otroke pritegnili k branju in pisa-

nju poezije s pomočjo fotografij. Tako so vzpostavili večjo povezavo med šolo in domom. Američanka Leslie Pace Haas je pokazala, kako je virtualni svet lahko motivacija za branje. Za igranje video iger so mladi motivirani – zakaj ne bi izbrali takih iger, ki spodbujajo pismenost? Otroci seveda potrebujejo nadzor. Poiščimo igre, pri katerih otroci ničesar ne uničujejo, ampak nekaj gradijo in se ob tem učijo.

Večina referatov je poudarjala, kaj lahko doseže dobro izobražen učitelj ali knjižničar. Ni dovolj, da zgolj posreduje in zahteva znanje, biti mora odličen motivator. Učiteljevo znanje in pedagoške veščine vplivajo na napredek otrok pri branju in pisanju. Februarja 2011 je bilo ustanovljeno evropsko združenje za boljši razvoj pismenosti (*High Level Group of Experts in the field of Literacy*). Izhaja iz rezultatov PISE, da 20 odstotkov petnajstletnikov v Evropi ne dosega ravni, ki bi jim omogočala učinkovito šolanje in delovanje v družbi. Cilj strokovnjakov je pripraviti načrt dela, da bo leta 2020 takih mladostnikov le še 15 odstotkov. Eden izmed programov, ki ga uvajajo, je *Europe loves Reading*, saj vedo, da ni dovolj le delo s šolarji, pomembno je razvijanje družinske pismenosti in vseživljenjskega učenja.

Zaključni plenarni referat je imel islandski avtor Gudmundur Andri Thorsson. Spregovoril je o tradicionalni islandski kulturi in literaturi. Od nekdaj je bilo zelo močno razvito pripovedovanje pesmi in sag. Ljudje so hoteli vse ohraniti v spominu in jezik je bil tisti, ki je to omogočal. Veselje do iger z besedami in užitek v jeziku samem se zrcalita v njihovih kratkih tradicionalnih pesmih. Islandci nikoli niso bili vikingi in heroji, bili so kmetje in ribiči, jezik je bil njihova kultura in kultura je bila njihov jezik. Na večini kmetij je bil kdo, ki je znal brati, in v dolgih zimskih nočeh je bilo branje zelo priljubljeno. Thorsson

je izpostavil proces pisanja, hkrati pa je govoril tudi o tem, kako ustvarjalen je proces branja. Zaključni referat na 16. nordijski konferenci o branju je tako izzvenel kot hvalnica branju in pisanju in poudaril izjemno moč literature.

OCENE – POROČILA

SVET DESETKE: NITI ZGODB SEDANJEGA IN PUZZLE PRIHODNJEGA ČASA
Cvetka Bevc: *Desetka*. Založba Arsem, 2011.

Desetka, mladinski roman Cvetke Bevc, je pripoved o *modelih*, ki jih bralec kakor po naključju sreča na zabavi za rojstni dan pri *Barbi*: ta je na zabavo povabila *kompletno klapo, Desetko*. Kolektivni junak, ki ga napoveduje naslov romana (*Desetka* je ime družine najstnikov), pa nikakor ne deluje kot »bratovščina«, torej kot notranje povezana, »složna in močna, čvrsta in nepremagljiva« skupina, ki se podreja skupnemu cilju in skupnim vrednotam – take združbe v slovenski mladinski književnosti srečujemo vse od Seliškarjeve *Bratovščine Sinjega galeba* (1936), preko Preglovih genijev s takimi in drugačnimi hlačami ter brez njih (npr. *Geniji v kratkih hlačah*, 1978), vse do Zupanovih *Letečih mačkov* (1996). V vseh omenjenih delih, pa seveda tudi v besedilih drugih starejših in sodobnih avtorjev, se posameznik podreja skupini: sam pravzaprav sploh ni junak, junak je **skupina**, ki dosledno uresničuje skupne cilje, pa naj gre za doseganje vizije boljšega sveta, dokazovanje lastne ustvarjalne sposobnosti ali za spoznavanje (prepovedanih) sladkosti odraslosti. V tem smislu *Desetka* sploh ni roman s kolektivnim junakom: skupina se zdi vsota in ne produkt posameznikov, ki jo tvorijo; bolj kot na notranje trdno, monolitno kamnino spominja na kup kamenčkov, ki so skupaj le po naključju ...

Vsak od teh kamenčkov posebne barve je v mozaiku *Desetke* nekaj posebnege. *Jups*, katerega zgodba roman odpre prostorsko in časovno, je dvomljivo-junaški romantik; pripada mu *prvenstvo v sanjarjenju*; *vrenje v glavi* se prepleta z *depro*, skrbi ga, da ne izpade *totalen debil*, svet pa se mu bržkone v popolnosti zaceli, ko vendarle doseže pozornost svoje *kraljice*. – *Petja*, ki ugotovi, da sta *Barbi in Jups zdaj par*, je *neposebno-izjemna* radovednica: ne le, da jo zanima književnost, celo domače branje (!), mimogrede zna povezati situacije iz stvarnega življenja z zahtevno filmsko govorico (npr. *Trainspotting*). Je sirota, ki živi pri babici, prepričana, da mora vse razvozlati, spoznati in reševati – a se prav tako, na koncu svoje zgodbe, znajde na začetku *posebnega potovanja* – ob sopotniku *Fiksiju*. – Ta, *zadeto-nezadeti Fiksi*, je *5ji* v uvodni predstavitvi za hip podoben – kakor ona je tudi on zmožen razumeti zahtevnejša sporočila (knjigo *Peklenska pomaranča*), a ji s tem, da že v prvih besedah o sebi pove, kako *rola svoj joint*, nikakor ni podoben – njej, popotnici, analitičarki lastnega in odraslega sveta ... Zanj zanimive teme so »koristnost« marihuane, kvaliteta sodobne glasbe; pa to, kako se kar naenkrat *takole izgubi nit* ali pa kako *lahko stakneš purana*. Od *pohanja* k sanjam o *pokošenih travnikih* pa ga popelje tista *Raztresena Ally*, ki mu reče *Feliks*. – *Roberta*, trdno-opotekajoča se alpinistka v življenju (in za hobi), edina v *Desetki*, ki nima *svojega vzdevka*, je sprva najmanj »najstniška« – še svojih staršev ne kliče *starci*, ampak

z njimi vzpostavlja enakovreden dvogovor. Le kako je torej sploh mogoče, da se ji kot nedostopen, bleščav in izzivalen vrh prikaže *najlepši Riki*? Je zanjo res le nova smer plezanja v življenju? Ali pa morda *gozdni dedec* – Roberta namreč – vendarle le ni tako zelo »nedesetskarska«? Saj vendar tudi njej, kljub pogumnim prijemom, ko se *klin za klinom* prebija do Rikija, spodsne – in kdo ve, kakšen nov vrh bo Tim, ki se prikaže na koncu njene pripovedi izza Rikijevih oblakov. – *Riki*, osvajalsko-cvikaški lepotec, ki se hkrati – pred seboj in družino – postavlja s svojimi oblekami (seveda, *soldi, soldi*), a hkrati ne prenese, da drugi to opazijo, je med vsemi člani *Desetke* mogoče najbolj žalostno bitje – je hkrati *frajer* in *vsega naveličan smrkavec*, obe njegovi polovici, sanjavo in nastopaško, pa neusmiljeno gloda *zoprn majhen črv*. Je torej naključje, da se prav Rikiju na koncu ne zgodi nič pomembnega, kvečjemu mu je dobro, ko zazna iskreno prijateljsko hvaležnost? – Pianistka *Aška*, če morda ne bo skladateljica, ta marljivo-svoje glava *točkarica*, ki prekrši najbolj temeljno pravilo – na internem nastopu, kjer jo poslušajo violinist Lin, prekine izvajanje Mazurke, se *predrami iz otrplosti* in zaigra po svoje ... Kar je seveda nezaslišano, a odrešujoče. Le kako namreč lahko postaneš izvrsten mlad pianist brez tako podrobnega urnika, kot si ga sestavi Aška? In le kako si lahko drzneš, da urniku navkljub in vsem točkam v brk na svojo *čarobno skrinjo* ne zaigraš Chopina po vseh pravilih, ampak povsem po svoje, tako, da te pohvali Lin in cela klapa? – *Kroki*, pogumno-prestrašeni *gej*, v *zadnjem času vedno bolj nemiren*, je končno zaljubljen: brez poguma, *da bi vsaj sestri povedal, kaj je na stvari*, a dovolj predrzen, da skupaj s svojim Alešem izziva Rikija in Jasno. Njegova odločitev, da svoje skrivnosti pred *klapo* ne bo več skrival, ga iz *pedrskega usraneta*, pred Barbi in ostalimi povsem

dokončno, spremenita v osebo, ki svoje *zgodbe* ne dojema kot shrhljivke ali solzave komedije zgolj zato, ker v njej nastopa nek poseben lik, ampak kot zgodbo, ki je taka, kot vse ostale; je predvsem nepredvidljiva. – *Barbi*, zmedeno-premočrtna *manekenka in zgodovinarka*, je hkrati nedolžna Barbi(ka) – v prenesenem in dobesednem pomenu besede nedolžna – in hkrati (vsaj na videz) *avšasta koketa*; skrbi jo, kako se bo razpletla simpatija z Jupsom, čeprav je njuna ljubezen *brez vonja*, a hkrati neomajno sledi Maksimilijanu, »princu iz sanj« (ki bo tudi zgodovinar), saj ob njem zadiši *po mandeljnih in rozinah* in jo obide *čista radost*. Vendar je prihodnost kljub temu zastrta, nejasna – edino nedolžna Barbi bo v njej nekoč preteklost. – *Jojo*, otročje-*postavni hrust* (zaradi besed in dejanj), je veliko dete brez očeta, zato pa *s primanjkljajem*, do onemoglosti izpostavljen materinemu otročjemu *nerganju*, kot da bi bil kakšna *igrača*. Računalničar, ki se spozna na škatle vseh zmogljivosti, a je igračka jojo še vedno njegov *najboljši prijatelj*. Begunec v svet *debilnih igrice*, ki nekako ne zmore najti poti k drugemu bitju – tako da tudi njegova končna odločitev, da je morda čas za Kajo, deluje kot le ena od ravni v varnem zatočišču računalniške igrice, tik preden se na zaslonu izpiše *GAME OVER*. – In nazadnje še *Janča*, preračunljivo-iskrena *igralka* (na odru in v življenju): celo pred svojo mamo ne igra *z odprtimi kartami*, ampak pusti, da jo dojemajo kot *malo punčko*, čeprav se je zapletla z *Maticem*, pa *Andrejem in potem je bil še Jure* ... Ne ve se sicer, kje v tem nizu – med *žurkami* vseh sort – je *Henrik, njen Henrik*; a to igralke, ki se z igro predvsem v lastnih očeh dviguje nad *gimnazijsko otročad*, najbrž tudi ne zanima. Tako kot Jojo je zamehurjena v (virtualni) svet videza, njena zgodba pa, kar ni nepomembno, sklene roman *Desetka*, v katerem deset oseb, *malo po Barbijinem žuru*, tke nanizanko zgodbo o

sebi in druga o drugi. Te zgodbe so povedane v jeziku, ki je sodobnemu najstniškemu bralcu vsekakor blizu – pa ne le zaradi slengovskih izrazov in besednih zvez ter znakovnih sporočil; predvsem zato, ker vsaka od desetih oseb oblikuje najstniški govor na prav poseben način, tj. tako, da je njihova individualna govorica znamenje in način vzpostavljanja lastne identitete (npr. »alpinistični jezik« Roberte).

Je torej *Desetka* sodobni, nagovarjajoči, vznemirljivi mladinski roman s kolektivnim junakom? Brez dvoma: na ozadju posameznih, povsem individualnih (zamehurjeno-samozadostnih?) zgodb se kaže skorajda usodni pomen zaljubljenosti, ki je kot tema v literaturi stara toliko kot človeštvo samo. Zgodbe so odraz teme, v kateri se vsak posebej in vsi skupaj vsak dan znova izgublajo in znova najdevajo vsi člani *Desetke*. Vendarle pa bi bilo preveč preprosto misliti, da je *Desetka* »le« *ljubič*, ki ga je treba brati kot ponazorilo teze: Ljubezen nam je vsem v pogubo (ali odrešitev) ... Roman je vse kaj drugega kot to: je prepredenka življenjskih premic, samosvojih poti »junakov« ob istih dogodkih, istih smerokazih in istih dvomih in življenjskih tabujih. Mozaično se tke zgodba *Desetke* skozi deset različnih pogledov na to »istost« - tako je roman predvsem pripoved o posameznikovem pogledu na zgodbo, bolje rečeno: o različnih videnjih istega ...

Tako pa se šele začne bralčevo samosvoje raziskovanje mozaičnega kolektivnega romana *Desetka*. Kaj za zgodbo pomenijo uvodne kratke predstavitve oseb, njihovih najljubših barv, filmov, knjig, *bandov*, fantov in punc ter prihodnosti? Kaj zagonetna mešanica jezikov, znakovnih sporočil, duhovitih medbesedilnih navezav (npr. *Money makes the world go around!*) in različnih doživetij istega? In morda najpomembnejše vprašanje: je za junake odgovor na prehojene

poti preteklosti, dvome sedanosti in *puzzle* prihodnosti res:

*m*w*a*
 :-)*(-:
 :@
 -(»)-
) (
 : *

Zvezde so mi mežikale ...

Igor Saksida

BALADA O SNEGURŌČKI

Svetlana Makarovič: *Balada o Sneguročki*. Ilustr. Anamarija Babič. Mladinska knjiga, 2012

Balada o Sneguročki je že četrta v nizu baladnih pravljic Svetlane Makarovič, ki oživljajo izvorno naravo ljudskih mitov in zgodb: *Rdeče jabolko* (Center za slovensko književnost, 2008) se naslanja na izvirnejše različice zgodbe o Rdeči kaptici, *Katalena* (Center za slovensko književnost, 2009) črpa iz staroslovanske balade *Kata*, *Katalena*, *Saga o Hallgerd* (Arsem, 2010) se navdihuje pri starodavni islandski *Sagi o Njalu*.

Balada o Sneguročki prevzema motiv iz ruske ljudske pravljice o Sneguročki, ki je nastala v 19. stoletju; Sneguročka je izvorno deklica, narejena iz snega, je simbol zime. Makarovičeva tako prevzame le pravljčni motiv snežnega otroka in ga prelevi v povsem samosvojo baladno zgodbo. Sneguročka je spočeta iz nasilja; njena mati je mlado dekle, ki zbeži od doma, kjer doživi neopisljive grozote: tolpa podivjanih moških mamu do smrti potepta s škornji, očeta obesi, njo pa celo noč posiljuje na domačem pragu. Ko se zbudi iz nezavesti v mlaki krvi, v stanju neprisebnosti in globokega šoka, odide

ter brezciljno tava po deželi, dokler se pod težo »ledeno mrzlega« bremena ne zgrudi na gozdna tla. Ko začne naletavati prvi sneg, se rodi snežno belo dete, ki preide v pravljico. Mrtvo mater raztrgajo volkovi, otroka pa po celonočnem naletavanju snega najdeta stari drvar in njegova žena in jo, kot darilo prvega snega, poimenujeta Sneguročka. Dekličino telesce, ki raste od ure do ure, od dne do dne, ostaja ledeno mrzlo, in prav takšno je tudi njeno srce. Kljub nenavadni lepoti, zaradi katere jo vsi občudujejo, še zlasti mladenič Aleksej, ostaja Sneguročka nedostopna in nedosegljiva. Ko od juga potegne topel veter, začne njen žar zamirati; zaželi si Aleksejeve bližine in se ob njenem poljubu stopi v solzo, iz katere prikukajo pomladanski zvončki.

Premišljeno razvita simbolika postavlja kot protiutež temnim (nasilje, posilstvo, umor, kri) svetle odtenke (nedolžnost, lepota, ljubezen, krhkost, sneg). Rdeča (kri) in bela (sneg) stopnjujeta napetost do točke, ko zgodba odteče (Sneguročka se stopi v solzo) v presunljivo uspavanko, ki v epilogu zaključuje balado. Subverzivnost uspavanke zlovešče nakazuje trenje med krotkostjo in krutostjo, pomiritvijo in grožnjo:

Spite, mali, spite, mali, / bajuški baju. /
Kar je hudo, se pozabi, / kot da ni bilo. /
Kar bilo je poteptano, / znova vzkliko bo, /
spite, vi, ki niste krivi / za vse zlo sveta, /
miren sen vam bo prinesla / krotka pravljica. /
Spite, mali, spite, mali, / bajuški baju. /
Pravljica pa se rojeva / včasih iz gorja, / iz
krivic, solza, obupa / in ponižanja, / a vse
hudo se pozabi, / le brezskrbno spite, / saj
ne veste, kaj vas čaka, / ko se prebudite. /
Spite, mali, spite, mali, / bajuški baju.

Edina možna pot, ki vodi stran od zla, je beg brez cilja (mati beži od doma, Sneguročka od toplote) oziroma beg v smrt – tako Sneguročka kot njena mati dosežeta pomiritev le v neobstoju, mati

v resnični smrti, Sneguročka v pravljичni razblinitvi.

Materina čustvena otopelost, izvira-joča iz tragičnega doživetja, se usodno prenese na Sneguročko, ki je v svojem bistvu sad zločina; prečudno lepa, a hkrati ledeno mrzla posebej fatalnost (»... njene črne oči so žarele tako živo, da so možje in mladeniči čutili njen pogled kot skelečo ledeno kepo v prsih, in pred to silno in hkrati sladko bolečino niso mogli in tudi ne hoteli pobegniti nikamor.«), ki pa je ob koncu tragična le zanjo. Resnični svet je onstran, izhod iz pravljice ni mogoč; njena zadnja želja – želja po poljubu (ki predstavlja človeško čustvo) se tako lahko udejani le na način dokončne ukinitve – v solzi, ki uteleša jok in bolečino.

Mojstrsko izpeljan prehod v pravljico prenese težo zla v večnostno dimenzijo; s tem mu je podeljena moč in z njo opomin na vse zločine, ki so bili, so in še bodo. Pripoved tako v enem samem presunljivem zamahu na neizprosno iskren in kritičen način opozarja na temna človeška dejanja, ki vedno znova tonejo v pozabo.

Z baladnim vzdušjem pulzira vzporedna barvna simbolika, ki v besedilu in ilustraciji s kombinacijo rdeče in črne na beli podlagi odslikava osrednje sporočilo zgodbe. Neosebne figure in predelave pravzorcev odtiskujejo univerzalno tragično občutenje, neizbrisljivo in večno v svoji cikličnosti.

Balada o Sneguročki je izšla v treh izdajah; poleg slovenske še v ruski in bibliofilski izdaji. Čeprav je izšla v slikaniški obliki, je s svojimi lirično podprtimi in usodno tragičnimi impresijami čustvenih stanj, ki spominjajo na zarotitvene obraze, ter silovito sporočilnostjo primerna izključno za mladostnike in odrasle.

Kristina Picco

LIKOVNO SAMOSVOJA SPREMLJAVA PESMI

Tatjana Pregl Kobe: *Hlačke za oblačke*. Ilustriral Arjan Pregl, Založba Edina, 2010.

Knjiga *Hlačke za oblačke* je zanimiva z več ozirov: izbor pesmi je napravila mladinska pisateljica Majda Koren, o pesmih v knjigi piše priznani pesnik in dober poznavalec literarne in likovne ustvarjalnosti za otroke Niko Grafenauer, o ilustracijah pa akademski grafik in profesor na Pedagoški akademiji Črtomir Frelih.

Posebnost knjige so zagotovo črno-bele ilustracije s šestimi dvostranskimi podobami in likovno sveža, duhovita in samosvoja spremljava posameznih pesmi. Posebej izstopajo dvostranske slike, s katerimi Arjan Pregl avtorsko suvereno vstopa v pesničin svet. Med njimi je morda najsubtilnejši *Brezov gaj* (3). V njem slikar v belo-sivo-črnem niansiranju s ploskvami in črtovjem minimalistični izraznosti sorodno posreduje lepoto gozda in svoj emocionalni odnos do narave sploh. Avtor je v sliko vnesel dečka z lokom, skritega za drevesom levo zgoraj, zadržega v tarčo na desni strani in tako svojo čisto likovnost povezal z ilustracijo. Celotna ilustratorska spremljava pesmi je izraz prepoznavne Preglove likovnosti, v kateri se likovna profesionalnost, zaznavna še posebej v različnih perspektivnih obravnava prostora, prepleta z elementi otroške risarske izraznosti. Deček in deklica se v prepoznavni podobi pojavljata v vrsti Preglovih ilustracij, prav tako se zdi stalnica v njegovem ilustriranju različnih besedil vključevanje otroško poenostavljenih, vendar prepoznavnih mojstrov evropske umetnosti. Tudi če slikar s tem morda sledi predvsem svoji želji, vsebujejo poučni značaj.

Nenazadnje odlikuje Arjana Pregla intelektualno domišljen in z otroško igri-

vostjo posredovan likovni humor, ki neredko tekmuje z besednim humorjem.

Črtomir Frelih je v svojem poglobljenem zapisu o Preglovem ilustratorskem izrazu med drugim poudaril odličnost knjige s črno-belo likovno spremljavo, ki naj spodbuja otrokov fantazijski svet. Dodajamo, da oblikovanje knjige, ki je prav tako delo Arjana Pregla, z barvnimi platnicami in črno-belo notranjščino, kaže njegovo iznajdljivo prilagoditev dekorativni privlačnosti, hkrati pa se s »kapljami« vsebinsko navezuje na naslov knjige.

Ko otrok in tudi odrasli bralec/gledalec sprejmeta črno-belo likovno spremljavo v knjigi, ju ta samodejno vabi v poglobljeno »branje« pesmi. Odlika otroške poezije Tatjane Pregl Kobe, zbrane v *Hlačkah za oblačke*, prepozna Niko Grafenauer posebej v »otročnosti pesničinega razmerja do motivov, doživetij in dogodkov ...« Prav tu se zdi, da se srečujeta pesnica Tatjana Pregl Kobe

in slikar Arjan Pregl, ki ustvarjalno in lahko povezuje svojo likovno profesionalnost z otroško neposrednostjo.

Tatjana Pregl Kobe (1946) je od leta 1978 v svobodnem poklicu. Ustvarja kot umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka, pisateljica, pesnica in fotografinja. Med njena strokovno najpomembnejša dela spada knjiga *Slovenska knjižna ilustracija* (1979), v kateri je z bogatim dokumentacijskim gradivom in analitično oceno postavila temelje za nadaljnje raziskovanje ustvarjanja na tem področju. Ob postavitvah razstav v galerijah po Sloveniji in v tujini piše eseje o likovnih ustvarjalcih ter ocene njihovega dela. S tega področja so izšle tri obsežne knjige *Likovne impresije* (2000, 2003, 2007) ter več monografij. Bila je članica strokovnih žirij, ki ocenjujejo dosežke v slovenski likovni umetnosti, večkrat pa je sodelovala tudi v mednarodnih žirijah za področje ilustracije. Ustvarjalna je tudi na literarnem področju. Do sedaj je izšlo štirinajst njenih pesniških zbirk za odrasle in osemindvajset knjig za otroke.

Maruša Avguštin

1000 UND 1 BUCH 2011

Prvo številko avstrijske strokovne revije za mladinsko literaturo *1000 und 1 Buch* (1000 in 1 knjiga) vsebinsko zaokroža tema, posvečena literarnim junakom, ki jih zaznamuje neukročenost. Glavna prispevka na to temo sta referata Heidi Lexe in Marlene Zöhrer s poletnega strokovnega srečanja, ki ga je organiziral Institut za mladinsko književnost leta 2010.

V prvem prispevku »Lebe lieber ungebändigt« (Bodi raje neukročen) Heidi Lexe analizira s psihološkega vidika

nekaj izbranih knjig, v katerih mlade literarne like označuje njihova neukročenost, neprilagojenost, prvinskost, ki jo lahko živijo tudi v namišljenem svetu, kot na primer Sendakov Maks, ali pa doživljajo divjino stran od domačega, normalnega človeškega okolja, kot na primer Kiplingov Mavgli.

V drugem prispevku z naslovom »Lebe lieber unauffällig« (Raje bodi neopazen) Marlene Zöhrer analizira nekaj mladinskih knjig, v katerih so literarni liki sicer pridni, ubogljivi otroci, kot sta npr. Anica in Tomaž v Piki Nogavički, a so lahko tudi pobudniki dogodkov, ki jih večina odraslih smatra za svojske, nenavadne in divje, v očeh otrok pa so dobra dejanja. Do hudih nesporazumov pride tudi takrat, ko otroci v sproščeni igri naredijo nekaj, kar je za ljudi iz drugega kulturnega območja popolnoma nesprejemljivo.

Soočanja literarnih in filmskih junakov z včasih kar srhljivo divjostjo in z drugačno, primitivno civilizacijo, kot na primer v Goldingovi knjigi *Gospodar muh*, v Pratchettovi knjigi *Otok* ali v TV seriji *Izgubljeni*, so spodbudila Christino Ulm k analizi nekaterih tovrstnih zgodb (»Das Rohe und das Gekochte. Gefährliche Reisen auf exotische Inseln./Surovo in kuhano. Nevarna potovanja na ekso-tične otoke.«).

Barbara Schlechte obravnava v prispevku »School's Out« (Izven šole) nekaj filmov, v katerih igra pomembno vlogo šolska uniforma. Ta pomeni disciplino, hierarhijo, status in pripadnost. Pomeni tudi ograjevanje od drugih skupin. Uniforma oziroma poseben, vpadljiv način oblačenja, povezuje tudi pripadnike posameznih skupin, ki se upirajo ustaljenim družbenim normam.

Na temo prvinskosti, neukročenosti je ubranih tudi šest pesmi Michaela Stavariča s skupnim naslovom *Die Wahrheit über den bösen Wolf* (*Resnica o zlobnem volku*).

Franz Lettner v prispevku »Unsichtbar« (Neviden) razmišlja o tistih literarnih bitjih, ki za večino ne obstajajo, so pa nepogrešljivi domišljjski prijatelji in spremljevalci posameznih otrok, in tistih, ki so živi in prisotni, pa zaradi svoje skromnosti in zaprtosti vase za večino drugih ostajajo prezrti in nevidni.

Nicole Kalteis v prispevku »Jede Frage ist zulässig!« (Vsako vprašanje je dopustno!) predstavlja švedsko avtorico Pernillo Staltfeldts, ki piše in pogosto tudi sama ilustrira knjige za mlade s tematiko smrti, nasilja in ljubezni.

Zelo posebnega in večkrat nagrajenega nemškega ilustratorja in avtorja slikanic, Nikolausa Heidelbacha predstavlja Silke Rabus v prispevku »Ich male gegen jede Regel!« (Slikam proti vsem pravilom!). V odgovorih na zastavljena vprašanja ilustrator brez zadržkov razkriva sebe, svoje delo in svoj odnos do ilustracije.

Slika jabolka na platnicah **druge številke** simbolično napoveduje zapeljevanje, osrednjo temo te številke. Thomas Mayerhofer in Daniela A. Frickel se v prispevku »Wer verführt hier wen?« (Kdo tu koga zapeljuje?) lotevata teme z vidika spolnega zapeljevanja, prisotnega v sodobni mladinski literaturi. Očaranje, zmedenost in uničenje so trije modeli odnosov njune obravnave, ki jih lahko povzroči zapeljevanje. V današnjem času so klišejske vloge zapeljivcev in zapeljivk ter zapeljanih pogosto spremenjene.

Tudi vampirji in vampirke, celo z avstrijske Štajerske, se morajo za dosego svojega cilja posluževati zapeljevanja, a tudi oni sami so lahko zapeljani. O tem, kako jih oživijo v sodobnih zgodbah nekateri avtorji, piše Heidi Lexe v prispevku »Gut, saftig, steirisch? Versuchen und Versuchtwerden aus Vampir – Sicht.« (Dobro, sočno, štajersko? Skušati in priti v skušnjavo z vampirskega stališča).

Avtorji naslednjih štirih prispevkov v uvodih navajajo rajsko podobo zapeljevanje ob drevesu spoznanja. Ralf Schweikart v prispevku »Macht macht verführerisch« (Moč zapeljuje) navaja nekaj primerov iz mladinske literature, kjer moč, predvsem fizična, posameznika ali skupine zapelje druge v največkrat podrejen položaj in odvisnost.

Lukas Bärwald v prispevku »All you can eat« (Vse, kar lahko poješ) izpelje motiv uživanja prepovedanega jabolka na literarnokulinarično zapeljevanje. Zapeljevanja z jabolkom, kot pri Sneguljčici, in s hrano nasploh, kot pri Alici ali Harryju Potterju, sodijo v koncept poželenja. Tudi nasprotje poželenju, zavračanje hrane, kot je prisotno npr. v številnih zgodbah o juhah, spodbudi k raznim oblikam zapeljevanja, da bi juha le stekla po grlu. Kulinaričnemu zapeljevanju pa se je treba tudi upreti, kot v Grimmovi pravljici *Vrana* in v Dahlovem *Čarlju in tovarni čokolade*.

Želja po prepovedanem in doveznost za lepe obljube, ki sta jima podlegla Eva in Adam, sta prisotni tudi danes. Zapeljevati pa se da tudi s slikami. Silke Rabus v prispevku »Die Verlockung der Bilder« (Privlačnost slik) pokaže, kako ilustratorji Susanne Janssen, Dave McKean, Hannes Binder in Benjamin Lacombe obvladajo likovno zapeljevanje.

Evina krivda in njena s kaznijo znamenovana podrejenost možu mnoge ženske opredeljuje še danes, kar je očitno tudi v nekaterih sodobnih zgodbah, ki jih predstavi Ines Bianca Vogdt v prispevku »Paradiesgeschichten?« (Rajske zgodbe?).

O čisto osebnem odnosu do nemških pripovedovalcev zgodb, posnetih na nosilcih zvoka, in o tem, zakaj ga nekateri glasovi privlačijo, nekateri pa odbijajo, piše Bruno Blume v prispevku »Die deutschen Stimmen« (Nemški glasovi).

Kakšni so prijemi zapeljevanja v pop glasbi in v filmih, ki se jim poslušalci

in gledalci radi prepustimo, piše Robert Buchschwentner v prispevku »Wer brennt, schlägt keine Wurzeln« (Kdor hiti, ne požene korenin).

Knjige, ki so prejele avstrijsko nagrado za mladinsko literaturo 2011, Österreichischer Kinder- und Jugendliteraturpreis 2011, so predstavljene v posebni, slikoviti prilogi te številke. Nekaj avtorjev in nagrajenih knjig pa je predstavljenih v prispevkih.

Michael Roher, nagrajenec 2011 v kategoriji slikanic (za slikanico: *Fridolin Franse frisiert (Fridolin Franse frizira)*), se v pogovoru s Franzem Lettnerjem v prispevku »Dem Traum näher kommen« (Bližati se sanjam) razgovori o sebi in svojem ilustratorskem ustvarjanju.

Kathrin Wexberg v prispevku »Geschichte ist Kommunikation & Konstruktion« (Zgodba je komunikacija & konstrukcija) predstavi nagrajeno knjigo Monike Helfer in Michaela Köhlmeierja z ilustracijami Barbare Steinitz *Rosie und der Urgrossvater (Rozi in praded)*, katere nastanek je vezan na odprtje judovskega muzeja v kraju Hohenems na področju Vorarlberga. Kratke zgodbe v knjigi, ki pripovedujejo o preteklosti in sedanosti Judov, naj bi mlade seznanile z zgodovino in življenjem judovske skupnosti, ki je na tem področju naseljena že preko 300 let.

Pisateljica Kathrin Steinberger v prispevku »Ich erzähle, was mich bewegt« (Pripovedujem o tem, kar me vznemiri) odgovarja na vprašanja, ki sta ji jih zastavila Heidi Lexe in Franz Lettner. Pogovor se navezuje predvsem na knjigo *Die Brüder von Solferino (Bratje iz Solferina)*, ki govori o kruti bitki, katere posledice so privedle do ustanovitve Rdečega križa. V knjigi se zgodovinski, politični in vojni dogodki prepletajo z usodami posameznikov na obeh straneh bojne linije. Kathrin Steinberger je za to knjigo prejela avstrijsko nagrado za mladinsko literaturo 2011 v kategoriji knjig za mladostnike.

Drugo nagrajeno knjigo v kategoriji knjig za mladostnike, knjigo Carolin Philipps *Wofür die Worte fehlen (Za kar ni besed)*, ki pripoveduje o spolnem nasilju očeta nad lastnim sinom, analizira Heidi Lexe v prispevku »Sprachspiel des Schmerzes« (Besedna igra bolečine).

S člankom »Rotzfrecher Strich, brave Linie ...« (Nesramna črta, dobra linija ...) pričenja Renate Habinger v tej številki serijo prispevkov o različnih tehnikah risanja. Prvi je namenjen krediti, katere učinek razloži ob ilustracijah Heide Stöllinger in Eve Muggenthaler.

V tretji številki so objavljeni prispevki, ki obravnavajo najrazličnejša področja v otroških in mladinskih knjigah.

Ute Wegmann v prispevku »The Lost Thing« (Izgubljena stvar) natančno analizira filmsko priredbo slikanice v zadnjem času zelo uveljavljenega avstralskega avtorja Shauna Tana. Scenarist in režiser filma je sam Shaun Tan. 16-minutni film je leta 2011 prejel oskarja za najboljši animirani kratki film.

Sarah Wildeisen v prispevku »Sebastian Meschenmosers wundersam ungezähmte Geschichten« (Čudovite neukročene zgodbe Sebastiana Meschenmoserja) predstavlja tudi v mednarodnem prostoru vedno bolj uveljavljenega nemškega ilustratorja Sebastiana Meschenmoserja, ki sam sebe opredeljuje za figuralista.

Franz Derdak v svojem prispevku »Vom geheimen Sprechen zum WEB OF TRUST – Von der face – to – face – zur Massenkommunikation – Vom Du zur Globalisierung« (Od skrivnega govorjenja do WOT – od osebnega – do množične komunikacije – od ti do globalizacije) razmišlja o razvoju jezikovne komunikacije.

Švicarski pisatelj, Andersenov nagrajenec leta 2008, in psihoterapevt Jürg Schubiger objavlja v tej številki ljubko

zgodbico *Das Pflaster (Oblíž za rano)*, pogovor med deklico in oblížem, ki je za nekaj trenutkov dobil dar govora.

»Aber bitte mit Gefühl!« (Z občutkom, prosim!) je naslov prispevka, v katerem Christina Rademacher ocenjuje knjige, ki prinašajo vsebine nekaterih priljubljenih poučnih televizijskih oddaj za otroke, in ugotavlja, kdaj ima tiskani medij enako sporočilno in informativno moč kot tehnično zmogljivejši mlajši medij.

Lasje, dolgi, postriženi, naravno rdeči, pobarvani v najrazličnejše barve, urejeni v lepe ali v punk pričeske kot posledica prisile ali pa upornišva, imajo v literaturi za otroke in mlade precej pomembno vlogo. O tem piše Barbara Slechta v prispevku »Hair« (Lasje).

Opis nekega dogodka, ki se je zgodil v enem dnevu, se lahko v literaturi raztegne tudi na sto knjižnih strani. Lahko pa je na primer opis poletja, celega leta ali desetletja strnjen na le nekaj straneh. Čas in tempo dogajanja sta odvisna od pripovedovalca zgodbe. Nekaj mladinskih knjig, katerih dogajanje je izrazito vezano na čas, opiše Marlene Zöhrer v prispevku »Die (Ver-) Messung der Zeit« (/Iz-/ meritev časa).

V zgodbi *Der Duft der Traurigkeit (Vonj po žalosti)* nemške pisateljice Tamare Bach deklica odkriva različne vonje, ki imajo tudi vsak svoj pomen in neko sporočilo. Tudi razpoloženje je zaznamovano z vonjem.

Avstrijska pisateljica Renate Welsh v svojem prispevku: »... dann ist man richtig arm« (... potem je zares reven) razmišlja o upovedovanju revščine v knjigah, ki so namenjene mladim. Oblik revščine je v današnjem svetu več, od materialne, duhovne, socialne, od revščine posameznika do revščine in brezizhodnosti, ki prizadeneta cela ljudstva. Čeprav se zaveda, da ta tema ni privlačna za branje, meni, da naj pisatelj o njej vendarle piše, seveda tako, da bo mladega bralca

s prepoznavanjem opisanega okolja, situacije in oseb ali z zanimivim opisom drugačnega pritegnil k branju.

Nekaj zelo posebnega so v mladinski literaturi liki, katerih odločitve ali dejanja so v zgodbi vezana na čas. Zato imajo pri sebi vedno uro. Odlična primera sta na primer zajec v knjigi Lewisa Carrolla *Alica v čudežni deželi* ali pa Mojster Secundus Minutius Hora v knjigi Michaela Endeja *Momo*. O teh zgodbah piše Lukas Bärwald v prispevku »Chronisch chronologisch« (Kronično kronološko).

Poljubi so v mladinski literaturi marsikdaj opisani presenetljivo ganljivo. Pristrčno je npr. opisana naivnost in nevednost Petra Pana, ko ga je hotela poljubiti Vendi (James M. Barrie: *Peter Pan*), pa poljub med Evo in Adamom v zgodbi Jürga Schubigerja *Als die Welt noch jung war (Ko je bil svet še mlad)*, ali pa poslednji poljub Lolinega očeta v knjigi Annette Mierswa *Lola auf der Erbse (Lola na grahu)*. Če te sorodniki preveč poljublajo in ti gre to že na živce, lahko narediš tako kot mali Toto: na majico si daš napisati: Ne poljublaj! (v knjigi z enakim naslovom *Nicht küssen!*). O posebnih poljubih piše Kathrin Wexberg v prispevku »... dazu braucht man einen anderen Mund« (...za to so potrebna še druga usta).

»Der Faltenwurf des Zeichners« (Draperija risarja) je naslov prispevka Heidi Lexe, ki je portret ilustratorja Einarja Turkowskega. Umetnik je s svojim drugačnim, nenavadnim načinom ilustriranja, z natančno izrisanimi liki iz živega in neživega sveta, v črno-beli tehniki s svojo izjemno domišljijo ustvaril slikovite fantazijske ilustracije.

Tudi v Avstriji se je dobro prijelo bralno gibanje, ki je vzniknilo v Angliji leta 1992 in se nato preneslo v druge evropske države. Avstrijsko gibanje, ki se imenuje Buchstart: mit Büchern wachsen (Knjižni start: odraščati s knjigami), vključuje različne ustanove, najpomembnejše

med njimi so knjižnice, ki si prizadevajo spodbujati branje knjig v družinskem krogu. Reinhard Ehgartner piše o tem gibanju v prispevku: »Die Faszination der Anfänge« (Fascinacija začetkov).

Stefan Graf v prispevku »Eine spielerische Reise durch literarische Bilderwelten« (Igrivo potovanje po literarnih svetovih podob) pozitivno oceni družabno literarno igro Dixit, pri kateri igralci s pomočjo slik in teksta prepoznavajo in ustvarjajo zgodbe. Igra Dixit je bila proglašena za Igro leta 2010.

Ludwig Maximilian Breuer je v prispevku »Was macht es schon, wenn ich mal verlier'?!« (Kaj potem, če kdaj zgubim?!) predstavil nekaj slikanic in stripov, v katerih nastopa klasični par maček–miš v znani vlogi lovec–plen. V nekaterih primerih gre tudi za odnos dobro–zlo, ali za odnos med človekom in živaljo, ali pa med t. i. nadčlovekom in rajo.

Andrea Mecke v prispevku »Gute Mädchen kommen in den Himmel – Schweinemädchen kommen überall hin« (Pridne deklice pridejo v nebesa, pujske pa vsepovsod) predstavi tri slikanice, v katerih nastopajo simpatične, samosvoje in energične pujske.

Zanimanje za otroške in ljudske pesmi se povečuje, večje je tudi povpraševanje po antologijskih izdajah. Znova je odkrit pomen besedne igre, petja in muziciranja v otrokovem razvoju. Andrea Kromoser v prispevku »Es war eine Mutter ...« (Bila je ena mama ...) predstavi nekaj na novo izdanih antologij otroških in ljudskih pesmi.

Renate Habinger nadaljuje v tej številki svojo rubriko »Rotzfrecher Strich, brave Linie ...« s predstavitev svinčnika in opozori na karakter njegove linije na dveh primerih, in sicer pri slikanici Tomija Ungererja *Kein Kuss für Mutter* (*Nobenega poljuba za mamo*) in pri slikanici Stasysa Edrigevičiusa *Der gestiefelte Kater* (*Obuti maček*).

Nekaj prispevkov četrte številke je namenjenih razpravljanju o robovih, mejah med osrednjim in obrobim. Kaj je osrednje in kaj je obrobno, je relativno, odvisno od tega, kdo, kje, in zakaj si nekdo zastavlja to vprašanje.

Caroline Roeder v prispevku »Gekritzel über das Universum oder Peripherie als Mitte der Welt« (Čečkanje o vesolju ali obrobje kot središče sveta) poglobljeno razpravlja o post kolonialni teoriji in opredelitvi stroke do otroške in mladinske literature v predelih sveta, ki jih je zaznamoval kolonializem. Za izhodišče je vzela besedila in ilustracije avstralskega umetnika Shaun Tana.

Pri nastajanju končne oblike knjižnega besedila je zelo pomembna faza, ko avtor in lektor vneseta posebna opozorila, pripombe, spremembe in predloge ob robu rokopisa. Z besedami, markerji, vprašaji in s klicaji opozorita na za tekst nujno potrebne posege. Z znaki si zaznamujejo mesta ob robu teksta, ki je že izdan v knjižni obliki, tudi recenzenti, predavatelji, člani žirij ... V prispevku »Die Randnotiz als Form der Textaneignung« (Pripomba ob robu kot oblika prisvojitve teksta) piše Heidi Lexe o vlogi zaznamkov ob robu teksta.

Nicole Kalteis namenja svoj prispevek »Am Rand« (Na obrobju) novejši mladinski literaturi, v kateri je prizorišče dogajanja predmestje z glomaznimi večstanovanjskimi blokovskimi naselji, kjer so mladi največkrat soočeni z brezizhodnostjo oziroma so brez oprijemljivih možnosti za boljšo prihodnost. Avtorica članka opaza, da v večini tovrstnih knjig nastopa smrt, najpogosteje matere, vzrok smrti je samomor ali prometna nesreča ali celo umor. S to izgubo pa običajno mlad človek pada v še globljo krizo.

Daniele A. Frickel v prispevku »Mütter am Rande« (Mame na obrobju) izpostavi pomen stranskih literarnih likov, ki pa pomembno vplivajo na odločitve glavnega junaka in na razvoj zgodbe.

Glavnemu junaku se lahko pridružijo in ga podprejo pri uresničevanju njegovih zamisli, lahko pa se mu postavijo po robu in ga skušajo onesposobiti. Posebna vloga stranske figure pripada materam, ki v sodobni mladinski literaturi odločilno vplivajo na življenje glavnega junaka. Nekoč ljubeče, skrbne osebe, delujoče tiho iz ozadja, so danes žal postale nerвозne, z delom preobremenjene, depresivne ali pa narcisoidne osebe, daleč od tega, da bi nudile varno pribežališče in bile potrpežljive sogovornice. Očetje so v glavnem odsotni, saj se posvečajo svoji karieri ali pa so družino celo zapustili in se ne ukvarjajo več z njenimi problemi. Avtorica prispevka se sprašuje, ali današnje mame pomagajo mladim, da odrastejo in se najdejo.

Francoska mladinska literatura sicer ni osrednja za avstrijske bralce, nekaj dobrih francoskih avtorjev pa je vendarle prevedenih. Med njimi je tudi pisateljica in literarna raziskovalka Marie-Aude Murail, s katero se je pogovarjala Kathrin Wexberg. Pogovor ima naslov »Ich bin Simpel« (Sem preprosta). *Simpel* je naslov ene od približno desetih knjig, ki so prevedene v nemški jezik.

Katharina Portugal v prispevku »Where the streets have no name ...« (Kjer ulice nimajo imen ...) opiše nekaj fantazijskih zgodb za mlade, v katerih je prizorišče dogajanja (navidezno?) ne-realno.

»Gerahmtes Glück« (Uokvirjena sreča) je naslov prispevka Ines-Biance Vogdt, ki govori o pomenu okvirja pri knjižni ilustraciji. Primere slik brez okvirja, slik, ki delno presegajo okvir, in slik v različnih okvirjih je izbrala pri ilustracijah Anthonyja Browna, Nikolausa Heidelbacha, Petra Sísa, Davida Wiesnerja in Yvana Pommauxa.

Marie-Thérèse Schins v prispevku »Jajaja, wundern, wundern!« (Ja, ja, ja, preseneča, preseneča!) predstavi nekaj novejših, dobrih knjig o otrocih z Downovim sindromom.

Prispevek Petra Rinnerthalerja z naslovom »Paris – Tianjin« je dokaj obsežna analiza del kitajskega ilustratorja Chena Jianghonga. Danes v Franciji živeči umetnik je s temami in motivi svojih slik in ilustracij (zgodovina Kitajske in življenje njegove družine ter navadnih ljudi) zbudil pozornost, s svojo likovno govorico in izraznostjo pa tudi občudovanje in priznanje.

V prispevku »Alles nur peripher?« (Vse le zunaj?) Silke Rabus na primerih iz različnih slikanic razloži, kakšen pomen ima v knjigi ilustracija, ki prestopa standardni okvir in je delno nevidna, in kako s tem zgodbo še podkrepi.

Renate Habinger v tej številki še vedno ostaja pri ilustraciji, ki jo umetnik ustvari s svinčnikom, a mu doda še barvo. Za ponazoritev učinka tovrstne tehnike navede ilustracije Aloisa Carigieta in Wolfa Erlbrucha.

Številne knjižne novosti, ki jih v vsaki številki oceni več recenzentov, so razvrščene v zanimive skupine, kar pripomore k večji preglednosti. Te skupine so: Brez meja, knjige ki izstopajo, Lažja, zabavna in humoristična literatura, Napete in srhljive knjige, Neprižanesljivo, teme za pogovor, Poučne knjige, Nova strokovna literatura. Zgodbe na nosilcih slike in zvoka so v skupini Pod napetostjo.

Med ocenjevanimi novimi knjigami je v drugi številki tudi knjiga **Lile Prap: Das Hunde – warum (Pasji zakaji)**, ki je izšla pri založbi Bajazzo v Zürichu leta 2011.

Tanja Pogačar

**VELIKI AVTORJI ZA MALE
BRALCE IN PISANI SVETovi
KRISTINE BRENKOVE**

Dve razstavi v Narodni in univerzitetni knjižnici v letu 2011

Narodna in univerzitetna knjižnica (v nadaljevanju NUK) se je leta 2011 v svoji razstavni dejavnosti posvetila tudi področju mladinske književnosti in založništva. Januarja smo v Plečnikovem hodniku pripravili razstavo **Veliki avtorji za male bralce – razvoj slovenske mladinske proze**, septembra je revija *Otrok in knjiga* (Mariborska knjižnica) v sodelovanju s ČZP Večer postavila razstavo o nagradi večernica, oktobra pa smo pripravili še razstavo **Pisani svetovi Kristine Brenkove**. S slednjo se je NUK pridružil številnim slovenskim knjižnicam, založbam in drugim kulturnim ustanovam, ki so v tem letu počastile spomin na izjemno urednico, avtorico, prevajalko, ki »za zmeraj ostaja del slovenske duhovne aristokracije«¹.

Z razstavo **Veliki avtorji za male bralce** smo predstavili uspešen in suveren razvoj slovenske mladinske proze od njenih začetkov do danes. Glavna razvojna nit, ki smo ji sledili, je pojav, uveljavitev in razcvet dveh temeljnih tipov mladinske pripovedi, realističnega in pravljlično-fantastičnega. Ob tem smo opozorili tudi na pestrost literarnih oblik in tematik, ki se pojavljajo v slovenski mladinski prozi, in na dejstvo, da slovenska mladinska književnost v svojem razvoju nikoli ni zaostajala za evropskimi razvojnimi tokovi. V desetih vitrinah Plečnikovega hodnika smo prikazali razvoj slovenske mladinske proze od opismenjevalnih začetkov, prvih posvetnih del za mladino v drugi polovici 19. stoletja, idejne in tendenčne neodvisnosti

in estetskega preseganja v začetku 20. stoletja, eksplozije žanrov in zvrsti po drugi svetovni vojni, do problemske tematike in pluralizma govoric v začetku 21. stoletja.

Z razstavo smo opozorili na imena velikih slovenskih avtorjev, ki so svoje sledi pustili tudi v razvoju mladinske književnosti, s tem pa na zahtevnost ustvarjanja in odgovornost, ki jo zahteva pisanje za mlade.

Razstavo **Pisani svetovi Kristine Brenkove** smo pripravili ob stoletnici rojstva pisateljice, urednice in prevajalke Kristine Brenkove. Njena zapuščina, ki jo hrani Rokopisna zbirka NUK, obsega okoli 12.000 enot gradiva in je ena najobsežnejših zapuščin v zbirki. Obiskovalci razstave so si v Razstavni dvorani lahko ogledali rokopise, tipkopise in drugo gradivo iz zapuščine Kristine Brenkove, njena še neobjavljena dela in zbirko prevedenih slovenskih slikanic, ki jim je pot v svet utrla prav Kristina Brenkova. Avtorici razstave Maša Kodrič in Manca Ratković sva razstavo zasnovali tako, da je prikazovala ustvarjalkin avtorski prispevek k razvoju slovenske mladinske književnosti, njeno prevajalsko in uredniško delo. Dve vitrini sva posvetili njenemu avtorskemu delu, med razstavljenemu gradivo sva uvrstili tudi tipkopise še neobjavljenih del (*Zimski solsticij*, *V drugačni svetlobi*, *Kam je šla lisica Zvitorepka?*). V eni vitrini je bilo na ogled gradivo, ki je predstavilo avtoričino prevajalsko delo in strokovne članke s področja zgodovine in publiciranja književnosti za mlade ter razvoja založništva pri nas in v Jugoslaviji. Poudarjena je bila nezamenljiva vloga Brenkove, ki jo je imela kot urednica pri uveljavljanju slovenske mladinske književnosti v svetu – njeno delo predstavlja pionirski

---

¹ Kobe, M., *Utrinki spominov na dr. Kristino Brenkovo*, v *Otrok in knjiga*, 2009, let. 36, št. 76, str. 98.

prodor ustvarjalnosti malega naroda v kulturno bogat evropski prostor. Zato sva uredniškemu delu posvetili kar tri celotne vitrine. V eni sva predstavili pomembnejše knjižne zbirke, ki jih je zasnovala (*Zlata ptica*, *Čebelica*), med njimi tudi tipkopis osnutka za zbirko teorije mladinske književnosti. Najobsežnejši del zapuščine Brenkove predstavlja korespondenca s slovenskimi in tujimi ustvarjalci, prevajalci, ilustratorji, knjižničarji in založniki. Zato sva dve vitrini namenili predstavitvi stikov z Evropo: pisma Walterja Scherfa, Bettine Hürlimann, Metke Simončič, Otona Berkopca, Zlate Pirnat-Cognard, Jelle Lepman, Eduarda Petiške, Zdeneka Slabýa dopolnjujejo prevedene slovenske slikanice, izdane pri tujih založbah: Hachette, Hatier, Atlantis Verlag, Annette Betz Verlag, Der Kinderbuchverlag, Arnoldo Mondadori Editore, Bemporad Marzocco, Dětské knihy, Mladé letá, Detskaja literatira ...

Razstavo so popestrile izvirne ilustracije Ančke Gošnik-Godec, ki so dopolnjevale avtorsko in uredniško delo Kristine Brenkove. Na ogled so bili originali ilustracij, namenjenih za dela *Partizanka Katarina*, *Partizanska bolničarka*, *Pravljice*, *Osmo dežela in Miško s planine*. Stene razstavne dvorane so poleg ilustracij obarvale tudi male knjižice v velikosti knjižic iz zbirke *Čebelica*. Knjižice – darilca so v sebi skrivale iskriče misli Kristine Brenkove, ki sva jih avtorici skrbno nabrali iz njenih zapiskov iz zapuščine, njenih objavljenih del in intervjujev. Želeli sva, tako kot je želela tudi Kristina Brenkova, da bi podarjene pisane misli obiskovalce osrečile in da bi ostale z njimi tudi po ogledu razstave.

Razstava je bila obenem rezultat večmesečnega urejanja zapuščine, ki sva jo avtorici uredili v času od septembra

do konca leta 2010, deloma pa tudi natančneje raziskali v začetku leta 2011. Kot sva že zapisali v zgibanki, izdani ob razstavi, je urejanje zapuščine, kakršna je zapuščina Kristine Brenkove, edinstveno doživetje. Pred nama so se ob delu z zapuščino in ob pripravljanju razstave odpirali pisani, raznoliki svetovi, katere je živela, ustvarjala, nam jih odstirala in podarjala Kristina Brenkova. Od tod tudi naslov razstave.

Na odprtju razstave so nas v njene pisane svetove pospremili dr. Marjana Kobe, pripovedovalka in ustvarjalka mag. Anja Štefan in urednik otroškega leposlovja pri Mladinski knjigi Andrej Ilc.

V času razstave smo v okviru debatne kavarne na 27. knjižnem sejmu v Cankarjevem domu organizirali tudi branje še neobjavljenih avtoričinih del *Zimski solsticij* in *V drugačni svetlobi*. Ob tem dogodku smo z gostoma dr. Mihaelom Glavanom in dr. Miklavžem Komeljem razpravljali o težavah in dilemah pri posthumnem objavljanju avtorskih del.

Razstavo sva avtorici pripravili v sodelovanju z Mladinsko knjigo in galerijo Ars, knjižno gradivo pa smo za obe razstavi nabrali iz fondov NUK, Pionirske – Centra za mladinsko knjižničarstvo in bibliopedagoške dejavnosti, Mestne knjižnice Ljubljana in Mestne knjižnice Kranj.

V NUK si želimo, da bi nov dom v naši knjižnici našla še marsikatera zapuščina slovenskih avtoric in avtorjev, ki so ustvarjali ali trenutno ustvarjajo za otroke. Prepričani smo namreč, da so tudi opusi in zapuščine mladinskih avtorjev nepogrešljiv in vitalen del narodne kulturne dediščine, njihovo hranjenje in predstavljanje/razstavljanje pa del našega poslanstva.

Maša Kodrič

IZVIRNA SLOVENSKA SLIKANICA 2012 ZA NAGRADO KRISTINE BRENKOVE

Namen in poslanstvo nagrade, ki jo od leta 2004 podeljuje Strokovno združenje knjižnih založnikov in knjigotržcev pri Gospodarski zbornici Slovenije vsako leto ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke, tudi rojstnem dnevu danskega pravljicarja Hansa Christiana Andersena, je:

- spodbujanje nastanka kakovostnih izvirnih slovenskih slikanic,
- spodbujanje kakovostnega branja in oblikovanje bralnih navad,
- tudi spodbujanje nakupovanja kakovostnih slikanic.

Na letošnji razpis za nagrado so založniki poslali 56 izvirnih slovenskih slikanic. Ocenjevala jih je tričlanska žirija v sestavi: mag. Darja Lavrenčič Vrabc (predsednica žirije), mag. Maja Gspan in Zdravko Papič. Strokovna žirija je najprej izbrala pet za nagrado nominiranih slikanic.

Nominiranke navajamo po abecednem vrstnem redu priimkov pisateljev oz. naslovov (v primeru ljudskega slovtva), in sicer:

- **Saša Eržen: *Tista o bolhah***. Ilustrirala **Jana Urbas**. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011. (Knjižnica Čebelica).
- **Hudičeva volna: slovenska ljudska pravljica**. Priredila **Anja Štefan**. Ilustriral **Zvonko Čoh**. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011. (Zbirka Velike slikanice).
- **Tone Pavček: *Juri Muri po Sloveniji: tretji del stare zgodbe***. Ilustriral **Damijan Stepančič**. Dob pri Domžalah: Miš, 2011.
- **Peter Svetina: *Čudežni prstan***. Ilustriral **Damijan Stepančič**. Ljubljana: Vodnikova založba (DSKG): KUD Sodobnost International, 2011.

(Gugalnica: zbirka najboljših slikanic).

- **Vitomil Zupan: *Pravljica o črnem šejku z rdečo rožo***. Ilustriral **Damijan Stepančič**. Dob pri Domžalah: Miš, 2011.

Nominirane slikanice prinašajo različne ubesedene in upodobljene svetove ter svojevrstne avtorske stile, pri čemer je bila strokovna žirija pozorna zlasti na likovne in besedilne presežke ter na izrazito inovativne pristope v izvorno slovenski slikaniški beri lanskega leta. Žirija je vsako slikanico ocenjevala tudi kot celosten založniško-obrtniški izdelek, torej tudi kvaliteto opreme, ilustracij, tiska, postavitve besedila, berljivosti ipd.

Ker so bile med finalisti kar tri knjige, ki jih je ilustriral Damijan Stepančič, je žirija v izjavi za medije posebej poudarila, da je ilustratorjev stil v vsaki od nominiranih slikanici izrazito drugačen in izviren.

Nagrado izvorna slovenska slikanica 2012 za nagrado **Kristine Brenkove** je žirija dodelila slikanici **PRAVLJICA O ČRNEM ŠEJKU Z RDEČO ROŽO**.

Žirija je v svoji utemeljitvi zapisala, da je nagrajena slikanica »biser, kakršnih do sedaj ni bilo veliko v slovenskem prostoru. Na podobne slikaniške izdelke sicer občasno naletimo na tujih knjižnih trgih in jih občudujemo na knjižnem sejmu v Bologni. Zupanova in Stepančičeva slikanica je izrazit slikaniški presežek ne le lanske izvorne slovenske slikaniške bere, temveč celo večletne slovenske slikaniške produkcije. *Pravljica o črnem šejku z rdečo rožo* je po kvaliteti besedila in svoji likovni podobi velika slikanica, večnostna knjiga, bolj kot otroku je namenjena odraslemu naslovniku, pa tudi že mladostniku, ki raziskuje življenje in stopa na zapleteno pot odraslosti.«

Veliko zaslug za to, da je besedilo sploh izšlo, ima pesnica in esejistka Ifi-

genija Simonović, ki je najdeni izvirnik izročila v hrambo Narodni in univerzitetni knjižnici ter v prepis založbi Miš. Ta pa je za Zupanovo besedilo znala najti pravega ilustratorja.

Pravljico je **Vitomil Zupan** napisal pred 73 leti in jo za božič 1938 poklonil svoji izvoljenki in kasnejši ženi Niki. Besedilo je tudi ilustriral, sešil v zvezek in ga povezanega z zlato vrstico spravil v ročno izdelano škatlico.

»Pravi čudež je, da se je to unikatno ljubezensko darilo ohranilo kljub viharju druge svetovne vojne in povojnim razmeram, ki pisatelju in njegovim bližnjim niso bile naklonjene. Besedilo se bere kot ena od skrivnostnih Šeherezadinih pravljic iz *Tisoč in ene noči*, govori pa o brezpogojnem zaupanju v ljubezen. Osrednji lik je nepremagljivi vojščak in zavojevalec narodov, močni in nepremagljivi Samum Al Arida, ki si želi najti resnično ljubezen.

Ključni motiv pravljice – ljubezen, simbolično strnjena v podobi rubina, kamna ljubezni, ki ga lahko princ po nasvetu modreca ustvari samo iz sedmerih kapljic krvi, prelite iz resnične ljubezni, pa je za princa najtežji od vseh njegovih osvajaških pohodov. Ne samo zato, ker je takih kapelj krvi v svetu, ki hlepi po moči in oblasti, malo. Tudi zato, ker je spraševanje o ljubezni spraševanje o moči lastnega žrtvovanja in zaupanja. Ljudje pa se, tako z grenkobo ugotavlja princ, ne žrtvujejo in ne umirajo več iz ljubezni, temveč zgolj zaradi sovraštva in pohlepa. Kamen ljubezni princu res zagotovi ljubezen ženske, ki jo prepozna v svojih sanjah, Alni-edine. Toda en sam trenutek njegovega dvoma in hipna šibkost njegovega zaupanja sta dovolj, da je njegova ljubezen umorjena in njegova sreča pokopana, princ pa izgubi najboljši in najsrečnejši del samega sebe: princa Dezele rdečih rož. Takšna je cena za tistega, ki zavrže kamen ljubezni. Šejk brez ljubezni je lahko samo še zadnji gospod puščave Al Arida. Neusmiljeni, kruti in nepremagljivi črni šejk z rdečo rožo.«
(Iz utemeljitve žirije)

Stepančič je Zupanovo zgodbo postavil v čas perzijskih miniatur, navdih za

ilustracije je črpal tudi iz kulturne tradicije islama. »Knjiga je v celoti zgledno oblikovana, tudi v smislu funkcionalne berljivosti, besedilo lepo odmeva ob ilustraciji. Prepoznamo logiko oblikovanja, tudi vinjetne ilustracije so imenitne. Žlahten papir je hoteno 'staran', s patino časa, kar nakazuje, da je tekst nastal že pred mnogimi desetletji,« je še zapisala žirija.

Nagrada je bila podeljena 2. aprila v Kulturnem centru Semič. Soorganizatorica prireditve je bila Knjižnica Črnomelj.

Utemeljitev strokovne žirije vseh nominiranih slikanic in dobitnice nagrade so objavljene na spletni strani Gospodarske zbornice: http://www.gzs.si/slo/panoge/zbornica_knjiznih_zaloznikov_in_knjigotrzccev/izvirna_slovenska_slikanica_arhiv/iss_v_letu_2012

Nagradi za najboljšo izvirno slovensko slikanico so lani prvič pripojili ime pisateljice, dramatičarke, prevajalke in legendarne urednice Kristine Brenkove, od prihodnjega leta pa se bo na pobudo mnogih **imenovala nagrada Kristine Brenkove za izvirno slikanico**.

MOJA NAJ KNJIGA 2012

Moja najljubša knjiga, priznanje po izboru mladih bralcev, se podeljuje vsako leto od 1998, in sicer v dveh kategorijah: za najljubšo slovensko mladinsko knjigo in najljubšo v slovenščino prevedeno mladinsko knjigo. Priznanja sama se podelijo avtorjem in založnikom teh del na slovesnosti ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke.

Kordinatorica vseh dejavnosti v zvezi s priznanjem je Pionirska – Center za

mladinsko književnost in knjižničarstvo Mestne knjižnice Ljubljana.

Priznanje so osnovali Pionirska, Slovenska sekcija IBBY in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, da bi med mladimi bralci spodbujali branje in zanimanje za mladinsko književnost. Zato naj bi bilo glasovanje povezano z bibliopedagoškimi dejavnostmi oz. z najrazličnejšimi oblikami knjižne vzgoje mladih bralcev.

Glasujejo lahko vsi otroci, ki knjigo sami preberejo, pri čemer smejo glasovati za katero koli delo, ne glede na letnico njegove izdaje, glavna pozornost pa velja leposlovnim knjigam. Knjiga, ki že peto leto dobi največ glasov mladih bralcev, prejme zlato priznanje, nato pa se jo po pravilniku o priznanju Moja najljubša knjiga izloči iz glasovanja v naslednjih letih.

Akcijo strokovno vodi Pionirska s pomočjo odbora za priznanje Moja najljubša knjiga, ki ga sestavljajo predstavniki iz splošnih in šolskih knjižnic, častni člani pa so predsednik Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, predsednik Slovenske sekcije IBBY in predstavnik mladih bralcev.

Glasove zbirajo knjižničarji in učitelji, ki jih sprotno posredujejo Pionirski prek spletne strani priznanja kjer so objavljeni tudi trenutni rezultati in dosedanja nosilci priznanj. Obiskovalce spletnih strani nagrade spodbujamo, naj sporočijo še mnenje o svoji najljubši knjigi.

V šolskem letu 2011/2012 je glasovanje za *Mojo najljubšo knjigo* po izboru mladih bralcev potekalo že **petnajstič**, in sicer šestič prek spleta: www.naj-knjiga.si.

Sodelovalo je 78 mentorjev, ki so spodbujali mlade k branju in sporočali njihove glasove. Glasovanje je potekalo v **45 splošnih knjižnicah in v šolskih**

knjižnicah na njihovem področju; sodelovali pa so tudi slovenski otroci izven Slovenije. **Glasovalo je 20.670 mladih bralcev**, od tega smo **478 glasov** prejeli od slovenskih mladih bralcev izven Slovenije.

Moja najljubša slovenska knjiga po izboru mladih bralcev za leto 2012 je **Blazno resno o šoli** **Desa Muck** z ilustracijami **Mateja de Cecca**. Izšla je pri založbi Mladinska knjiga.

Prvih deset po številu glasov:

- Desa Muck, *Blazno resno o šoli* (413)
- Goran Vojnovič, *Čefurji raus!* (198)
- Desa Muck, *Blazno resno o seksu* (165)
- Primož Suhodolčan, *Živalske novice*. [1]¹ (132)
- Desa Muck, *Lažniva Suzi* (127)
- Kajetan Kovič, *Maček Muri* (117)
- Janja Vidmar, *Kekec iz 2. b* (110)
- Primož Suhodolčan, *Hud planet* (104)
- Vid Pečjak, *Drejček in trije Marsovčki* (98)
- Primož Suhodolčan, *Ribo na glavo*, pa spat (91).

Moja najljubša prevedena knjiga po izboru mladih bralcev za leto 2012 je **Grozni Gašper** **Francesce Simon** z ilustracijami **Tonyja Rossa**. Knjigo je prevedla Polonca Kovač, izšla pa je pri založbi Učila International.

Prvih deset po številu glasov:

- Francesca Simon, *Grozni Gašper* [1]² (431)
- Stephenie Meyer, *Somrak* (393)
- Roald Dahl, *Matilda* (252)
- Jim Davis, *Garfield je zakon!* (228)
- Enid Blyton, *5 prijateljev* [*Skrivnost fantomskega vlaka, V pasti, V megli*] (152)

¹ Prva knjiga iz zbirke.

- Astrid Lindgren, *Pika Nogavička* (151)
- John Ronald Reuel Tolkien, *Gospodar prstanov* (147)
- Richelle Mead, *Vampiriska akademija* (134)
- Stephenie Meyer, *Jutranja zarja* (131)
- Jim Davis, *Garfield vam želi srečno!* (116).

Izbor mladih bralcev izkazuje povečano priljubljenost tistih knjig, ki so bodisi medijsko dobro podprte bodisi široko dostopne bralcem. Tako so mladi bralci za *Mojo najljubšo slovensko knjigo* izbrali knjigo Dese Muck *Blazno resno o šoli*, ki so jo v okviru projekta *Rastem s knjigo* (nosilec projekta je Javna agencija za knjigo RS) v letošnjem šolskem letu prejeli vsi sedmošolci, za *Mojo najljubšo prevedeno knjigo* pa knjigo Francesce Simon *Grozni Gašper*, prvo knjigo iz zbirke zgodb o Groznem Gašperju, ki je na našem trgu prisotna od leta 2004 in obsega že 20 zgodb in ki se (kot zbirka ali kot posamezni naslov) že vrsto let uvršča na najvišja mesta lestvice *Moja najljubša knjiga*. Podoben trend je razviden tudi pri naslovih, ki sledijo; nagrajena in s tem širše promovirana knjiga Gorana Vojnoviča *Čefurji raus!*, filmsko podprta knjiga Stephenie Meyer *Somrak*, prvi del *Somrak sage* itd.

Nespregledljiv je tudi podatek, da se visoko uvrščajo klasična dela mladinske književnosti: *Maček Muri* Kajetana Koviča, *Drejšček in trije Marsovčki* Vida Pečjaka, *Matilda* Roalda Dahla, *Pika Nogavička* Astrid Lindgren itd.

Vojko Zadavec

DESETNICA 2012

Desetnica je nagrada za otroško in mladinsko književnost, ki jo podeljuje Društvo slovenskih pisateljev. Nagrada je namenjena širšemu priznavanju ter uveljavljanju otroške oziroma mladinske literature v stanovski organizaciji, literarnokritični stroki in javnosti.

Stanovska nagrada pomeni enega osnovnih korakov do dokončnega izevanja statusa mladinske literature z nemladinsko, tako znotraj Društva slovenskih pisateljev kot v širši javnosti.

Nagrado Desetnica za najboljše otroško in mladinsko delo v poeziji ali prozi Društvo slovenskih pisateljev podeljuje vsako leto v mesecu maju **za obdobje zadnjih treh let izključno članom Društva slovenskih pisateljev**, ki ustvarjajo v slovenskem jeziku. Nagrado podeli na podlagi izbora, ki ga pripravi strokovnjak za mladinsko književnost, o izboru pa odloča pet- do sedemčlanska žirija v sestavi mladinskih in nemladinskih avtorjev, ki so izključno člani Društva slovenskih pisateljev. Nihče od članov žirije hkrati s svojim delom ne more sodelovati v izboru ali se potegovati za nagrado.

Žirija v sestavi Marjana Moškrič, Dušan Šarotar, Bina Štampe Žmavc, Janja Vidmar in Tone Partljič (predsednik) je letos izbirala med 81 deli. Nabor del s seznama Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo, ki je del Mestne knjižnice Ljubljana, je pripravila dr. Dragica Haramija.

Žirija je najprej izbrala **10 nominancev**. Za nagrado so bila nominirana naslednja dela:

- *Desetka* Cvetke Bevc,
- *Žabja radijska postaja sleherni večer oddaja* Nika Grafenauerja,
- *Mihec* Majde Koren,

---

² Prva knjiga iz zbirke.

- *Pesmi o Mišku in Belamiški* Ferija Lainščka,
- *Luža, čevelj, smrkelj in rokav* Vinka Möderndorferja,
- *Skrivnost oblačne gore* Milana Petka Levokova,
- *Radovedne pravljice* Slavka Pregla,
- *Martinček in dinozavri* Lucije Stepančič,
- *Hud planet* Primoža Suhodolčana ter
- *Hektor in zrela hruška* Dima Zupana.

Žirija je nagrado podelila **Feriju Lainščku** za *Pesmi o Mišku in Belamiški*. Slikanico, ki je leta 2010 izšla pri Mladinski knjigi (zbirka Velike slike-naice), je ilustrirala Maša Kozjek. Knjigi je priložena tudi zgoščenka s pesmimi, ki jih je uglasbil Lojze Krajnčan, poje pa jih Romana Krajnčan.

Žirija je v **utemeljivji za nagrado** zapisala:

Feri Lainšček (1959) je avtor, ki piše poezijo, prozo in dramatiko za otroke in odrasle. Njegovo (predvsem prozno) delo je

prepoznavno, večkrat nagrajeno, tokrat pa mu stanovski kolegi s podelitvijo desetnice 2012 pripenjamo lovoriko za otroško pesniško zbirko. Slikanica *Pesmi o Mišku in Belamiški* vsebuje deset pesmi o naslovnih likih, njuni drugačnosti in ljubezni. Pesmi imajo homogeno strukturo: vsaka pesem ima pet štirivrstičnih kitic s zaporednimi rimami in trohejskim ritmom.

Mišja družba je predstavljena antropomorfno, ob branju pesmi se bralcu razpre vznemirljiva in pesniško mojstrsko izpeljana zgodba, vredna velikega pripovedovalca, zgodba o ljubezni, begu, izločenosti, srčnem trpljenju in sreči.

Belamiška živi v Mišjem Gradcu, sivi mišek Miško pa v Mišji vasi, kamen spotike za njuno srečno ljubezen sta tudi tokrat zgolj njuna barva (bela in siva) in družbeni položaj (meščanka in kmet), a pesnik nam z močjo svoje besede in vere v pesniško resnico znova sporoča, da prava ljubezen premaga vse ovire. Vihrava mladost je – kot že tolikokrat – temelj strpnosti. Zaljubljena Belamiška in mišek Miško postaneta begunca, saj jima drugače družba ne dovoli, da bi bila skupaj. V ljubezni in v sanjah, če verjamemo vanje, je pač vse mogoče. Torej gre v nagrajeni knjigi za

Dr. Dragica Haramija in Feri Lainšček v pogovoru po podelitvi nagrade

pesniško in poetično idejno prepričljivo izpeljan motiv, ki prav zaradi svoje klasične in nadčasne strukture zahteva pesniško veščino, empatijo in predvsem nikoli razumljeno pesnikovo vero v moč ljubezni in svobode.

Avtor je v popotnici za slikanico *Pesmi o Mišku in Belamiški* zapisal:

Ko sem videl Mašine ilustracije, sem se zavedel, da ta zgodba res pripoveduje o 'mojih' temah: ljubezni, drugačnosti in, ker je povsod toliko žita, Prekmurju.

Podelitev nagrade je bila 22. maja v prostorih DSP. Vsa za desetnico nominirana dela pa so bila razstavljeni na

oddelku za otroke in mladino Knjižnice Otona Župančiča (Mestna knjižnica Ljubljana).

Dosedanji dobitniki desetnice: Mate Dolenc za *Letečo ladjo* (2004), Slavko Pregl za *Usodni telefon* (2005), Janja Vidmar za knjigo *Zoo* (2006), Bina Štampe Žmavc za *Živo hišo* (2007), Andrej Rozman Roza za knjigo *Kako je Oskar postal detektiv* (2008), Marjana Moškrič za knjigo *Stvar* (2009), Dim Zupan za knjigo *Hektor in male ljubezni: Zgodba nekega Hektorja* (2010) ter Milan Dekleva za knjigo *Pesmarica prvih besed* in Bina Štampe Žmavc za zbirko pravljič *Cesar in roža* (oba 2011).

VSEBINA

RAZPRAVE – ČLANKI

Dragica Haramija: <i>Vloga ptic v otroški književnosti</i>	5
Milena Mileva Blažič: <i>Intertekstualnost v mladinskih besedilih Kristine Brenkove</i>	16
Nike K. Pokorn: <i>Dialektičnomaterialistična indoktrinacija mladine prek prevodov</i>	22
Peter Svetina: <i>Mladinska književnost in krščanstvo ali zakaj se komu kaj upira</i>	32
Vojko Zadavec: <i>Knjiga vseh stvari ali kako se počuti mladinska literatura med verniki</i>	38
Livija Knaflič: <i>O pomenu branja za otrokov razvoj</i>	44

VEČERNICA 2012 .....

49

Utemeljitev žirije za večernico 2012 .....

50

Nagrajenci 1997–2011 .....

51

Melita Forstnerič Hajnšek: *Dim Zupan: »Malo me skrbi prihodnost bralcev serije o Hektorju«* .....

52

Petra Vidali: *Slavko Pregl: »Čarobni napoji so za tiste, ki ne vidijo en prst pred nosom«* .....

56

Melita Forstnerič Hajnšek: *Jana Bauer: »Sveže, avtentično ne pade z neba«* .....

58

Zdenko Kodrič: *Cvetka Bevc: »Zgodbe pisale vožnje z mestnim avtobusom«* .....

61

Melita Forstnerič Hajnšek: *Neli Kodrič Filipič »Ko je brez kazni iskreno in popolnoma odpuščeno«* .....

64

IBBY NOVICE

Mednarodni dan knjig za otroke 2012 .....

68

Veronika Rot Gabrovec in Tilka Jamnik: *Preko meja: prevodi in selitve. 33. kongres Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY)* .....

69

POGLED NA SVOJE DELO

Gaja Kos: <i>Ogledobralci ali Zgodbe iz oddaljenega predmestja v slovenščini</i>	76
--	----

ODMEVI NA DOGODKE

<i>Zlate hruške 2011</i>	78
Črtomir Frelj: <i>Iz prazgodovinskih votlin k zlatim hruškam (O ilustraciji v knjigah za mlade)</i>	81
Maruša Avguštin: <i>O ilustratorski beri nekoliko drugače (49. bolonjski sejem otroških knjig)</i>	83
Barbara Hanuš: <i>Motivacija, ustvarjalnost, več branja (16. nordijska konferenca o branju)</i>	86

OCENE – POROČILA

Igor Saksida: <i>Svet Desetke: niti zgodb sedanjega in puzzle prihodnjega časa</i>	89
Kristina Picco: <i>Balada o Sneguročki</i>	91
Maruša Avguštin: <i>Likovno samosvoja spremljava pesmi</i>	93
Tanja Pogačar: <i>1000 und 1 Buch 2011</i>	94
Maša Kodrič: <i>Veliki avtorji za male bralce in Pisani svetovi Kristine Brenkove</i>	100
<i>Izvirna slovenska slikanica 2012 za nagrado Kristine Brenkove</i>	102
Vojko Zadavec: <i>Moja naj knjiga 2012</i>	103
<i>Desetnica 2012</i>	105

CONTENTS

TREATISES – ARTICLES

Dragica Haramija: <i>The role of birds in children's literature</i>	5
Milena Mileva Blažič: <i>Intertextuality in children's texts of Kristina Brenkova</i>	16
Nike K. Pokorn: <i>Dialectically materialistic indoctrination of the young through translations</i>	22
Peter Svetina: <i>Children's literature and Christianity or the reasons why we find things revolting</i>	32
Vojko Zadavec: <i>The Book of Everything or children's literature among believers</i>	38
Livija Knaflič: <i>The importance of reading for child's development</i>	44

VEČERNICA 2012 FOR THE YEAR 2011	49
---	----

IBBY NEWS

<i>International day of children's books 2012</i>	68
Veronika Rot Gabrovec and Tilka Jamnik: <i>Across the borders: translations and migrations</i>	69

SELF-REVIEW

Gaja Kos: <i>Ogledobralci or Stories from the remote suburb in Slovenian</i>	76
--	----

RESPONSES TO EVENTS

<i>Zlate hruške 2011</i>	78
Maruša Avguštin: <i>Illustration harvest from a slightly different viewpoint (49th Bologna Book Fair)</i>	83
Barbara Hanuš: <i>Motivation, creativity, more reading (16th Nordic Conference on Reading)</i>	86

REPORTS – REVIEWS

Igor Saksida: <i>The world of Desetka: the threads of stories of the present and the puzzle of the future time</i>	89
Kristina Picco: <i>The ballad of Sneguročka</i>	91
Maruša Avguštin: <i>Visually original accompaniment to poems</i>	93
Tanja Pogačar: <i>1000 und 1 Buch 2011</i>	94
Maša Kodrič: <i>Big authors for small readers and Colourful worlds of Kristina Brenkova</i>	100
<i>The Original Slovene 2012 Picture Book Award – for the award of Kristina Brenkova</i>	102
Vojko Zadavec: <i>My best 2012 book</i>	103
<i>Desetnica 2012</i>	105

OTROK IN KNJIGA

84

Glavna in odgovorna urednica
Darka Tancer-Kajnih

Revija je s finančno podporo Javne agencije za knjigo
založila Mariborska knjižnica

Za Mariborsko knjižnico
direktorica Dragica Turjak

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

OTROK IN KNJIGA

MARIBOR 2012

LETNIK 39

ŠT. 84

STR. 1–112